

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE BEŞERİ
SERMAYE YATIRIMLARI VE YOLSUZLUĞUN
ETKİLERİ

Hazırlayan

Emine DESTEBAŞI

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç.Dr. Türker ŞİMŞEK

TOKAT-2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç.Dr.Türker ŞİMŞEK danışmanlığında hazırlamış olduğum "Küresel Ekonomik Entegrasyon Sürecinde Beşeri Sermaye Yatırımları ve Yolsuzluğun Etkileri" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

21.../08/2019

Emine DESTEBASI

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Emine Destebaşı', written over a horizontal line. The word 'İmza' is written in small letters above the signature.

**KÜRESEL EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE BEŞERİ SERMAYE
YATIRIMLARI VE YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 29 / 07 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Üye: Hseyin TEMİZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cem Kaan Arslan

Üye : Doç. Dr. Türker SİMŞEK

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 03/07/2019 tarih ve 37-11 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. İlhan EROĞLU

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez alıőması s¼recinde bilimsel katkılarından dolayı danıőmanım Doç.Dr.T¼rker Şimşek'e çok teőekk¼r ederim. Ayrıca tez içeriği hakkında fikir veren Dr.Őę. Üyesi H¼seyin Temiz'e ve Dr.Őę. Üyesi Cem Kaan Arslan'a teőekk¼r ederim.

Her daim yanımda olan, ¼zellikle eğitimim konusunda ısrarcı olan ve hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen annem Selma Destebaşı'na ve babam Halim Destebaşı'na iten teőekk¼rlerimi sunarım.

KÜRESEL EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARI VE YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ

ÖZET

Küreselleşme, uluslararası ölçekte siyasal, ekonomik ve kültürel bütünleşme iletim dünyayı etkileyen bir olgudur. Günümüzde küreselleşmenin etki alanları arttıkça önemi de artmaktadır. Küreselleşmenin olumlu olumsuz yönleri halen tartışılmaktadır. Geniş bir yelpazeye sahip olan küreselleşme teknolojiden düşünce yapımıza kadar birçok alanda etkisini göstermektedir. Bu yüzden çalışmada küreselleşmenin ekonomik etki alanlarıyla ilgilenilmektedir. Bu çalışmanın amacı, küresel ekonomik entegrasyon sürecinde beşeri sermaye yatırımı ve yolsuzluk kavramının etkilerini ekonometrik analiz çerçevesinde incelemektir. Seçilmiş 5 Türk devleti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkiye) için 1995-2017 dönemi ele alınarak Panel veri analiziyöntemi ile analiz yapılmıştır. Veriler Dünya Bankası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Miras Vakfı (The Heritage Foundation) veri tabanından yıllık olarak alınmıştır. Panel FMOLS (Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi) testi sonucuna göre, beşeri sermaye yatırımlarının, ekonomik özgürlüğün ve yolsuzluğun küresel ekonomik entegrasyonu pozitif yönde etkilediği, işgücü ve nüfustaki bir birimlik artışın küresel ekonomik entegrasyonu negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular ışığında izlenecek politikaların ilgili ülke ekonomilerinde etkinliği sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Ekonomik Entegrasyon, Beşeri Sermaye Yatırımları, Yolsuzluk, Panel Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi

HUMAN CAPITAL INVESTMENTS IN THE GLOBAL ECONOMIC INTEGRATION PROCESS AND THE EFFECTS OF CORRUPTION

ABSTRACT

Globalization is a phenomenon that affects the whole world through political, economic and cultural integration on an international scale. Nowadays, the importance of globalization increases as the impact areas increase. The positive and negative aspects of globalization are still being debated. Globalization, which has a wide range, has its effect in many areas from technology to our thinking. Therefore, the study deals with the economic impact areas of globalization. The aim of this study is to examine the effects of human capital investment and corruption in the context of econometric analysis in the global economic integration process. Selected 5 Turkish state (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkey) for the 1995-2017 period by considering the panel analysis was performed with data analysis method. Data were collected annually from the World Bank, Transparency International, the Organization for Economic Development and Cooperation (OECD) and the Heritage Foundation. According to Panel FMOLS (Fully Modified Least Squares Method) test, human capital investments, economic freedom and corruption positively affect global economic integration; One unit increase in labor and population negatively affected global economic integration. It is thought that the policies to be followed in the light of these findings will ensure the effectiveness of the economies of the relevant countries.

Keywords: Global Economic Integration, Human Capital Investments, Corruption, Panel Fully Modified Least Squares Method

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Jüri Onay Sayfası	ii
Teşekkür Sayfası.....	iii
Özet	iv
Abstract	v
İçindekiler	vi
Tablolar Listesi	ix
Kısaltmalar.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Küreselleşme Olgusunun Tanımı.....	3
1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi.....	4
1.3.1.Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı	7
1.3.2. Şüpheli Yaklaşım	8
1.3.3. Dönüşümcü Yaklaşım.....	9
1.4.Sosyo-Kültürel Küreselleşme	10
1.5. Küreselleşmenin Ekonomik ve Siyasal Boyutu.....	10
1.8. Ekonomik Büyüme Kavramı	13
1.8.1. Ekonomik Büyüme Tanımı.....	13
1.8.2. Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri	14
1.8.3. Ekonomik Büyüme Teorileri	15
1.8.3.1. Klasik Büyüme Teorileri.....	15
1.8.3.2. Keynesyen Büyüme Teorileri	17
1.8.3.3. Neo-Klasik Büyüme Teorileri.....	18
1.8.3.4. İçsel Büyüme Teorileri	20
1.6. Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırım	22
1.6.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi	22
1.6.2.Doğrudan Yabancı Yatırımın Ülke Ekonomileri Üzerinde Etkileri	24
1.6.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ülke Ekonomisine Olumsuz Etkileri	24
1.6.2.2.Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülke Ekonomisi Üzerinde Olumlu Etkileri	25

1.7.Ekonomik Entegrasyon.....	26
1.7.1.Ekonomik Entegrasyonların Aşamaları ve Başarılı Olma Koşulları	28
1.7.2. Dünyada Ekonomik Entegrasyonlara İlişkin Bazı Örnekler.....	29

2.BÖLÜM: BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARI VE YOLSUZLUK KAVRAMI 32

2.1. Beşeri Sermayenin Tanımı.....	32
2.2.Beşeri Sermayenin Unsurları	32
2.2.1.Eğitim ve Beşeri Sermaye.....	33
2.2.2.Sağlık ve Beşeri Sermaye	33
2.2.3.İş gücü ve Beşeri Sermaye	34
2.3.Beşeri Sermayenin Ölçülmesi.....	34
2.4.Küreselleşmede Beşeri Sermayenin Rolü	35
2.5.Yolsuzluğun Genel Tanımı	36
2.6.Yolsuzluğa Neden Olan Faktörler	37
2.6.1.Yönetsel Faktörler.....	37
2.6.2.Siyasal Faktörler	38
2.6.3.Ekonomik Faktörler	39
2.6.4.Sosyo-Kültürel Faktörler	41
2.7.Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	42
2.8.Küreselleşme Sürecinde Yolsuzluk	44
2.9.Yolsuzluğa Karşı Alınabilecek Önlemler	45
2.10.Yolsuzluğun Ölçülmesi.....	47

3. BÖLÜM: KÜRESEL EKONOMİK ENTEGRASYONUN BEŞERİ SERMAYE YATIRIMI VE YOLSUZLUKLA İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ ... 49

3.1.Literatür Taraması.....	49
3.2. Ekonometrik Yöntem.....	56
3.2.1.Panel Veri Analizi.....	56
3.2.2.Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	57
3.2.3.Panel Birim Kök Testi	59
3.2.4.Panel Eşbütünleşme Testi	60
3.2.5.Varyans Artış (Enflasyon-Geliştirme) Faktörleri Testi	62
3.2.6. Panel FMOLS (Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler) Yöntemi ...	63

3.3. Veri Seti ve Ekonometrik Model	66
3.4. Bulgular.....	67
SONUÇ.....	75
KAYNAKLAR	80
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLolar LİSTESİ

<u>TabloNo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1: Panel Eşbütünleşme İstatistikleri.....	60
Tablo 3.2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	68
Tablo 3.3: Pesaran CADF Birim Kök Testi Sonuçları	69
Tablo 3.4: Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları	70
Tablo 3.5: Varyans Enflasyon Faktörleri.....	72
Tablo 3.6: Panel FMOLS Sonuçları.....	73

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği (European Union)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
ADF	Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller)
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia Pacific Economic Cooperation)
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Countries)
CADF	Kesitsel olarak Artırılmış Dickey Fuller (Cross-sectionally Augmented
CD	Kesitsel Bağımlılık (Cross-sectional Dependency)
CDLM	Kesitsel Bağımlılık Lagrange Çarpanı(Cross-sectional Dependency Lagrange Multiplier)
COMOCEN	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Council for Mutual Economic)
	Economic)
DOLS	Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (Dynamic Ordinary Least Squares Method)
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association)
EKK	En Küçük Kareler
FMOLS	Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified Ordinary Least Squares Method)
GATT	Gümrük Tarifeleri Ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması(General Agreement on Trade in Services)
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICC	Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
LM	Lagrange Çarpanı (Lagrange Multiplier)
LM_{adj}	Düzeltilmiş Enine Bağımlılık Lagrange Çarpanı (Adjusted Crosssectionally Dependence Lagrange Multiplier)

NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement)
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development)
OLS	Sıradan En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries)
TI	Uluslararası Şeffaflık Derneği (Transparency International)
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program)
USAID	Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States International Development Agency)
VIF	Varyans Artış (Enflasyon-Geliştirme) Faktörü (Variance Inflation Factors)
WHO	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
WTO	Dünya Ticaret Örgütü (The World Trade Organization)

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu 1870-1914 yılları arasında ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel gelişimle giderek yoğunlaşan ve yaygınlaşan küreselleşme günümüzde son derece önemli bir yere sahiptir. Gerek ekonomi gerek kültür konusunda olsun küreselleşme uluslararası mesafeleri kaldırarak dünya genelini bir kasaba haline getirmiştir. Teknolojik gelişme ülke ekonomilerin gelişmesini sağlayıp ulusların ticaret alanını genişletmiştir. İnternet ağı ile dünyanın bir ucundaki toplumla bile mal alış verinde veya bilgi alış verişinde bulunup ekonomik, bilim ve kültür faaliyetleri geliştirilmektedir. Küreselleşme, uluslararası piyasalarda iktisadi, siyasal ve sosyal ilişkilerin gelişmesi, farklı kültür ve inançların tanınması, ülkeler arası ilişkilerin yoğunlaşması gibi konuları kapsamaktadır. Küresel ticaret, küresel rekabet, küresel dünya gibi alanlar ise sosyal bilimlerde birçok çalışmaya konu olmuş önemli başlıklardır.

Bilgi toplumlarında beşeri sermayenin ekonomiye etkisi giderek artmaktadır. Sanayi toplumunun gelişmesini sağlayan ve beşeri sermaye, teknolojinin değişimi ile daha verimli ve etkili hale getirmiştir. Beşeri sermayeye yapılan yatırımlar eğitime ve geleceğe harcanan yatırım olarak görülmektedir. Beşeri sermaye üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasına imkân vermektedir. Bilgi toplumunun giderek önem kazanması beşeri sermaye yapılan yatırımlarının önemini daha da artırmaktadır (Serel ve Masatçı, 2005:49).

Yolsuzluk kavramı 1990'lı yıllarda son derece dikkat çekmiştir. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de yolsuzluk olayları ve ilgili suçlamalar ortaya çıkmıştır. Politik ve ekonomik olaylarda yaşanan yolsuzluklar hükümetleri veliderlerietkilemiştir. Yolsuzluk faaliyetlerinde sebepsiz zenginleşme, zimmetine mal veya para geçirme, usulsüz ihaleler gibi birçok olay sıralanabilmektedir. Yolsuzluk olaylarının yaşanması toplumda gelir dağılımında eşitsizlik, toplumda güvensizlik gibi durumları beraberinde getirmektedir (İliman ve Tekeli, 2016: 63).

Çalışmada, Azerbaycan, Kazakistan,Kırgızistan, Tacikistan ve Türkiye ülkeleri ele alınmaktadır. İçinde Türkiye'nin de bulunduğu beş Türki devletinin ele alınmasının

amacı son günlerde Türk Konseyi'nin öneminin artması ve bu Türk devletlerine yönelik çalışmaların yetersiz olmasıdır.

Çalışma üç bölüm olarak ele alınmaktadır. Birinci bölümde, küreselleşme kavramı ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar ayrı ayrı ele alınıp incelenecektir. Küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik entegrasyona değinilecektir. Küreselleşmenin yoğunlaşmasıyla sermaye hareketliliğinin artması, doğrudan yabancı sermaye yatırımının artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımının ülke ekonomilerine etkileri de ele alınacaktır.

İkinci bölümde, küreselleşme sürecine etkisi araştırılan beşeri sermaye yatırımları ve yolsuzluk kavramları açıklanacaktır. Beşeri sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenecektir. Yolsuzluk kavramına ve yolsuzlukla mücadele stratejilerine yer verilecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise kullanılan ekonometrik modellere; panel veri analizi ve panel FMOLS yönteminin teorik olarak değinilecektir. İlerleyen kısımlarda ekonometrik model, veri seti ve ampirik bulgulara yer verilerek çalışmanın analiz bölümü değerlendirilecektir.

1. BÖLÜM: KÜRESELLEŞME KAVRAMININ TANIMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın genel çerçevesi olan küreselleşmenin tanımı ve süreci hakkında bilgi verilecektir. Küreselleşme sürecine etki eden ve ülkeler üzerinde ki etkileri konusunda önemli yer tutan küresel gelişmelerden bahsedilecektir. Bu süreçte ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etki yaratansermaye akışı üzerinde durulacaktır. Bu konuda doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerinde etkilerine bakılacaktır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımın ülke ekonomilerine etkileri incelenecektir. İzleyen bölümde ekonomik büyüme teorik çerçevede incelenerek ve ekonomik büyüme teorileri Klasik Büyüme, Neo-Klasik Büyüme, Keynesyen Büyüme ve İçsel Büyüme ayrı ayrı incelenecektir.

1.1. KÜRESELLEŞME OLGUSUNUN TANIMI

Küreselleşme olgusu İngiliz İktisatçı W.Foter tarafından ele alınan dünya kaynaklarının dağılımı ve kullanımı adlı makalesinde ilk kez kullanılmıştır. Daha sonra The Economist dergisinde yer almıştır. Küreselleşmenin bugün etkili hale gelmesinde ise 1968 yılında Garrett Hardin'in yazdığı kaynakların dağılımı ve kullanılması adlı çalışmasına dayanmaktadır(Karabıçak, 2002: 116).

Küreselleşme “Globalleşme“ terimin Türkçe karşılığı olarak ekonomik hayatımıza girmiştir. “Küreselleşme”, ekonomik içerikli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin tanımı belirsizlik içerse de dünya ölçeğinde ki ilişkileri ve yaşam biçimleri çerçevesinde bazı fikirler vermektedir. Ülkelerin yerel bir karar aldıklarında ya da yerel bir değişikliğe gittiklerinde sınır ötesindeki ilişkilerini etkileyebileceği söylenmektedir.Toulmin'egöre insanlar ve toplumlar sınırlarını bile aşan faaliyetlere girmiştir. İletişim seyahat,ticaret, finansman, spor aktiviteleri, meslekler ve popüler müzikler artık ülkelerin sadece kendi sınırları içinde bahsedilemez. Birçok faaliyet ve ilişki uluslararası nitelikte olmaktadır. Küreselleşme olgusu bir süreç olduğu için tarihsel gelişmelerle insan ilişkileri zenginleşmiştir. Farklı ülkelerden insanlar bir araya gelerek birbirlerinin deneyimlerinden yararlanarak mal, hizmet ve fikir alışverişinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu yaşananlar ulusal ölçekten çıkıp uluslararası ölçekte yeni bir düşünce olarak ortaya çıkmaktadır(Balay, 2004: 62).

Yani küreselleşme uluslararası ölçekte siyasal, ekonomik ve kültürel bütünleşme ile görüşlerin, fikirlerin, ekonomik gelişmelerin, teknolojik değişimlerin küresel düzeyde kullanılması ile sermaye dolaşımının ulus-devlet sınırlarını aşarak evrensel boyutta yeni ilişkiler biçiminde ortaya çıkmaktadır. Dünya ölçeğinin küçülmesi ile mekanların yakınlaşması serbest dolaşım ve sınırsız rekabete dönüşerek dünya ticaretinin büyük bir pazar haline gelmesidir(Balay, 2004: 63).

1.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünya Bankası'na göre 1870-1914 yılları arasında Küreselleşmenin ilk dalgasının gerçekleştiğini belirtilmektedir. Küreselleşmenin temel gerekçesi yayılmanın ve değişimin olduğu ekonomi alanındadır. İlk küreselleşme telgrafın icadı, denizcilikteki ve tren yolundaki gelişmeler ile denizaşırı ülkelere Batı'nın siyasal, ticari ve askeri etkisini yaymada bir fırsat oluşturmuştur. Ayrıca bu dönemde uluslararası ticarete rekabetin yoğunlaşması ile üretimde uzmanlaşma ortaya çıkmıştır. İleri seviyeli teknolojik gelişmeler ile toplumları ve ulusları birbirine bağlayan bağlar kuvvetlenmiştir.1914-1945 yılları arası İkinci Küreselleşmenin yaşandığı daha doğrusu yavaşladığı bir dönemdir. 1914 yılında I . Dünya Savaşı'nın yaşanması, 1929 yılında Büyük Buhran'ın ortaya çıkması ve daha sonra II . Dünya Savaşı'nın başlaması ile küreselleşme süreci duraksamıştır. Savaşlar ve savaşlardan doğan olumsuz sonuçlar küreselleşmenin sürekliliğinin sağlanmasına engel olmuş ve küreselleşmenin farklı yapıda oluşmasını sağlamıştır. II . Dünya Savaşı sonrası birçok ülkede katı sermaye dolaşımı mevcuttu ve bu dönemde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın sermaye dolaşımının kısıtlı olduğu ortamda para fonu sağlayarak uluslararası yatırıma ve ticarete olanak sağlamak için tasarlanmıştır. Bu sermaye akışı ile kısıtlamalar zamanla ortadan kalkmıştır ve 1980'lerin başında uluslararası sermaye akışı hızlanmıştır. Özellikle 1990'ların başında Sovyetlerin de yıkılmasıyla finans piyasaları küresel bir hale gelerek piyasalar canlanmıştır. Bu dönemde küreselleşme süreci hız kazanarak birçok uluslararası kurumlar ortaya çıkmıştır. Bunlar; IMF, Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği, GATT, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ve Kalkınma Teşkilatı gibi uluslararası kurumların küreselleşmede önemi büyüktür. 1940'lı yıllardan sonra kurulan bu kuruluşlar ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'nin himayesi altında kurulmuş ve bu kuruluşların katkısıyla 1950'ler de ve 1960'lar da küreselleşme dalgaları ortaya çıkmıştır(Kıvılcım, 2013: 221).

Savaş sonrası gündeme gelmeye başlayan bu kuruluşlar Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS), Ticaret Genel Antlaşması (GATT) ve Gümrük Tarifeleri ile ulus ötesi uygulamalar piyasaların serbestleşmesini sağlamayı amaçlamıştır. Böylece ticaret ve sermayenin önündeki engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 1970 yılında İkinci Küreselleşme döneminde bir dönüm noktası meydana gelmiştir. Bu kuruluşların verdiği kredilerin faizleri aşırı derece artmıştır ve Dünya Bankası verdiği kredilerden daha fazla gelir elde etmiştir (Kökalan, 2009: 191). Bu dönemde Breetton Woods Sistemi çökmüş ve sabit kur sistemi ter edilerek yerine dalgalı kura geçilmiştir. Gelişmiş ülkeler sermaye hareketleri üzerinde ki kısıtlamaları kaldırarak küreselleşmede büyük bir etken olan sermaye hareketliliğinin serbest olması ile küreselleşme süreci hız kazanmıştır. Böylece ticaret ve finansal akımlar da küreselleşme kavramı ortak bir nokta haline gelmiştir (Çeken ve diğerleri, 2008: 85).

Sonuçta, ikinci küreselleşme yayılması olan emperyalizm bu denizaşırı topraklara güçlü biçimde yerleşerek, birinci küreselleşmenin (sömürgecilik) aksine kendi altyapısını çok köklü biçimde aştı. Yani, çoğu feodal dönemi bile yaşamamış olan topraklarda dünya kapitalist sistemi egemen oldu (Oran, 2000:8). 1973 yılında petrol ihraç ülkelerin örgütü olan OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)'in petrol fiyatlarını dört kat artırması ile petrol krizi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu artıştan kaynaklı bunalım sonucunda devlet müdahaleleri azaltılması gündeme gelmiştir. Neo-liberal kurumların devletlerin elinde bulunan denetleme, kara alma ve uygulama gibi güçlerinde aşınmalar yaşanmaya başlamıştır. Ulus-devlet anlayışında parçalanmaların bir diğer ayağı ise yerel yönetimlerin güçlenmesi ve merkezi otoritenin sarsılmasıdır (Kökalan, 2013: 200). Küreselleşmenin geçmişinde kapitalizm ve ulus-devlet anlayışının hakim olduğu bilinmektedir. Gerek politik gerek küresel ilişkiler ağında köklü değişimlere neden olduğu belirtilmektedir. Bu konu üzerine birçok araştırma ve tartışma yapılmıştır (Ateş, 2007: 33). Başka bir araştırmacıya göre belli bir coğrafi bölgenin ulus haline gelmesi toplumsal değişimin göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. Toprak parçasının fiziksel olarak ortadan kalktığı ve bir toplum anlayışının ortaya çıktığını belirtmektedir (Eken, 2016: 249).

Üçüncü küreselleşme dönemi 1980 ve sonrası küreselleşme dönemi olarak ele alınmaktadır. 1980'li yıllarında gerek iktisadi gerekse de hukuki alanda yapışan

düzenlemeler ile liberalleşme hareketi küresel anlamada hız kazanmıştır (Atik, 2007: 10). Ekonomik alanda yoğun değişmelerin yaşanması küreselleşme olarak adlandırılan yeni dünya düzeninin de serbest piyasa ekonomisi öngörülmektedir. Rekabet ise sanayileşmenin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul görmüştür. Bu küreselleşme süreci aynı zamanda finansal alanda sermayenin milliyetini ortadan kaldırıp liberalizmin hareketini hızlandırmıştır. 1980’li yıllardan sonra bilgi ve iletişim teknolojisinde büyük değişimlerin yaşanması iktisadi faaliyetlerin birleşmesini sağlarken aynı zaman da bilgi gelişmesini de hızlandırmıştır (Şanlı, 2008:161; Atik, 2007: 10).Bu değişmelere bağlı olarak liberalizm kapitalist dünyanın ideolojisi iken küresel dünyanın ideolojisi Neo-Liberalizm olduğu söylenebilir.

Küreselleşmedeki önemli unsurlarından iletişim ve ulaşımdaki gelişmeler küreselleşmenin maddi temelini oluşturmuştur. Böylece coğrafi konumun neden olduğu engeller ve ulaşımdaki zorlukların ortadan kalkması ile ulaşım sektörü son derece katkıda bulunmuştur. Bunun yanında demiryollarında, hava yollarında, denizcilikte gelişmelerde eklenerek küresel bir yapı oluşturulmuştur. Bu yüzden çoğu yazar bu küresel yapının oluşmasını bu gelişmelere bağlamaktadır. Pratik hedefleri ise küresel kültür ve tek bir küresel Pazar haline getirme olmuştur. Siyasi düzeyde ise ulus-devlet anlayışının giderek zayıflamasına neden olmuştur ve ayrıca ulus-devlet anlayışının terk edilmeye başlanmasına da neden olmuştur. Bu süreçte asıl önemli olan gelişme ise ulus ekonomisi anlayışından çıkılmasıdır ve küresel ekonomi yani piyasa ekonomisi önemli hale gelmiştir (Kocacık, 2001: 194). Özellikle son yirmi yıl içinde finansal ve ticari alanda küreselleşmenin etkisiyle büyük bir ivme kazanmıştır. Dünya ticaret hacminde hızlı artışlar yaşanırken çokuluslu şirketlerin aracılığıyla doğrudan yabancı yatırım oranlarının da arttığı gözlenmiştir (Özel, 2011: 92).

1.1. KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI

Küreselleşme sürecinin başlaması ile küreselleşme konusunda da tartışmalar başlamış ve küreselleşmeye yönelik farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlar küreselleşmeyi desteklerken bazıları küreselleşmenin zararlarından bahsetmiştir. Kimi yazarlar ise küreselleşmeye karşı nötr bir tavır almıştır. Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar aşırı küreselleşme, şüpheci ve dönüşümcü yaklaşımlar olarak üç grupta

inceleyebiliriz. Küreselleşmenin üç grupta ayrı ayrı incelenmesi küreselleşme kavramının açıklanmasında daha yardımcı olmaktadır.

1.3.1.Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı

Aşırı küreselleşmeyi savunanlar küreselleşmenin tüm dünya için yararlı olduğu ve bu durumdan yararlanması gereken bir nimet olduğunu ileri sürmektedirler. Aşırı küreselleşme yanlılarına göre küreselleşme tüm dünyaya uzun dönemde oldukça fayda sağlayan bir süreçtir. Onlara göre bu sürece karşı konulması mümkün değildir ve kendine has bir olarak görülmektedir. Aşırı küreselleşmeciler bu dönemde ekonomik işleyişte piyasaların devletten daha etkin olduğunu ve ulus devlet gücünün ve işleyişinin ortadan kalktığını söylemektedirler. Ulus devletin ve piyasaların yerini dünya toplumunun alacağını hatta bunun zorunluluk olduğunu ileri sürmektedirler. Yeni dünya sistemine devlet yavaş ve kolaylıkla ileri gitmeyen yapısının bu sürece ayak uyduramadığını söylemektedirler. Devletin kontrolü ve etkisi olmadan yeni dünya sisteminin hızlı ve etkin bir şekilde gelişeceğini ve ekonomik gelişmelerin mümkün olduğunu savunmaktadırlar. Aşırı küreselleşme yanlılarının görüşlerini şöyle sıralayabiliriz(Dirim, 2011: 27).

Yeni küresel bir süreç yaşanmaktadır

Ulusal devletler bu durumda alışmalı ve aşınmaya mecburdur.

Yeni dünya sisteminde yaşanan gelişmeler ve değişimle toplumlar birbirine yaklaşmakta ve bu sayede yeni bir kültür oluşmaktadır.

Bu değişime ayak uyduramayanlar kaybetmekte ayak uyduranlar ise kazanmaktadır. Bu durumda iki kutuplu bir ortaya çıkarmaktadır.

Ulus devletin yerini yeni piyasa sisteminin alması kaçınılmazdır.

Küreselleşme tüm dünya için sunulmuş bir avantajdır.

Aşırı küreselleşmeciler küreselleşmenin Batı'daki güçlü yapılara hizmet ettiğine itiraz etmezken bu sürecin toplumsal örgütlenme sürecini geliştirdiğini yapısal değişiklikler ile ortaya çıktığını belirtmektedirler. Çok uluslu kurumlarının sayısının artması, popüler kültürün hızla yayılması ve dünya mali piyasaların varlığı bu durumun kanıtı olarak gösterilmektedir. Aşırı küreselleşmeciler küresel ağları ve sistemin işleyişini ulusal boyuttan çıkarıp küresel boyutta yaydığını vurgulamaktadırlar. Ayrıca

piyasalar devletlerin konumunda daha güçlü konumda olduğunu ve devletin denetimi altında olan büyük yapılarında çok uluslu yapılara doğru kaydığını belirtmektedirler. Küreselleşme taraftarları da kendi içlerinde Neo-Liberaller ve Neo-Marksistler olarak ikiye ayrılmaktadır. Neo-Marksistler küreselleşmeyi kapitalizmin yeni hali olarak değerlendirirken, Neo-Liberaller hükümet sistemleri karşısında piyasanın başarısı olarak görmektedir (Kürkçü,2013: 6).

1.3.2. Şüpheli Yaklaşım

Şüpheli yaklaşım, küreselleşme karşıtları olarak bilinmektedir. Küreselleşme süreci adı altında söylenen söylemlerin yeni olmadığı geçmişte buna benzer dönemlerin yaşandığı ve daha sonra tekrar eskiye dönüşüm yaşandığını savunmaktadırlar. Şüphelilere göre küresel bir yapı oluşmadığını tersine daha da bölünmelerin yaşandığını ileri sürmektedirler. Dolayısıyla toplumların bütünleşmeye değil, bölgeler arasında, kültürler ve uygarlıklar arasında çatışma yaşandığını söylemektedirler. Hatta bu yaklaşım taraftarları küresel ekonomi adı altında daha da eşitsizliklerin ortaya çıktığını ve aşırı milliyetçilik veya dincilik gibi bölücü ideolojik yapıların ortaya çıkmaya başladığını öne sürmektedirler. Küreselleşmeye karşı olanların asıl kuşku duydukları şeyin küreselleşmenin faydalarının eşit olmayan bir biçimde dağılımı ve toplum içinde sosyal tabakaların artması ile eşitsizliğin artmasıdır. Ayrıca bazı şüpheli eleştirmenlere göre kültürel küreselleşmenin eşit olmayıp baskın kültürlerin bazı toplumların yapılarını değiştirmesi ile asimile olacağını vurgulamaktadırlar (Yurdabakan, 2002: 62-63).

Joseph Stiglitz'e göre küreselleşmeyi kötü ya da iyi diye tanımlamak doğru değildir. J. Stiglitz küreselleşmeyi doğru kullanıp kullanmama konusu üzerinde durmaktadır yani doğru kullanımda iyi sonuçlar ortaya çıkabileceğini düşünmektedir. Doğu Asya ülkeleri küreselleşmeyi kendi koşullarında doğru kullandıkları için 1997 yılında gerçekleşen gerileme karşı büyük avantajlar elde etmiştir. Fakat dünya geneline bakıldığında büyük faydaların elde edildiği söylenemez. Ayrıca J. Stiglitz küreselleşmenin birçokları için büyük bir felaketin habercisi olduğunu belirtmektedir (Kürkçü, 2013:7).

Bazı olumsuz yaklaşımlara göre ise, ilk olarak küreselleşmenin ideolojik bir kurgu olduğu ileri sürülmektedir. Serbest Pazar anlayışı ile dünya üzerindeki hakimiyetini artırmaya çalışıldığı öne sürülmektedir. İkincisi ise kültürel düzeyde tek

bir dünyanın ortaya çıkması kültürel sömürgeciliğin yeni biçimi olarak gösterilmektedir. Yani batı kültürünün dünya kültürüne yön vermesi ve homojen bir hale getirmeye çalışıldığı ileri sürülmektedir. İnsan hakları ve demokrasi kalıplarını standartlaşması gibi birçok alanda batı modern anlayışını batı dışındaki alanlara sağlayarak farklı alanları yok eden bir süreç olduğu belirtilmektedir. Küreselleşmenin diğer bir özelliğinin ise kendi içinde bağımsız bir ekonomi ileri sürerek devlet yapısı anlayışının küçülmesini meşrulaştırdığı vurgulanmaktadır (İçli, 2001: 168).

1.3.3. Dönüşümcü Yaklaşım

Küreselleşmeye ılımlı bakan görüş, dönüşümcü yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme sürecinin ekonomiden kültüre birçok alanda dünya düzeninin yeniden yapılandırılan bir güç olduğunu savunmaktadırlar. Ulus-devlet anlayışının yeni bir boyut kazandığını belirtmektedirler. Dönüşümcü taraftarları ulus devletin yeniden yapılandırılmasını savunurken, hem şüphecilerin hiçbir şeyin değişmedi her şeyin eskiden olduğu gibi, hem de aşırı küreselleşme yanlılarının ulus devletin sonunun geldiğine ilişkin iddiaları kabul etmemektedir. Fakat dönüşümcü küreselleşme yanlılarının şüphecilerden daha çok aşırı küreselcilere daha yakın olduğu söylemek mümkündür. Dönüşümcü küreselleşme sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik bir yapılanma olarak dünyayı yeniden modern bir anlayışta şekillendirmektedir. Bu yapılanmanın nasıl sonuçlar doğuracağını, kazananların mı yoksa kaybedenlerin mi olacağını ve bu sonucun hangi oranda olacağını önceden kestirmek mümkün değildir. Dönüşüm yanlıların görüşlerini özetle şöyle sıralayabiliriz (Özel, 2011: 94):

Küreselleşme sürecinde bütün dünyanın tek bir küresel toplum olacağını söylemek tam anlamıyla doğru değildir. Aksine ülkeler kendine has farklılıklarını koruyacaktır.

Küreselleşmenin etkisiyle ulusal ekonomiler birbirine daha fazla bağlanacaktır. Bu süreçte ulusal ülkeler yeniden yapılanmalıdır.

Yenidünya düzeni yalnızca devleti ele alan bir sistem değildir. Tersine ulusal şirketlerin, kurumların, toplumsal örgütlerin, sermayenin bir bütün olarak içinde yer aldığı bir düzendir.

Dönüşümcü yaklaşımı benimseyenler arasında; Rosenau, Gidens, Scholte ve Castel bulunmaktadır. Küreselleşmeyi, dünya düzenini yeniden şekillendirecek

ekonomik, politik ve sosyal değişimin merkezinde itici bir güç olarak görmektedirler. Tarihsel sürecinin çelişkilerle dolu bir dönüşüm olduğu ve değişim için hangi yönde ilerleme olacağını tahmin etmenin belirsiz olduğunu ileri sürmektedirler. Küreselleşmenin geçmişinde birçok dalgalanmanın mevcut olduğunu ve kendi içinde uzun vadeli bir yapı olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca küreselleşmeye piyasa ya da küresel uygarlık yönünden bakmazlar ve dünyayı tek bir toplum olarak görmezler. Toplum benzerliklerinin arttığını hatta bazı toplumların yeni bir yapı oluşturduğunu ifade etmektedirler. Eski egemenlik rejimi, dışa kapalı ve geleneksel mutlak anlayışının giderek değiştğini savunmaktadırlar (Cebeci, 2008: 372-373).

1.4.SOSYO-KÜLTÜREL KÜRESELLEŞME

Günümüzde değişimin hızla yaşanması toplumun her alanında değer yargılarının, davranışların, yaşam düzeyinin, ilişkilerin, anlayış şeklinin ve alışkanlıkların değiştğini görmekteyiz (Arslan ve diğerleri, 2007: 224). Gelenek ve görenekler, giyim kuşam, tüketim alışkanlıkları evrensel boyutta birbirine benzemeye başladığını söyleyebiliriz. Yerel kültürler küresel kültürde ki değişmelerin etkisinde kalmaktadır. Bunlar sinema, televizyon ve internet vb. sosyal ağlar olarak sıralayabiliriz. Bütün insanlığı ilgilendiren sosyo-kültürel küreselleşme ile demokrasi, çevrenin korunması, insan hakları, uyuşturucu, salgın hastalıklar, AIDS ve terör ile mücadele de ülkelerin ortak bir anlaşmaya varılmasını gerekmektedir. Örneğin yıllardır süren aile değerleri ile ilgili tartışmaların, kadın haklarının, kadın istihdamının, kadın-erkek eşitliğin talep edilmesi radikal bir dönüşüm geçirmekte ve dönüşümün zorlanması hakkında çokça yazılıp çizilmektedir. Bir devrim yaşandığını söyleyebiliriz(Dirim, 2011: 25-26). Aynı zamanda dünyanın birçok yerinde yaşanan ve birçok toplumu ilgilendiren dünyanın da ilgiyle takip ettiği terörle mücadele gündemi küresel boyutta yaşanmaktadır. Küreselleşme sürecinde yaşanan bu önemli olaylar ülkelerin sosyo-kültürel yapısını etkileyebilmektedir.

1.5. KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK VE SİYASAL BOYUTU

Birçok araştırmacıya göre küreselleşme gücünü ve etkinliğini ekonomik faaliyetlerden, ekonomik yasalardan aldığı söylemektedir. Buna göre ekonomi küreselleşmenin ilk boyutu olduğu söylenebilir. İnsanların temel ihtiyaçlarından sonra yönetimde ki zorluklar dünya siyaseti gibi üst yapısal sorunları ele aldığımızda siyasi ve

diğer yapıların küreselleşmeleri ile fikir yapısının küresel bir şekilde yayıldığı görülmektedir. Ekonomik küreselleşme ile dünyanın tek bir Pazar haline gelmesi ülke ekonomilerinin entegrasyonu ifade etmektedir. Yani ekonomik küreselleşme ülkeler arasında sermaye ve emek akışlarının artması, mal alışverişlerinin sağlanması ile ekonomik ilişkilerin gelişmesini ifade etmektedir. Ayrıca ekonomik ilişkilerin gelişmesi dünya ölçeğinde karşılıklı etkileşimlerin yaygınlaştığını ve yoğunlaştığını gösterir. Ekonomik küreselleşme sürecinde yoğunlaşan ticari faaliyetlerden dolayı ülkelerarası karşılıklı işbirliğin, bağımlılığın ve benzerliğin artması bu süreçte yaşanan en önemli gelişmelerden biri olarak gösterilebilir. Ticari ilişkiler arttıkça uluslararası ilişkiler değişmekte, tercihler gelişmekte yoğunlaşmakta hatta zorunlu bir hale gelmektedir. Küreselleşmenin hız kazanması ile sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır. Uluslararası ticaretin yaygınlaşmasında ticaretin küreselleşmesinde bazı kuruluşlar ve global firmaların etkisi büyük olmuştur. Küreselleşme kavramı ile sermaye ilişkin ulusal terimler küresel sermaye olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin ekonomik alanda yayılmasının en önemli sebeplerinden biri neoliberalist politikalar ve buna bağlı olarak gelişen düşünce yapısı olduğu kabul edilmektedir. Kapitalizmin genişlemesi ticaret ve üretimin artması ile ilişkilendirilmektedir. Küreselleşmenin hızını arttırmasında etkili olan diğer bir durum ise çokuluslu şirketlerin yayılmayı arttırdığı ve küreselleşmede büyük rol aldığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla kapitalist sistem genişlemekten ziyade daha da derinleştiği ileri sürülmektedir. Ekonomik ölçekte izlenen bir diğer değişim ise kitlesel üretimin yerine esnek uzmanlaşmanın yer almasıdır (Aydemir ve diğerleri, 2007: 268).

Küreselleşme ekonomide rekabet edilebilirlik ve rekabet gücü ile yakından ilişkilidir. Ülkenin ulusal politikası olarak ele alınan 'rekabet edilebilirlik' küresel pazarın gereksinimleri rakiplerine göre daha iyi karşılamak ve pazardaki konumu sürdürebilmek için gerekli olduğu öne sürülmektedir. Artık günümüzde küresel ekonomik rekabet de ulusal hükümetlerin rolü azalmış, uluslararası şirketlerin payı artmıştır. Küresel rekabet Almanya, Japonya, İngiltere ile ABD arasında ya da ABD ile Avrupa arasında olmaktan çok Samsung ile İphone, Toshiba ile Casper, Fuji ile Kodak arasında olmaktadır. Bu süreç iş dünyası ile ülkelerin arasında amaç çatışmasının kaçınılmaz bir gerçek olduğunu göstermektedir. Uluslararası şirketler en düşük

vergilerle en ucuz emek talepleriyle çevreye verdikleri zararlarla çıkar-amaç çatışmaların ortaya çıkacağı öne sürülmektedir. Küresel rekabette ve ekonomik gelişmede teknolojik gelişmeler ana etken olarak sayılmaktadır. Bilişim teknolojisinin ucuzlaması ve yaygınlaşması aradaki mesafeleri ortadan kaldırması da bu rekabetin hızlanmasında ve küresel olgunun hızlanmasında çok büyük bir role sahiptir(Balay, 2004: 62-63).

1947'de kurulan GATT sayesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak serbestleştirilmesi ve uluslararası ticaretin küresel hale gelmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bugün GATT yerine Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bulunmaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra teknolojiye ve haberleşmedeki gelişmelerin etkisi vardır. Bu gelişmeler ile uluslararası Pazar kolay takip edilir hale gelmiştir ayrıca taşıma maliyetleri de düşürülmüştür (Seyidoğlu, 2003: 189).

Ancak küreselleşmeyi sadece ekonomik yönünden ele almak bu sürecin anlaşılmasını zorlaştırır. Bu sürecin siyasi yönleri de önem taşımakta olup küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığını vurgulamak gerekmektedir.

Günümüzde birçok ülke ekonomik istikrarsızlıklar ve bütçe açıklarıyla bireyin tercihleri arasında bir tercih yapma durumundadır. Refah devlet anlayışı ve bu anlamda yapılan çalışmaların başarısız olması ekonomideki çökmeler, yolsuzluklar, kamu yapılanmasının zayıflaması krizleri beraberinde getirmiştir. Devletin yetki ve görevleri tartışılır hale gelmiştir ve siyasi çöküşler aşınmalar başlamıştır (Aktel, 2001: 199).

Küresel entegrasyon sürecinde dünya ticaretinin giderek artmasının ikinci sebebi politik faktörler olarak gösterilmektedir. Birçok uluslararası iktisatçı GATT ve gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan tek yanlı liberalleşme uygulamalarını işaret etmektedir. Uluslararası ticaret hacmi dünya ticaretinde üretimin hangi coğrafyalar arsında nasıl çizildiğine ve bu ticarete konu olan malların taşınmasına bağlı olduğu söylenmektedir. Böylece dünya ticaretini açıklamada politik faktörlere sınırların etkisi ilave edilmektedir. Uluslararası ticarete ülke sınırı içindeki ticaret içerecekse ticaret hacmi de bu sınırlara bağlı kalacaktır. Buna örnek olarak Avrupa ülkelerini örnek gösterebiliriz. Avrupa Birliğini ele alırsak 1990'larda %28'lik pay ile açık ekonomi, %60'tan fazlası ise kendi aralarında ticaret yapan kapalı bir ekonomi olduğu söylenebilir. Küreselleşme gerek dünya ticareti yoluyla olsun gerek bu artışlardan

dolaylı yoldan ülkelerin refah düzeyinin artması ve kalkınması etkilemektedir. Ticareten kaynaklanan dinamik faydalar yeni bilgi ve fikirlerin edinimi, rekabetin uyarması ve teknik bilgilerin yayılımının kolaylaşması ile doğrudan yabancı yatırımların vasıtasıyla sermaye akımlarının artmasına neden olmaktadır. Yeni büyüme teorileri içinde bu kazançlar fiziksel sermayenin marjinal ürününün azalmasını engelleyen pozitif dışsallık oluşturmaktadır. Böylece ticaret, ülkelerin uzun dönemli büyümesine katkıda bulunacaktır(Emsen ve Karaköy, 2009:187-188). Bu bakımdan küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı yatırımları ve bu sermaye akımının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerekli görülmektedir. Öncelikle ekonomik büyümeyi teorik olarak ele almak faydalı olacaktır.

1.8.EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI

Ekonomik büyüme temelde, bir ekonominin üretim hacminde meydana gelen artışlar olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme, beşeri sermaye yatırımları ve yolsuzluk kavramlarının ekonomik büyüme üzerinde etkisini incelemek için öncelikle ekonomik büyüme kavramını ve ekonomik büyüme teorilerini inceleme de fayda olacaktır.

1.8.1. Ekonomik Büyüme Tanımı

İktisadi büyüme kişi başına reel hasılanın artmasını ifade etmektedir. Ancak bu artışlar uzun dönemde etkilerini göstermektedir. Üretim ölçeğinin genişlemesi ya da üretken kullanım gibi etkenler uzun dönemde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla büyüme daha çok arz tarafıyla ilgilenmektedir. Çünkü iktisadi büyüme üretim olanakları eğrisinin uzun dönemde sağa doğru kaymasına yol açan sebeplerle ilgilenmektedir. Bu sebebin arkasında yatan üretim faktörlerinin verimlilikleri, hükümetin politikaları, eğitim ve teknolojinin alt yapısı gibi nedenler olabilmektedir. Keynes'e göre kısa dönemde tam ve etkili istidam durumu yok iken ülkenin mal ve hizmet piyasalarında toplam talep artışın etkisiyle kişi başına reel gelirden artış sağlanabilir. Burada hükümetin maliye, para ve dış ticaret ilişkilerinin etkisi de olabilir. İktisadi büyüme ise ülkenin genel üretim ölçeğinin ne sebeplerle saptandığını ve ekonomik büyümeyi nasıl sağladığı ve ekonomik büyüme açısından hangisinin daha önemli olduğuyla ilgilenir (Kibritçioğlu, 1998: 207-208).

1.8.2. Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri

Ekonomik büyümenin temel belirleyicileri sermaye birikimi, eğitim, işgücü, yatırım, ekonomik istikrar ve teknoloji gibi faktörler olarak sıralanmaktadır. Sermaye, ülkelerin belli bir zaman diliminde sahip olduğu üretim araç gereçleri, donanımları ve tesisleri olarak adlandırılmaktadır (Fikir, 2010: 8). Sermaye artışı sağlanması için sermaye miktarından daha çok mal üretimi olmalı ki büyüme gerçekleştirilebilsin. Neo-Klasik yaklaşımına göre sermaye birikimin belirleyicisi olarak kabul edilen tasarruflar otomatik yatırıma dönüşmektedir. Çünkü tasarruflardan farklı bir yatırım fonksiyonu sağlanmadığı için sermaye birikimi olarak kabul edilmektedir (Köksal, 2016: 19). Yatırımlar uzun dönemde ekonomik büyüme sağlamaktadır. Kamu ve özel sektörün ülke içerisinde yapacağı yatırımların içsel büyüme sağladığı birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir (Yardımcı, 2006: 133).

Diğer ekonomik büyümeyi belirleyen temel etken üretimde bulunan işgücüdür. Nüfusun artması beden ve emek faktörünün de artması anlamına geldiği için işgücünü etkileyecektir ve bu durumda ekonomik büyüme üzerinde olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Tabi ki tüm nüfus işgücü anlamına gelmemektedir fakat geliştirilmiş ve eğitilmiş işgücü ekonomik büyümeyi etkileyebilen bir araç olarak görülmektedir (Dübüş, 2017: 19).

Makroekonomik etkenler ekonomik büyümeyi etkilemekte ve ekonominin istikrarlı bir yapıya sahip olup olmama durumunu belirleyebilmektedir. Enflasyon, işsizlik, iç ve dış borç, faizler, dış ticaret açıkları gibi faktörler ekonomik istikrarı hükümetin uygulayacağı maliye ve para politikalar ile doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ülkelerin büyüme farklılıklarını istikrarlı büyüme göstermektedir (Yardımcı, 2006: 126).

Teknolojinin gelişmesi ile ekonomide uzun dönemli büyüme ve verimlilik sağlanmaktadır. Teknolojik yenilik ve ilerleme sermaye birikimini de etkilemektedir. Günümüzde yeni ürünlerin yapılması, ürün geliştirme, ürün satışı ve pazarlamasından tüm alanlarında teknoloji büyük bir etken oluşturmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler ekonomi politikaları oluştururken teknoloji yanlı bir süreç işlemektedirler (Aksu, 2013: 85-86).

Beşeri sermaye yatırımlarından olan eğitim, insanın nitelik bakımından gelişmesini sağlamaktadır ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri mevcuttur. Emek faktörünün üretkenliğini artırması yeni fikirler, yeni ürünlerin kazanılması eğitimin getirisi (Afşar, 2009: 88). Beşeri sermaye yatırımları ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.8.3. Ekonomik Büyüme Teorileri

İktisat biliminin temel alanlarından biri olan ekonomik büyüme zengin bir kavram olup geniş literatüre sahiptir. Küreselleşme için ekonomik büyümenin ne denli önemli olduğunu anlamak için teorik bakımdan ekonomik büyümenin incelenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ekonomik büyüme teorileri ele alınmaktadır. Ekonomik büyüme teorileri olarak Klasik Büyüme, Keynesyen Büyüme, Neo-Klasik Büyüme ve İşsel Büyüme teorileri şeklinde dört grupta incelenmektedir.

1.8.3.1. Klasik Büyüme Teorileri

Adam Smith tarafından ortaya atılan Klasik İktisadi düşünce 18.yy son çeyreğinde ortaya çıkmış ve 19.yy'a damgasını vurmuştur. David Ricardo'nun katkılarıyla geliştirilmiştir. Klasik iktisadi düşünce yanlıların kendi araların fikir aralıkları mevcuttur fakat genel itibariyle klasik iktisadı savunmuşlardır. Büyüme konusunda da farklı düşünceleri vardır. Örneğin, A. Smith temel konusu gelişme ve büyüme iken D.Ricardo'nun temel dayanağı üretim faktörlerinin üretimden aldığı paydır (Özsağır, 2008: 3).

A.Smith "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında görünmez bir elden bahsetmektedir. Bu görünmez el piyasayı dengelediği ve piyasada istikrarı sağladığını söylemektedir. Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği ve dengenin kendiliğinden yerine geldiğini savunmaktadır. Genel olarak düşüncelerini şunlardır (Köksal, 2016: 24-25):

İş bölümü ön plandadır.

Artan verimlilik söz konusudur. Bu verimlilik tarım ile sanayide kullanılmalıdır.

Bireysel çıkarlar ön plandadır.

Para mübadele aracıdır ve para yansızdır.

Piyasa dengesi görünmez el ile sağlanır.

Dış ticaret serbest olmalıdır. Dış ticarete mutlak üstünlük teorisi izlenmelidir.

Servetin kaynağı emektir.

Fiyatlar reel ve piyasa fiyatı olmak üzere ikiye ayrılır.

Ücretleri asgari geçim belirler.

A.Smith'e göre fazla kaynağın olması ve düşük sermaye stoku varsayımında kar oranı artar bu da sermaye stokunu artırır böylece iş gücü talebi artar, ücret hadlerinde artış meydana gelir. Sermaye stokunun ve nüfusun yüksek düzeylere kadar çıkması beraberinde iktisadi büyümeyi getirir (Aksu, 2013: 22).

D. Ricardo'ya göre büyümenin gerçekleşmesi için müdahaleye gerek yoktur kendiliğinden gerçekleşip otomatik olarak dengeye gelecek ve daha sonra durgunluğa girecektir. Dış ticarete ise karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanarak üretim yapılırsa büyüme nispi oranda sağlanabilecektir. D.Ricardo'ya göre temel büyüme şartları şunlardır (Aksu, 2013: 25):

Tam istihdam ve tam rekabet koşulları.

Devletin piyasaya müdahale etmemesi.

Tarım alanında azalan verimler yasasının geçerliliği.

Sanayi de ise artan verimler yasası geçerliliği.

Emek ve sermaye azalan verimler yasası geçerli.

Üretimde üç faktör etkilidir. Bunlar sermayedar, emek sahibi ve toprak sahibidir.

Ücretler kısa dönemde emeğe bağlı iken uzun dönemde ücrete bağlıdır.

A.Smith'in emek teorisini Ricardo geliştirmiştir. Smith'in sadece arz yanlı incelemesi ve toplam talebi göz ardı etmesi modelin eksik yönü olarak görülmektedir. D. Ricaordo'nun büyüme modelinde ise tam istihdam ve tam rekabet koşullarının varsayılması gerçek piyasaya uymamaktadır. Hem A.Smith hem D. Ricardo'nun büyüme modellerinde eksik olan durum, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin büyüme durumunu açıklamaktadır (Özsağır, 2008: 4).

Diğer Klasik iktisadi büyüme modelleri olarak, R. Malthus'un nüfusa dayalı büyüme teorisi, J. Say'ın arza dayalı büyüme teorileri söylenebilir.

1.8.3.2. Keynesyen Büyüme Teorileri

Birinci dünya savaşı ve daha sonrası yaşanan buhran ile dünya ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiştir. 1936 yılında yayımlanan Keynes'in 'İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi' adlı eseri ile Klasik İktisat teorisini reddederek bu kriz ortamına alternatif bir düşünce getirmiştir. Keynes ekonomiye toplam harcamalar düzeyinden bakmıştır. Tam istihdama ulaşmanın klasik iktisatçılarından farklı olarak toplam harcamalar düzeyi ve talebin uyarılması ile ulaşılabileceğini savunmuştur. Ayrıca devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğini öngörmüştür. Yine klasik iktisatçıların tersine işsizliğin iradi işsizlik dışında olduğunu ve işsizlik sorunun devlet eliyle çözülebileceğini ileri sürmüştür (Çetin, 2012: 213). Devlet ekonomide yönlendirici kararlar alarak ekonomik büyümeyenin hızına müdahale etmeli, kaynakların etkin kullanılmasını sağlamalı ve eşit gelir dağılımını sağlayarak ekonomik istikrarı gerçekleştirilmelidir. Bu konudan da anlaşılacağı gibi aslında Keynes bir yeni model oluşturmamış, ekonomik çöküntüye bir çözüm üretmiş ve ekonominin toparlanmasına yardımcı olmuştur. Ekonomik buhranın azaltılması için talep artışına bağlı olarak gelir artışının olmasını ileri sürmüştür. Gelirde ki artışın hesaplanması için talep miktarı ve çarpan katsayısı gereklidir. Bu durum tüketim eğilimidir ve $\Delta C/\Delta Y$ ile hesaplanmaktadır. Keynesyen büyüme modelini geliştiren görüşler ise Harrod-Domar büyüme modelidir (Köksal, 2016: 31-32).

Kısa dönemli Keynesyen görüşü uzun döneme uyarlayan Harrod-Domar (Post Keynesyen) büyüme modelidir. R.F. Harrod (1939) ve E.D. Domar (1946) tarafından ayrı ayrı geliştirilmiş ve aralarında çok az farklılık olduğu için bu model bir bütün olarak görülmekte ve Harrod-Domar Modeli denilmektedir. İki büyüme modelinin arasındaki önemli farklardan biri, Keynes ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için ciddi düzenlemelerin gerekliliğini savunurken, Harrod ekonominin sabit ve dengeli bir şekilde büyüebileceğini savunmaktadır (Acar, 2016: 94). R.F. Harrod, Keynes gibi tam istihdama ulaşamama durumunu araştırmaktadır. R.F. Harrod kısa dönemi makrostatik bir bakış açısıyla değil makrodinamik bakış açısıyla incelemiştir. Toplam talep, istihdam ve üretim arasındaki ilişkiden yola çıkan Harrod-Domar büyüme modeli ekonomik büyümenin hızını sermaye-hasıla katsayısı (k) ve marjinal tasarruf oranı (s) ile açıklamıştır. Büyüme, marjinal tasarruf oranıyla doğru orantılı iken sermaye-hasıla

oranıyla ters orantılıdır. Sermaye hasıla katsayısı düştükçe ve marjinal tasarruf arttıkça ekonominin büyüme hızı artacaktır (Muratoğlu, 2011: 168).

Keynes'e göre yatırımlar; talep yaratan, gelirden bağımsız ve kısa dönem dengenin nerede oluşacağını göstermektedir. Aynı zamanda yatırımların kapasite ve üretim artışı yaratma özelliği de vardır. Yani yatırımlar üretimde kapasite artırırken yalnızca talep yaratıcı rolü ile hangi ölçüde kapasite kullanılacağını göstermektedir ve üretim olanaklarında da artışa neden olmaktadır. Diğer yandan her yıl aynı oranda yatırım yapılması büyümede istikrar sağlamayacaktır. İstikrarlı büyümenin sağlanması için yatırım oranlarının da istikrarlı bir şekilde artış yapılması gerekmektedir. Çünkü Harrod'a göre kapitalist ülkelerin büyüme oranının sürdürülmesini sağlayamaması durumunda deflasyonla karşılaşması olası bir durumdur. Harrod-Domar büyüme modeline göre büyümenin temel sorunu; yatırımların gelirden artış sağlaması ve tasarrufa dönüşmesi ile tekrar yatırıma olanak sağlayıp sağlayamamasıdır. Yatırımların kesintisiz olarak sürmesi ve yatırımların ortaya çıkardığı çıktı düzeyinin talep tarafından emilmesi gerekmektedir. Harrod'a göre kapitalist sistemde uzun dönemde tam istihdamda istikrarlı ve dengeli büyüme olanaksızdır. Harrod-Domar'ın modelinde uzun vadede bile ekonomik büyüme bıçak sırtındadır. Sermaye-hasıla oranı, yatırım oranı, işgücü ve işgücündeki artış oranı gibi faktörlerin denge de kalamaması ve denge noktasından uzaklaşarak ya işsizlik ya da enflasyon gibi ekonomik sorunlar ile ortaya çıkabilmektedir (Şiriner ve Doğru, 2005: 165-166).

1.8.3.3. Neo-Klasik Büyüme Teorileri

Neo-Klasik büyüme teorisi 1950'lerde Robert Solow tarafından ortaya atılmıştır. Teoride genel olarak varsayımlar şunlardır (Atamtürk, 2007: 91):

- Ekonominin dışa kapalı olma varsayımı,
- Devletin ekonomiye müdahalesi yok denecek kadar çok az,
- Ölçeğe göre getiriler sabit olduğu,
- Teknolojinin dışsal olarak belirlendiği,
- Sermayenin marjinal verimliliğin azaldığı,
- Nüfus dışsal olarak kabul edilir modelde,
- Faktörler arası ikamenin mümkün olduğu varsayılır.

Neo-klasik modelde teknoloji iktisadi bir gelişme olarak ele alınmamış göz ardı edilmiştir. Yani teknolojik ilerleme dışsal bir faktör olarak görülmüştür. Tasarruflar ekonomik büyümenin durağan hızına etki etmediği kabul edilmektedir. Uzun dönemli ve durağan durumlu büyüme sıfır olduğu kabul edilmekte ve kişi başına sermaye düzeyini etkilerken reel hasıla uzun dönemde büyüme oranlarını etkilememektedir. Yani hükümet politikaları uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkisi oldukça azdır (Kibritçioğlu, 1998: 214).

Solow büyüme modelinde Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan yararlanarak teknolojinin etkisizliğini şu şekilde açıklamaktadır:

$$Y = A \cdot K^\alpha \cdot L^{1-\alpha}$$

Fonksiyonda;

Y: çıktı düzeyi,

K: Sermaye miktarını

L: emek miktarını

A: teknolojiyi göstermektedir. Ve $0 < \alpha < 1$ ’ dir.

Dolayısıyla üretim, Solow modelinde üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiri mevcuttur. Örneğin tüm girdiler iki katına çıkarılırsa yani emek ve sermaye iki kat artırılıyorsa üretimde iki kat artacaktır. Durağan durum söz konusu olduğunda ise ekonomik büyüme teknoloji ve nüfusun artış hızına bağlı olarak geliştiği söylenmektedir. Teknoloji ve nüfus dışsal faktörlerdir. Sermayenin azalan verimlilik ile açıklanması ise fiziksel sermayedeki artışlar azalan getiri ile karşılaştığında büyümeyi etkileyecek ve büyümeyi bir noktadan sonra etkilemeyerek duracaktır. Bu durum gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki “yakınsama hipotezini” açıklamaktadır. Yani gelişmiş ülkede büyüme oranı duraksama yaşarken azgelişmiş ülkede büyüme devam edecek ve gelişmiş ülkenin büyüme oranına bir yakınlaşma söz konusu olacaktır. Gelişmekte olan ülkenin gelişmiş ülkeyi yakalama da geçen bu sürece de “yakalama süreci” denilmektedir. Özetle, azgelişmiş ülkeler hızlı bir büyüme kaydederek belli bir süre sonra gelişmiş ülkenin büyüme hızına yaklaşacaktır. (Taban ve Kar, 2006: 161). Fakat birçok araştırmaya göre azgelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin hızına yetişememektedir ve tam tersine aradaki uçurumun arttığı savunulmaktadır. Bu

durum da Neo-klasikçilerin, ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını açıklamada yetersiz olduğunu göstermektedir (Kibritçioğlu, 1998: 214).

1.8.3.4. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel büyüme modelleri Neo-Klasik modelin açıklayamadığı teknolojinin dışsal varsayıldığı durumu kabul etmemektedir ve buna tepki olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmenin büyüme modelinin içinde yer alan bir değişken olarak kabul etmektedirler. Solow'un modeline göre ekonomi şekillenseydi ya da bu modele göre işlev yapılıysa ütopik bir yapı inşa edilirdi. Tek mallı faktör akışkanlığı olan bir ekonomi mevcut olacaktı. Fakat Solow'un durağan durum dengesi bazı dönemlerde geçerli olmuştur. Modelin yararlı olmadığına yönelik iki açıklama vardır. İlk olarak uluslararası ticarete fiyat hareketleri ve emek sermayenin marjinal verimlilikleri ile ülkelerin arasında denkliliği sağlamamaktadır. Kişi başına düşen sermayeyi azalan verimler yasasıyla açıklamaktadırlar. Örneğin, bir ülkede sermayenin azalması fiyatların yükselmesine neden olacaktır. İçsel büyüme modeli Solow modelini tamamen terk etmeden teoriyi geliştirerek ve eksiklerini tamamlayarak ortaya çıkmıştır. Çünkü içsel büyüme modelinde de rasyonalite ve bireycilik düşüncesi hakim iken tam rekabet koşulları ve sabit getiri fikri yoktur. İçsel büyüme modelinin Neo-Klasik büyüme modelinden farklılıklarını şu şekilde özetleyebiliriz (Doğan, 2014: 371-371):

İçsel büyüme teorisinde, teknolojik gelişme içsel bir değişkendir.

İktisadi büyüme ekonomi içi faktörlerden kaynaklanır.

Artan verimlilik söz konusudur.

Tam yakınsama durumu kabul edilmemektedir.

Ekonomik büyümede devlet müdahalesi gereklidir.

Neo-Klasik modelinde ihmal edilen eğitim, sağlık, gelir dağılımı, bölgesel farklılıklar, enflasyon, dış ticaret, kültürel ve dinsel farklılıklar ve kamu politikaları gibi birçok sosyal ve ekonomik faktörler içsel büyüme teorisinde söz konusudur.

İçsel büyüme modelinde büyümeyi etkileyen girdiler şunlardır (Aksu, 2013: 44):

1. Emek (L)
2. Sermaye (K)

3. Beşeri sermaye (H)

4. Teknoloji (A)

İçsel büyüme modellerinin sınıflandırılmasında birçok kategori kullanılmıştır. Temel de iki kategoriye indirilmektedir ve sınıflandırma teknolojik gelişmeyi ele alınmış şekline göre yapılmaktadır. Birincisi, teknoloji dolaylı yoldan ele alınmaktadır ve teknolojik gelişmelerin kamu politikaları, beşeri sermaye, yatırım ve tasarruf gibi faktörlerden sonra ortaya çıktığı savunulmaktadır. Rekabetçi piyasa koşulları geçerlidir. İkinci sınıflandırma, Ar-Ge temelli modeller olarak da bilinmektedir. Bu kategoriye göre teknolojik gelişme ekonomiyi doğrudan etkilemekte ve rekabetçi olmayan piyasa koşulları geçerlidir. Ar-Ge faaliyetleri üretim tekniklerini geliştirerek daha etkin ve yeni ürünlerle ekonomik büyümeye katkı sağlayabilecektir (Yardımcı, 2006: 99-100).

Durumu ölçüğe göre sabit getiri ve bağımsız değişkeni sadece sermaye (K) olan bir üretim fonksiyonu yardımıyla açıklayabiliriz (Bocutoğlu, 2011: 567).

($Y=aK$) ise, yani üretim (Y), sermaye stokunun (K) oranı a

ise, Nüfus artış oranı (n) sabit ise,

Tasarruf oranı (s) sabit ise,

Sermaye aşınması (d) yoksa, bütün tasarruflar sermaye birikimine gidecek ve sermaye oranı artacaktır. Yani;

$$\Delta K = sY = saK$$

olacaktır. Sermaye birikimin büyüme hızı ($\Delta K/K=sa$) şeklinde tanımlanıyorsa, sermaye birikimin artış hızını tasarrufların belirlediği söylenebilir. Üretim sermaye birikimi ile orantılıdır ($Y=aK$) ve üretim artış hızı yani büyüme hızı,

$$\Delta Y/Y = sa \text{ şeklindedir.}$$

Bu ilişkiden de anlaşılacağı gibi sermaye stokunun artma hızı tasarruf oranına bağlıdır ve tasarruf oranı arttıkça sermaye stokunun büyüme hızı da artacaktır. Yani büyüme hızı modelin içinden belirlendiği için içsel bir değişkendir. Büyüme hızının içsel olarak belirlenmesinde ki süreç Tasarruf oranı → Sermaye stokunun artması → Büyüme hızı ya da bu duruma benzer şekilde Ar-Ge faaliyetleri → Teknolojik büyüme hızı → Büyüme hızı ile belirlenmektedir. Dolayısıyla, Ar-Ge'ye ayrılan kaynakların

artırılması ve tasarrufların teşvik edilmesi ile ekonomik büyüme hızını etkileme söz konusudur. Fakat Neo-Klasik büyüme modeli büyüme hızını dışsal kabul ettiği için teorik olarak etkisini kabul etmemektedir (Bocutoğlu, 2011: 568).

1.6. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM

Küreselleşmenin yaygınlaşmasında büyük etken olan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile ülkeler arasında sermaye akımında önemli derece artışlar görülmüştür. Sermaye hareketleri portföy yatırımlar ve doğrudan yabancı yatırımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Portföy yatırımları, herhangi yabancı bir ülkeden hisse senedi, borç senedi ve tahvil satın alınmasını ifade eder. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise yabancı bir ülkede şirket satın alınması, yeni bir şirket kurulması veya var olan bir şirkette sermayenin artırılması anlamını gelmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gittiği ülkenin sermaye birikimine katkıda bulunarak ve ülkenin tasarruf yetersizliği sorununun çözümüne yardımcı olarak ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Ayrıca yabancı sermayenin sahip olduğu ileri düzey teknolojisi ve yönetim bilgisi ile yatırımda bulunduğu ülkeyi bir ileri seviyeye taşıyabilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları dolaylı yönden ekonomik büyümeyi şu şekilde etkilemektedir. Yeni yönetim alışkanlıkları, işgücünün eğitimi, yeni becerilerin kazanılması ve organizasyon şekli ile teknolojinin direkt etkisiyle ülkenin bilgi birikiminde artış sağlayabilmektedir (Ağayev, 2010: 163).

1.6.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi

Ekonomik büyümüyü ilk olarak gayri safi yurtiçi hasılanın üzerinde etki yaratmaktadır. Nüfus artış oranından daha fazla artış gösteren üretim faktörlerinin reel gelirlerinde ki artış kişi başına düşen milli gelirin artmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla milli gelir artması yatırımları artırmaktadır. Ayrıca bu artış kişi başına düşen sermaye miktarının artmasını sağlar. Böylece ekonomik büyüme sermaye hasıla oranının ve sermaye getiri oranının istikrarlı bir duruma getirmektedir. Ekonomik büyüme istikrarsız büyüme olarak ortaya çıktığı için sektörler arasında büyüme oranlarının değişmesine sebep olmaktadır ve gelişen sektörler için bir iş gücü meydana getirmektedir. Böylece ekonomik büyüme harcanabilir geliri arttırdığından toplumun tüketim alışkanlıkları da pazar da ki ürünün değişmesini sağlayacaktır. Doğal olarak toplumun üretiminde ve tüketiminde meydana gelen değişiklikler sosyo-kültürel

yapısında da değişmelere neden olacaktır. Geleneksel üretim kalıpları yerini yeni modern teknoloji ve bilgi ile donatılmış faktörlere bırakmaktadır ve dolayısıyla geleneksel davranışlar yerine yeni davranış türleri ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımında geleneksel üretim yapan firmaların lehine olmayan bir değişime yol açar. Üretim yönetiminde bilgi ve teknolojinin artması ile üretimde verimliliğin artması sağlanmıştır. Verimliliğin artması ile çalışma saatlerinde azalma meydana getiri. Ekonomik büyüme dış ticaret açısından değerlendirirsek ekonomik büyüme dış ticaret hacminde artış yaratacağı sonucuna varılabilir. Doğal olarak ekonomik büyümenin yatırım ve üretim artışı sağlayarak ülke ekonomisine ve sosyo-kültürel anlamda birçok olumlu etkisi mevcuttur diyebiliriz. Özellikle istikrarsız ve hızlı büyüyen ekonomilerde sosyal çevre ve çevreye ilişkin olumsuz bir takım etkenler de mevcuttur(Yılmaz, 2008: 49-50).

Weinholdve Nair-Reichert (2009) çalışmalarında ele aldığı ve aralarında Türkiye'nin de dahil edildiği 24 gelişmekte ülke için yapılan ve panel nedensellik analizi yöntemleri kullanılarak doğrudan yabancı sermaye yatırımının ekonomik büyüme üzerinde etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre değişkenler arasındaki ilişkilerin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği ve bu nedenle ülkeler arasında bir tek varsayım tahmin etmenin hatalı sonuç doğuracağını belirtmektedirler. Nair-Reichert ve Weinhold'in araştırma sonuçlarına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımın dışa açık ekonomilerde büyüme üzerinde etkisi pozitifdir ve geleceğe yönelik büyüme de etkisinin daha yüksek olacağı belirtilmiştir. Hansen ve Rand(2004)'in 31 gelişmekte olan ülkelere yönelik yaptığı araştırmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımın GSYH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) oranı ve büyüme ilişkisini Granger nedensellik ve panel eşbütünleşme analizleri ile incelemiştir. Çalışmanın nedensellik sonuçlarına göre değişkenler arasında çift yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca nedensellik sonuçları, uzun vadede doğrudan yabancı sermaye yatırımının ekonomik büyümeyi etkilediği ve GSYH'yi artırdığı gözlenmiştir(Ağayev, 2008:164-165).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı sadece geldiği ülkeye değil aynı zamanda yatırımı yapan yatırımcısına da katkıda bulunmaktadır.Yabancı piyasada yatırım yapmayı düşünen firma için üç seçenek vardır; birincisi kendi pazarında üretip satmak, ikincisi kendi pazarında üretip yabancı piyasada pazar ya da bir firma bularak kendi marka ve teknolojisinin kullanılmasını izin verip üretime geçmek, üçüncüsü ise yabancı

sermaye yatırımı yapmak. Doğrudan yabancı sermaye yatırımın birçok ülke için daha gerçekçi olduğunu söyleyebiliriz(Tandırcıoğlu ve Özen, 2003: 106).

1.6.2.Doğrudan Yabancı Yatırımın Ülke Ekonomileri Üzerinde Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımların yapıldığı ülkeye etkilerinin varlığı halen tartışılmakta ve bu konu hakkında çalışmalar devam etmektedir. Literatürde geniş çaplı bir yazımı olan doğrudan yabancı yatırımları, ülke ekonomisi üzerindeki olumlu olumsuz yönleri yer tartışılmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomileri üzerine hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin mevcut olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımların olumlu ve olumsuz etkilerini ayrı ayrı incelemekte fayda vardır.

1.6.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ülke Ekonomisine Olumsuz Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımından olumsuz etkilerini ise şöyle sıralayabiliriz:

Rekabet Üzerine Etkileri: Doğrudan yabancı yatırım yapan firmalar ülkede yeteri kadar denetim olmamasından yararlanıp ülke ekonomisinin büyük payını ele geçirebilir yani monopolleşebilir ya da ekonominin yönetiminde söz sahibi olabilir (Zeren ve Ergün, 2010: 69).

İstidam Üzerine Etkileri: yatırım yapan ülke yatırımla birlikte istihdam edeceği personeli de yanında getirmesi durumunda yatırım yaptığı bu yatırımdan istihdam açısında avantaj elde etmiş olmayacaktır. Aynı zamanda yoğun sanayi üretim yapan bir ülkede yatırım yapılması durumunda iş gücünün yetersizliği nedeniyle birim sermaye başına daha az istihdam yaratacaktır (Gündoğan, 2002: 73-74).

Ödemeler Bilançosu Üzerine Etkileri: Yabancı firmaların ülke içinde yapacağı borçlanmalar iç faizleri artırması ülke içinde iç yatırımları olumsuz etkileyecektir. Yatırım yapan firma hammaddeyi yurtdışından alması ile karları yurtdışına aktarmış olacaktır bu durum yine ödemeler dengesini olumsuz etkileyecektir (Zeren ve Ergün, 2010: 69).

Üretim Teknolojileri Üzerine Etkileri: Teknolojiyi sadece bilgi akışı olarak değil aynı zamanda araç-gereç gelişimi ve bu gelişme durumuna karşılık çevrenin

uyum sağlayamaması da gerekmektedir. Ülke içinde emek ucuz ise yatırım yapan firma teknoloji yoğun üretim yerine emek yoğun üretim yapmayı tercih edecektir. Ayrıca yatırım yapılan az gelişmiş ülkelerde teknolojinin geri olması, geleneksel yöntemlerin kullanılması ülke için yine bir dezavantajdır (Kar ve Tatlısöz, 2008: 8).

1.6.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülke Ekonomisi Üzerinde Olumlu Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımların olumlu etkilerini şöyle sıralayabiliriz (Yılmaz, 2007:68-69):

Sermaye birikimi üzerinde etkileri: Ülke ekonomisine etki yaratan doğrudan yabancı yatırımların en önemlisi katkısı ülkede ki sermayenin artmasını ve derinleşmesini sağlar.

İstihdam ve Milli Gelir Üzerindeki Etkisi: Sermaye birikiminde oluşan artış milli gelir düzeyini arttıracaktır. Milli gelir düzeyinin artması ülkenin üretim potansiyelini etkileyerek istihdam düzeyini artmasını sağlayacaktır.

Ödemeler Bilançosu Üzerinde Etkileri: Doğrudan yabancı yatırımların getirisi özellikle gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesine yardımcı olmaktadır. Serbest ticaret anlayışının benimsendiği ülkede eğer yatırım yapan firma geniş pazara sahipse ihracat ve ithalat ile ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkiler yaratacaktır. Kapalı ekonomi mevcut ise ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki olmayabilir.

Fiyatlar ve Ücret Üzerinde Etkileri: Yatırım yapılan ülkede üretimi yapılacak ürünün üretilmesi ülke ekonomisi içinde o ürünün fiyatının düşmesini sağlayacaktır. Yabancı firma ayrıca ücret düzeylerini yüksek tutarak hem kamu ile ilişkisini iyi tutacak hem de yetiştirdiği kalifiye emeği kaybetmek istemeyecektir. Bu durumda ülke içinde ücret düzeylerin yüksek tutulmasına katkı sağlayabilecektir.

Teknoloji Üzerinde Etkileri: Teknolojik unsurların gelişmesi Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) faaliyetlerini doğrudan etkileyecektir. Dolayısıyla Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi, gelişmiş ülkelere çok gelişmekte olan ülkeler açısından daha faydalı olacaktır.

Piyasa Rekabeti Üzerinde Etkileri: Doğrudan yabancı yatırımlar ile miktar kısıtlamasının etkilerinin kısmen de olsa ortadan kaldırılmasıyla piyasa da oluşabilecek monopol ve oligopol rekabet ortamların yerine rekabetçi bir piyasa oluşmasına yardımcı olacaktır. Böylece ülke ekonomisine olumlu etkiler yaratarak canlılık kazandıracaktır.

Makroekonomik Etkileri: Doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomisinde tasarrufları artırmada etkili olarak yatırımların artmasını sağlayacaktır.

Yatırımların artması dolayısıyla istihdam düzeyinde bir artış sağlayacak ve böylece işsizlik oranını düşürmede etkili olacaktır. Bu durum ekonominin istikrarlı hale gelmesinde yardımcı olacaktır.

İç Pazarın Cazibesi: Yatırım yapılan ülkede ilk olarak yüksek talep potansiyeli aranır. Geniş pazarı olan ve ülke içinde yüksek talep potansiyelin olması yabancı yatırımı ülkeye çekecektir (Çinko, 2009: 118).

Sonuç olarak doğrudan yabancı yatırımların birtakım varsayımlar altında olumsuz etkileri bulunmaktadır. Fakat birçok araştırmaya göre doğrudan yabancı yatırımların olumlu etkileri ülkelerin ekonomik büyüme oranı açısından daha avantajlı olduğu belirtilmektedir.

1.7.EKONOMİK ENTEGRASYON

Ekonomik entegrasyon oluşumunun teorik olarak ilk oluşumunu sağlayan görüş J.Viner'in 1950 yılında yayımlanan 'The Customs Union Issue' adlı eserinde ortaya çıkmıştır. J.Viner bu eserinde gümrük birliği daha serbest bir ticareti mi yoksa korumacı bir ticarete mi neden oluyor sorusuna cevap aramaktadır. Ekonomik entegrasyon Viner ile bir anlam kazanmış ve temeli atılmıştır. Böylece ekonomik entegrasyon kavramı literatüre girmiştir. Gümrük birlikleri ekonomik entegrasyonun özünü oluşturmaktadır. Ekonomik entegrasyonun statik analizlerle değil dinamik analizlerle incelenmesi gerektiği savunulmaktadır. Çünkü bu süreç sürekli bir değişim içinde olduğu için ister tüketim ister teknolojik yenilik olsun statik analizler ile net bir şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Ekonomik entegrasyonun dinamik analizlerine odaklanarak refah düzeyini etkilemek mümkündür. Ekonomik bütünleşme teorisinin dinamik analizlerini inceleyen ilk iktisatçılar Balassa (1962) ve Cooper Massell (1965)'dir. Gümrük birliklerin statik analizi faktör arzlarını ve teknoloji düzeyini sabit olduğunu

varsaymaktadır. Dinamik analiz ise bunların sürekli değişim içinde olduğunu varsaymaktadır ve gümrük birliklerinin etkilerini net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Dinamik analiz kuramına göre, bu değişimlerin üretim olanakları eğrisini yukarı yönde hareket ettirmesi ile ilgilidir. Gümrük Birliği ile genişleyen pazar imkanları ölçek ekonomilerden yararlanma imkanı sağlarken pazarın yoğun üretime yönelmesi ile de içsel ve dışsal ekonomiler ortaya çıkmaktadır. Dinamik analiz kuramı, Gümrük Birliği'nin oluşmasıyla ortaya çıkan teknolojiye bağlı değişimler ve faktör arzlarında ki değişimler ile piyasayı genişletmektedir. Bu değişimler ile piyasanın sunduğu faydaların anlaşılması net bir şekilde ortaya konulmaktadır (Çakmak, 2017: 177-178).

Ekonomik bütünleşme ile ülkeler üçüncü ülke ekonomilerine karşı avantaj elde etmek için birlikte hareket etmektedirler. Ülkeleri ekonomik entegrasyona iten sebepleri şöyle sıralayabiliriz (Hephaktan ve Çınar, 2011: 69):

Genişleyen piyasa: Genişleyen piyasa araştırma geliştirme faaliyetlerinin gelişmesi ile ileri üretim teknikleri kapasitesinde artış göstermektedir. Ölçek ekonomilerinin büyümesini sağlarken bir yandan da ürün maliyetlerini azalmaktadır.

İçsel ve dışsal ekonomiler: Eksik kapasiteyle çalışan firmaları tam kapasite ile çalışmasını sağlamak ve birim maliyetteki değişikliklere içsel ve dışsal ekonomik etkenler neden olabilmektedir. Böylece üretim ölçeğinde artış sağlanabilir.

Üretim faktörlerinin dağılımı: Ekonomik bütünleşme ile üye ülkeler arasında serbest ticaret anlayışı söz konusudur. Bu durumda üretim faktörleri coğrafi olarak etkilenme şekilleri farklı olacaktır. Bu konu da iki görüş bulunmaktadır. Birincisi, üretim faktörlerinin entegrasyon birliklerinde toplanması, yani nispi üstünlüğe sahip bölgelerde, teknolojinin hızlı olduğu, sermayenin ve emeğin daha verimli olduğu bölgelerde toplanma etkisidir. İkinci görüş, entegrasyonda üretim faktörlerinin yayılması yani entegrasyon sonucu ülkeler hareketli üretime geçmesidir.

Rekabet artışı: Entegrasyon sonucu kısıtlayıcı etkiler azaldığı için büyük piyasalar küçük piyasalara oranla daha etkin çalışabilecektir. Optimum ölçeğe ulaşma imkanı bulabileceklerdir.

Politik nedenler: Ekonomik entegrasyonlar ile politik bütünleşmelerde ortaya çıkmaktadır.

Diğer nedenler: Doğrudan nedenlerin yanı sıra diğer nedenler olarak coğrafi yakınlık, tarihi, dini ve kültürel yakınlık, uluslararası anlaşmaların hükümlülükleri olarak sıralayabiliriz.

1.7.1.Ekonomik Entegrasyonların Aşamaları ve Başarılı Olma Koşulları

Ekonomik entegrasyon aşamalarını Serbest Ticaret Bölgeleri, Gümrük Birlikleri, Ortak Pazar, İktisadi Birlikler ve Parasal Birlikler olarak sıralayabiliriz.

İki ülke arasında yapılan ticaret anlaşmalarında en dar kapsamlı ekonomik işbirliği kabul edilen birlik,Tercihli Ticaret anlaşmasıdır. Fakat ekonomik entegrasyon sürecini kapsamadığı ve coğrafi ticaret alanı gibi bir blok da oluşturmadığı için ekonomik entegrasyon aşaması olarak kabul edilmemektedir. İlk aşama olarak Serbest Ticaret Bölgeleri kabul edilmektedir. Üye ülkeler arasında tarife ve miktar kısıtlamalarını ortadan kaldırarak serbest ticaret alanı oluşturulmaktadır. Üçüncü ülkeler ise kendine has dış ticaretini öngördüğü şekilde devam ettirebilmektedir. Üye ülkeler ise dış ticarete anlaşmaya bağlı kalmak durumundadır fakat dış ekonomik ilişkilerde ise serbest hareket edebilmektedirler (Şanlı, 2008: 164).

İkinci aşama ise Gümrük Birlikler olarak ele alınmaktadır. Serbest Ticaret Bölgeleri'nden daha iyi bir birleşme olarak görülmektedir. Çünkü hem üye ülkelerin hem de kendi aralarında ki ticarete gümrük kotaları, tarifleri ve vergileri kaldırılmakta hem de üye olmayan ülkelere karşı tek bir ortak gümrük tarifesi uygulamaktadırlar (Seyidoğlu, 2015: 241).

Üçüncü aşama olarak Gümrük Birliği'nden daha ileri bir iktisadi birleşme olan Ortak Pazar'dır. Gümrük Birliği'nde olduğu gibi üyeler arasında ticaret serbestleştirilmiştir ve bunun yanı sıra emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin de bölge içine serbest dolaşımına imkan sağlanmaktadır (Şanlı, 2008: 164).

Dördüncü aşama ise İktisadi Birlik olan ekonomik birleşme hareketlerinin en ileri şeklidir. Ortak Pazar'ın ötesinde bir mali ve para politikalarının koordinasyonu gerekmektedir ve bu makro politik izlenimler çerçevesinde hareket edilmektedir. Bu aşamaya gelinebilmesi için aynı ortak mali politikalar ve tek bir para ve bankacılık

sistem kullanılmalıdır.İktisadi Birlik ortak ekonomik politikaların belirlenmesi ile oluşabilecek bir aşamadır (Seyidoğlu, 2015: 241).

Diğer bir aşama olarak kabul edilen parasal birlikler, sermaye akışındaki tüm kısıtlamaları kaldırılması, konvertibilitenin sağlanması ve milli paraların birbirine çevrilmesi ile sağlanmaktadır. Ayrıca banka giderleri de parasal birliklerde ortadan kaldırılmaktadır. Avrupa Birliği'nin en son ve kapsamlı işbirliği olan ekonomik parasal birlik malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin sınırsız dolaşımı anlamına gelmektedir. Parasal entegrasyon iki türlü gerçekleştirilmektedir. İlki döviz kuru birliği, ikincisi ise sermaye piyasası birliğidir. Döviz kuru birliği üye ülkeler arasında döviz kur ilişkilerinin sabit tutulması iken sermaye piyasa birliği sermayenin kendi aralarında serbest bir şekilde dolanmasıdır(Tunçsiper veYakut, 1998: 101).

Ekonomik entegrasyonun başarılı olması için gerekli şartlar şunlardır (Küçükahmetoğlu, 2000:45):

Çok sayıda ülkelerin birleşmesi ve ekonomik alanın büyük olması.

Ülkeler arasında rekabetin olması ekonomik entegrasyonun avantajlarını daha da artıracaktır. Gümrük birliğinin oluşması ile bir ürünü daha az maliyete üreten ülke piyasaya hakim olacaktır ve ihracata başlayacaktır.

Gümrük birliği öncesi tarif oranlarının yüksek olması, birlik sonrası ticaret yaratma etkisi de yüksek olacaktır.

Arz ve talep esnekliğinin yüksek olması ülkelerde ticaret yaratma etkisini tetikleyecektir.

Coğrafi bakımdan yakın olan ülkeler arasında taşıma maliyeti de az olacak ve böylece ticaret artacaktır.

Ülkelerin birbirinden ürün talebinin fazla olması entegrasyonun hızını artıracaktır.

1.7.2. Dünyada Ekonomik Entegrasyonlara İlişkin Bazı Örnekler

İlk ekonomik entegrasyon girişimi 1834 yılında Almanya'da Zollverein gümrük birliği ile başlamıştır. Ekonomik entegrasyon sürecini hızlandıran II .Dünya Savaşı'nın ardından GATT'ın kurulması ve sonra WTO olarak kurumsallaşmıştır. Bu kuruluşun ardından Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik'te ekonomik entegrasyon hareketleri

yaşanmıştır. Günümüzde ise birçok ekonomik işbirlikleri oluşmaktadır. Fakat üç büyük grup etrafında toplandığı söylenebilir. Bu kutuplaşmaların ilki AB olurken ikincisi Asya-Pasifik'te hakim olan Çin, Rusya ve ABD'ye kadar uzanan APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)'tir. Üçüncüsü ise Kuzey Amerika'nın entegrasyonu olan NAFTA(Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)'dır. Bu birliklerin ortak özelliği ya gelişmiş ülkeler arasında olması ya da grup liderlerinin gelişmiş ülkelere olmasıdır (İncekara ve Savrul, 2011: 12).

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) 1960 yılında kurulmuş ve başta Avrupa Topluluğunun dışında kalmıştır. Kuruculuğunda İngiltere, Avusturya, Norveç, Danimarka, Portekiz, İsveç, İzlanda ve İsviçre yer almaktadır. İngiltere daha sonra AB'ye girince EFTA'dan ayrılmıştır. EFTA üyeleri ile Avrupa Topluluğu arasında sanayi ürünlerine yönelik serbest bölge ticaret anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra ikili arasında Avrupa Ekonomik Alanı sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ile işgücünün serbest dolaşımı, sermaye, mal, hizmetlerinin serbest dolaşımı, teknik engellerin ortadan kaldırılması, tüketici haklarının korunması gibi birçok konuda işbirliğine gidilmiştir. Daha sonra Danimarka, Portekiz, Avusturya ve İsveç bu birlikten ayrılmıştır. Bugün ise İsviçre, Norveç, İzlanda ve Liechtenstein EFTA'nın üyeleridir (Seyidoğlu, 2015: 290-291).

Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) 1967 yılında Bangkok, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur arasında kurulmuştur. Vietnam üye olduktan sonra bu ekonomik birliği aktifleştirmek ve ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeler sağlamak için 1976 yılında Güney Doğu Asya Dostluk ve İşbirliği Anlaşması yapılmıştır. Bölgede büyük ölçekli sanayi tesisleri kurarak ticarete konan engelleri kaldırma ve ticareti serbestleştirme hedeflenmiştir. Bu anlaşma ile bölgesel tercihli ticaret alanının inşa edilmesi ve ekonomik, sosyal ve politik işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 70).

Dünyadaki siyasal çekişmelere yönelik kurulan ekonomik entegrasyonlar da bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında batı blokun NAFTA, doğu blokun ise Varşova Paktı siyasal alanda kurulan örgütlerdir. Ekonomik alanda ise Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) karşısına doğu blokun Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMOCEN) kurulmuştur (Seyidoğlu, 2015: 292).

Şanghay İşbirliği Örgütü, 1996 yılında kurulan birlik Çin ve Rusya arasındaki ekonomik işbirliği ABD gücüne karşı bir birlik oluşturmak ve Avrasya'daki gelişmelere karşı büyük güçlerin müdahalesini engellemek amacıyla kurulmuştur. Rusya Çin arasında kalan Orta Asya ülkeleri de bu ekonomik birliğe üye olmuştur (Özdaşlı, 2012: 109).

2.BÖLÜM: BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARI VE YOLSUZLUK KAVRAMI

Bu bölümde beşeri sermaye yatırımının tanımı ve unsurları incelenecektir. Beşeri sermaye yatırımının küreselleşme üzerinde ki etkisi araştırılmaktadır. Aynı zamanda beşeri sermaye yatırımının ekonomik büyüme ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında yolsuzluk kavramı açıklanacaktır. Yolsuzluğun küreselleşme sürecindeki etkisine değinilecektir. Yolsuzluğun ekonomik büyüme ile olan ilişkisi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisinden söz edilecektir.

2.1. BEŞERİ SERMAYENİN TANIMI

Beşeri sermaye genel anlamda insana yapılan yatırım olarak görülmektedir. Şöyle ki insanın niteliğini artıran bilgi, beceri ve tecrübe gibi değerler işgücünün de niteliğini artırmaktadır. Bu niteliklere sahip insanlar bu değerleri üretim sürecinde kullanarak verimlilik artışı sağlayabilmektedir. Beşeri sermaye üretimde ki bireyin bilgi ve becerisini üretime aktarması ile gösterilmektedir ve ortaya çıkan mal ve hizmet beşeri sermayenin değerini göstermektedir (Keskin, 2011: 128). Ülke ekonomisinin kalkınmasını hızlandıran beşeri sermaye, teknolojinin gelişmesi ile de hız kazanmıştır. Beşeri sermaye bireyin gelirini artırmakta dolayısıyla da ülkenin milli gelirini artırmaktadır ve ekonomik refahın artırılmasını kolaylaştırmaktadır. Beşeri sermaye, eğitim yoluyla sağlanmakla birlikte “yaparak öğrenme” metodu ile de ortaya çıkabilmektedir. Birçok araştırmacıya göre eğitim, sağlık ve beceri kazandırma faaliyetleri fiziki sermayeden çok beşeri sermayeyi artırmaktadır. Eğitim ve sağlık beşeri sermayenin temel iki faktörü olarak gösterilmektedir. Gelişmiş ülkelerin belirgin özelliklerinden biri, beşeri sermaye yatırım oranında ki artıştır. Çünkü toplam çıktı düzeyinin artmasında doğal kaynaklar, çalışma süresi ve fiziksel sermaye birikimine oranla beşeri sermayenin etkisi daha fazladır (Koç, 2013: 243).

2.2.BEŞERİ SERMAYENİN UNSURLARI

Beşeri sermaye oluşumunda rol alan temel faktörler beşeri sermaye unsurlarıdır. Bu faktörler eğitim, sağlık ve işgücü transferidir. Beşeri sermaye oluşumunu ve beşeri sermaye yatırımlarının önemini anlamak için bu faktörleri ayrı ayrı incelemede fayda bulunmaktadır.

2.2.1.Eğitim ve Beşeri Sermaye

Eğitim,işgücünün niteliğini etkileyen en önemli unsurlardan biridir.Beşeri sermaye eğitim ile eş anlı olarak kullanıldığından beşeri sermayenin incelenmesinde, en çok eğitim üzerinde durulmaktadır. Okur-yazarlık oranı, eğitim düzeyi beşeri sermayenin ölçülmesinde kullanılan en sade yöntemlerden biridir. Fiziki göstergeler olarak okul bina sayısı, öğretmen sayısı, laboratuvar sayısı, öğrenci-öğretmen oranı, okul alt yapısını oluşturan öğelerdir. Eğitim düzeyi eğitim süresini gösterirken eğitime yapılan harcamalar mali göstergelerdir. GSYH içerisindeki kişi başına düşen eğitim harcamaları ülke içinde eğitime ayrılan mali harcamayı göstermektedir. Ülkeler arasında kişi başına düşen eğitim harcamaları karşılaştırılması yapılırken belirli bir para birimi üzerinden yapılmalıdır. Diğer türlü sağlıklı sonuçlar elde edilmeyecektir (Atik, 2006: 20-21).

2.2.2.Sağlık ve Beşeri Sermaye

Beşeri sermayenin önemli unsurlarında bir diğeri sağlıktır. Mushkin (1962), Becker (1964) ve Grossman (1999) tarafından sağlık, beşeri sermayenin gerekli unsurlarından biri olarak görülmüştür. Çünkü, sağlıksız bir birey hem eğitim alabilme konusunda hem de üretim faaliyetlerinde bulunma konusunda yetersiz olacağını savunmuşlardır. Ülkelerin beşeri sermaye stokuna katkıda bulunması için sağlıklı bir nüfusa sahip olması gereklidir. Hükümetlerin sağlık harcamaları için yaptığı harcamalar beşeri sermaye yatırımı olarak kabul edilmektedir. İnsan sağlığını ve gücünü korumaya yönelik yapılan yatırımlar geri dönüşümlü bir şekilde ülke ekonomisine faydalı olacağı söylenmektedir (Eser ve Gökmen, 2009: 46).

Ülkeler arasında gelişmişlik düzeyi belirlenirken nüfus artış hızı, doğum oranları, ölüm oranları, bebek ölüm oranları, ortalama yaşam süresi gibi sağlık harcamalarının geliştirdiği alanlar incelenmektedir. Özetle, gelişmiş ülkelerde ölüm oranlarının az olması, ortalama yaşam süresinin yüksek olması gelişmiş ülkelerin sağlık harcamalarına yönelik yaptığı yatırımların getirisi olarak görülmektedir. Yaşam beklentisi ve yaşam kalitesinin yüksek olduğu ülkelerde, gelişmişlik düzeyleri de yüksektir (Destebaşı, 2017: 31).

2.2.3.İş gücü ve Beşeri Sermaye

Ülkelerin beşeri sermaye birikimini arttıran bir diğer faktör de işgücü transferidir. İşgücü transferini ele alırken iki şekilde incelemede fayda bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, beyin göçü şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Belirli alanlarda uzmanlık bilgisine sahip olan işgücünün daha iyi şartlara sahip olmak için şartları gelişmiş olan ülkelere gitmesidir. İkincisi ise, vasıfsız olarak tanımladığımız işgücünün göreceli olarak çok sayıda oldukları ülkelere işgücünün atıl durumda olduğu ülkelere çekilmesidir. İşgücü transferinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; nüfus artış hızının yavaşlaması, savaşlar, ithal beşeri sermayenin bazı avantajlar sağlaması, gelişmiş ülkelerdeki üretim ve ticaret yapısının değişmesi ve ülkeler arasındaki ticaret farklılıklarıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki nitelikli işgücü, daha iyi sosyo-ekonomik şartlar ve gelişmiş çalışma koşullarını elde etmek amacıyla gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Az gelişmiş ülkeler bu tür beyin göçlerinden dolayı önemli kayıplara uğramaktadırlar (Atik, 2006: 22–23).

2.3.BEŞERİ SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP)tarafından 1990 yılından itibaren her yıl beşeri kalkınma raporu yayınlamaktadır. Beşeri sermaye kalkınma endeksi üç şekilde ifade edilmektedir:

Eğitim ve bilgi,

Uzun ve sağlıklı yaşam,

Kaliteli bir yaşam için gerekli koşullara sahip olunması gerekmektedir.

Beşeri kalkınma endeksi insan hayatını devam ettirme ve yaşam şartlarını yükseltme olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bir ülkede beşeri sermaye kalkınma endeksini hesaplamak için üç ana konuya ait veriler gereklidir. Bunlar; eğitim seviyesi, sağlıklı ve uzun ömürlü bir yaşam ve ekonomik gelişmişlik düzeyi olarak sıralayabiliriz. Tabi ki sadece bu üç kıstas ile sınırlı değildir. Bu üç temel konunun alınması nedeni ise verilere ulaşımın daha kolay olmasıdır. Bu yüzden alınan endeksler; okuryazarlık oranı, ilk, orta ve yükseköğretim düzeyinde okullaşma oranı, uzun ömürlü ve sağlıklı yaşam, ortalama yaşam beklentisi, satın alma paritesine göre kişi başına düşen milli gelir. Bu endeksin toplam sonucunu elde etmek için alınan endeksleri toplayıp üçe bölünmesi gerekmektedir (Karagül ve Dündar, 2006: 68).

$$\text{Beşeri Kalkınma Endeksi} = \frac{(\text{eğitim endeksi} + \text{ortalama yaşam beklenti endeksi} + \text{GSYH})}{3}$$

Bu toplam indeksin değeri 0 ile 1 arasında değişebilmektedir. İndeks değerinin 0' a doğru yaklaşması insani gelişmeye sahip olunmadığını göstermektedir. UNDP'e ülkelerin beşeri sermaye indeksini üç kategoriye ayırmıştır. Beşeri sermaye kalkınma indeks değeri 0.000-0.499 arası olan ülkeleri düşük düzeyde insani gelişmeye sahip, indeks değeri 0.500-0.799 arası olan ülkeleri orta düzeyde insani gelişmeye sahip, indeks değeri 0.800-1.000 arası olan ülkeleri ise yüksek düzeyde insani gelişmeye sahip olarak nitelendirmektedir. Ayrıca beşeri sermaye indeksi oluştururken sabit değerler şu şekildedir. Her ülkeye ait okur-yazarlık oranı: (15 yaş üzeri) %0- %100, okullaşma oranı: %0- %100, ortalama yaşam süresi: 25-85 yıl, GSYH oranı: 100\$- 40000\$ şeklinde değişkenlere bağlı olarak oluşturulmaktadır (Taban ve Kar, 2006: 164-166).

2.4.KÜRESELLEŞMEDE BEŞERİ SERMAYENİN ROLÜ

Küreselleşme, toplumu ilgilendiren beşeri sermayenin atıl durumdan çıkartıp değişim ve dönüşüm ile küresel düzeyde yeniden şekillendirmektedir. Bu durum küresel iletişim ve etkileşim ile açıklanabilmektedir. Maddi ve manevi kalkınmanın sağlanması ve toplumun ilerlemesi için öncelikle beşeri sermayenin verimli ve etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Ancak günümüzde yaşanan küreselleşme bu durum için tam anlamıyla elverişli olduğu söylenmemektedir. Toplumsal kalkınmada yaşanan bazı sorunlar eşitsizlik, kadın istihdamının da yetersizlik gibi birçok olumsuz etkenlere dayanmaktadır. Ayrıca çoğu toplumlar temel gereksinimlerini, yeterli sağlık ve eğitim koşullarını sağlayamamaktadır. Bu sebeple günümüzde küresel kaynakların tam etkin bir şekilde kullanılmaktan uzak olduğunu söyleyebiliriz. Küreselleşme sürecinde ki bu optimum seviyeden sadece gelişmemiş ülkeler değil, gelişmiş ülkelerde uzaktadır. Bu durum içinde yaşanan toplumu ve beşeri sermayeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden toplumunun yoksul olan kesiminin toplumsal gelişimi ve kişisel gelişimi desteklenmesi için, devletin toplumu bilinçlendirmek amacıyla sosyal politikalar uygulamalıdır (Kunduracı ve Çoşkun, 2009: 82-83).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nitelikli iş gücünün gelişmiş ülkelere doğru kayması ise küreselleşme sürecinin beşeri sermaye üzerindeki olumsuz etkilerinden biridir. Bu durumum ülkeler arasında ki nitelikli iş gücü farklılığını

artırmaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde eğitime ve sağlığa ayrılan payın fazla olması nitelikli iş gücüne sahip olmalarını sağlamaktadır. Yaşanan beyin göçlerinin önlenmesi için ülkelerin beşeri sermaye yatırımını artırmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler nitelikli işgücünün ülke içinde kalması için gerekli ortamın sağlanması ve beyin göçünün temel sebebini ortadan kaldırmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler Ar-Ge faaliyetlerinin sürekliliği, ürün geliştiren ve bu konuda yatırım yapan insanların ve kurumların haklarının korunması, ticari mülkiyet hakkının korunması gibi beşeri sermayeyi destekleyen ve ülke kalkınmasını sağlayan iş gücünün ülkede kalması sağlanmalıdır. Aksi takdirde gelişmesi için emek verdiği nitelikli iş gücünü gelişmiş ülkelere kaptırabilmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasında gelir eşitsizliğinin ve haksız rekabetin artmasına yol açmaktadır (Atik, 2006: 27-28).

2.5.YOLSUZLUĞUN GENEL TANIMI

Yolsuzluk; “yıkma, ihlal etmek, kırmak” anlamındaki Latince “corrumpere” kelimesinden gelmektedir, İngilizcede "corruption", Almancada ise “korruptus” olarak çevrilmiştir. Yolsuzluk geniş anlamda tanımın yapıldığı toplumun tarihsel geçmişine, kültürel yapısına, sosyal ve gerçek dinamiklere bağlı olarak birbirinden farklılık göstermekte iken yolsuzluk dar anlamda; “yasa dışı, ahlaksız, tehlikeli ve hatta gayrimeşru” olarak tanımlanmaktadır (Topkaya, 2014: 4).

Yolsuzluk, en genel tanımıyla kamu gücünün kötüye kullanılmasıdır. Kamu ekonomisi içinde yerinin saptanması ve açıklanması gereklidir. Yolsuzluk, devletin ekonomiye müdahalesi sebebiyle ortaya çıkan rantların illegal yollarla ele geçirilmesiyle oluşmaktadır (Tosun, 2003: 127). Siyasal ve yönetim ile ilgili kişilerin görevlerini yerine getirirken kendilerine bazı çıkarlar sağlamaları ve toplumsal kaynakları dağıtırken bazı sınıflara ayrıcalık tanımaları yolsuzluğa işaret etmektedir. Yolsuzluk sadece maddi çıkarlar olarak değil maddi olmayan bazı çıkarları da içine almaktadır. Rüşvet, günlük hayatta yolsuzluk olarak en çok duyduğumuz bir tabirdir. Fakat rüşvet sadece yolsuzluğun bir türüdür. Örneğin görevi başında olması gereken bir bireyin hastayım bahanesiyle görevini yerine getirmemesi de bir yolsuzluktur. Hem devlet içinde hem de devlet dışında yolsuzluk incelenmelidir. Devlet dışındaki bireylerin kanun ve yasalardan kaçınmak suretiyle kamu çalışanlarından bazı çıkarlar elde etmesi ve devlet içindeki kişilerin mevki ve çıkarları sayesinde kendilerinin, akrabalarının, dostlarının çıkarları doğrultusunda hareket etmek veya mevcut kanun ve

yasalarda değişikliğe gitmek yolsuzluktur. Maddi yolsuzluk olan rüşvete ek olarak zimmetine geçirme, rant kollama ve haraç da eklenebilir. Maddi olmayan yolsuzluğa ek olarak kayırmacılık, siyasal kayırmacılık (partizanlık), akraba kayırmacılığı (nepotizm), eş-dost kayırmacılığı (kronizm), hizmet kayırmacılığı, oy ticareti (logrolling) ve lobcilik olarak sıralanabilir (Bağdigen ve Tunçer, 2004: 168-169).

2.6.YOLSUZLUğA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Yolsuzluğa neden olan faktörlerin incelenmesi ekonomik büyüme üzerindeki etkilerin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Yolsuzluk faktörlerinin belirlenmesi ve saptanmasıyla yolsuzluk ile mücadele stratejilerinde faydalı olabileceği düşünölmektedir.

Yolsuzluk nedenleri temelde iki kategoride incelenmektedir. Siyasal-ekonomi ve sosyo-költürel nedenler. Çalışmada ise yönetsel, siyasal, ekonomik ve sosyo-költürel nedenler olmak üzere dört başlık şeklinde incelenecektir.

2.6.1.Yönetsel Faktörler

Yolsuzluk ağırlıklı olarak idari ve siyasi hayatlarda görölmektedir. Bunun nedeni olarak yasama ve yönetim sistemlerinden kaynaklandığı savunulmaktadır. Yolsuzluk gelişmiş ölkelerde daha çok siyasi alanda görölmektedir. Bunun sebebi ise bürokrasinin köklü ve düzenli bir yapıda olduğu ve yasama ile sınırlandırıldığı ve dolayısıyla da istediklerini elde etmek için siyasi yola başvurup yasal bir şekilde elde edilebilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde ise yolsuzluk, hem siyasi alanda hem de idari alanda görölmektedir. Çünkü, devlet bürokrasisi ile siyasetçiler arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Bu yüzden bu ölkelerde ekonomi alanında sürekli bir belirsizlik vardır. İş adamları da bu belirsizlik yüzünden sürekli yönetimle bağı güçlü tutmaya ve gelecekteki yönetim hakkında bilgi edinme faaliyetlerinde bulunmaktadır (Aydın ve Yılmaz, 2007: 939).

Bürokrasinin yolsuzlukla ilişkisi ise bürokratların bilerek ve isteyerek yolsuzluk yapmasıdır. Bürokraside işlemlerin yavaş ve kademeli ilerlemesi yolsuzluk işlevini aktif hale getirmesinde önemli rol oynamaktadır. Bürokratik işlerin karmaşıklığı, etkin olmaması ve zaman alması yolsuzluğa olanak sağladığı vurgulanmaktadır. Bu konuda hukuki düzenlemelerin olmaması ya da yetersiz kalması yine yolsuzluk yapılma

olasılığını artırdığı savunulmaktadır. Ayrıca, kamu ihalelerinde yolsuzluğun yaşanması bürokratların işleyişe ve ihale üzerinde söz sahibi olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Görevin kötüye kullanılması hem devleti zarara uğratmakta hem de olması gereken işleyişin bozulmasına neden olabilmektedir (Şeker, 2008: 169).

Kamu harcamaları ve bürokrasiden kaynaklanan yolsuzluğu şu şekilde özetlenebilir (Pınar ve Çubukçu, 2008: 21):

Vatandaşlara sunulan hizmetin çifte standart olması, Yapılan hizmetin düşük kalitede yapılması, İhalelerde kamu hizmetinin değerinden çok gösterilmesi, Kaynak tahsisinin verimli olmayan alanlara aktarılması, Kaynak tahsisinin yeterli olmasına karşın yetersiz gösterilmesi gibi birçok neden sıralanabilmektedir.

2.6.2.Siyasal Faktörler

Siyasi alanda yapılan yenilikler toplumun her kesimini etkilemektedir. Siyasi fonksiyon demek aslında yasama ve yürütmenin elinde bulunması denilmektedir. Bu bağlamda yasama vergi kanunlarını, vergi oranlarını belirlerken bir yandan da vergi oranlarının bir bölümünün kamu harcamalarına tahsisini gerçekleştirmektedir. Yani hem bireylerin yaşam şekilleri hem de mali durumları siyasetten etkilenmektedir. Bu yüzden siyasette bulunan kişiler toplumsal sorumluluklarının bilincinde olması gerekmektedir. Siyasetçilerin buldukları konumu siyasi etik bir çerçevede koruması ve bu alanda işlevlerini gerçekleştirmelidirler(Şener, 2008: 9-10).Siyaset yolsuzluğa ortam hazırlayan bir yapı haline gelmektedir. Bunun en büyük nedeni ise siyasette nedeni belli olmayan yardım ve fonlarının varlığı ve bunların mütevazı bir şekilde gösterilmesidir. Ayrıca,kamu ihalelerinde siyasi finansmanların öncelik tanınması, ticarete siyasi desteklemelere karşılık vermesi gibi birçok yolsuzluğa neden olan siyasi yapılanmalar mevcut olduğu öne sürülmektedir. Siyasette hesap verebilirlik ve saydamlığın olmaması yine yolsuzluğun yapılmasına olanak sağlamakta ve yapılan yolsuzlukların üstünü örtmekte olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, siyasetin ve ekonomik güçlerin kısıcında olan yargının sonuç vermemesi yolsuzluk ortamının aktifleşmesini sağlamaktadır (Kurtuluş, 2008: 64-65).

Siyasal yolsuzluklarda en çok bilinen yöntem lobiciliktir. Bazı grupların çıkarları doğrultusunda bilhassa iktidar partisi ile muhalefet partisi, bürokrasi ile seçmenler arasında lobicilik yapılması ile kendi menfaatlerine yönelik kararlar alarak kamu yararına kararların alınmasını engellemektedir. Holding yöneticileri, şirket sahipleri, sendikalar, ticaret ve sanayi odaları her ülkede farklı lobicilik yaparak kendi çıkarlarını gözetmektedir. Baskı ve çıkar grupları ile siyasal ilişkileri kullanmakta, siyasal işlevler ise ilişkileri sayesinde kamu gücünü kullanılması ve bir politika yahut yasa belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, siyasal gücü çıkar gözetilerek yapılması ve aykırı bir şekilde kullanılması siyasal yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İktidarın doğrudan ve dolaylı olarak kendi taraftarlarını veya çalışanlarını gözetmesi yine siyasal yolsuzlukları ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda yasamada direkt etkili olan milletvekilleri de kendi çıkarları için bazı politika ve yasaları desteklemesi de siyasal yolsuzluklara neden olmaktadır. Bu durum demokrasiye zarar vermekte ve gelir dağılımında eşitsizliğe yol açmaktadır. Siyasal yolsuzluklar toplumun güveni zedelenmekte, siyasal ve ekonomik istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Bu nedenle düzenin bozulmasına, bu durum da yönetimin baskısının artmasına sebep olarak yönetimin yönetme işlevine zarar vermektedir. Bu noktada siyasal yolsuzlukları engellemek için sivil toplum örgütlerine önemli görev düşmektedir. Çıkar gruplarının ele geçirdiği bazı medya gruplarının da siyasal alanda etkili olmak için hükümeti etkileyebilirler, hatta uluslararası boyuta taşıyabilirler. Bu anlamda medya gruplarında yolsuzluğa teşvik edecek bir yapı oluşturulmamalıdır (Özsemerci, 2003: 13-15).

2.6.3.Ekonomik Faktörler

Yolsuzluğa neden olana faktörler arasında önemli yer teşkil eden ekonomik faaliyetler yolsuzluğun artması ve sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Yolsuzluğa neden olan ekonomik faktörleri şöyle sıralayabiliriz (Gedikli, 2011: 173-177):

Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Sorunları

Kişi Başına Düşen Gelir ve Gelir Eşitsizliği

Kamu Çalışanlarının Ücretlerinin Yetersizliğinden Kaynaklanan Yolsuzluk

Kamu Sektörünün Güçlü Olduğu Ülkelerde

Rekabet İlişkisinden Kaynaklanan Yolsuzluk

Yolsuzluk ve Dışa Açıklık İlişkisi

Dış Ticaretten Kaynaklı Yolsuzluk

Kayıt Dışılık Ekonominin Varlığı

Devletin Ekonomiye Müdahalesinin Artması

Özelleştirmeler ile Elde Edilen Gelirler

Enflasyon

Medya-Ticaret İlişkisi

Yolsuzluğun temel sebebi rant elde etmek olduğundan, sınırlamaların ve hukuki müdahalelerin yetersiz olduğu yerlerde ortaya çıktığına dair görüş birliği mevcuttur. Hükümetlerin izlediği politikalarda ki aşırı korumacılık veya müdahalelerin artması rant elde etmek için ortaya çıkan yolsuzlukların nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Dış ticaretteki sınırlamalar buna örnek gösterilebilir. İthalat-ihracat kotaları, gümrük vergileri, tercihli sanayi politikaları, değişen döviz oranları ve fiyat kontrolleri gibi hükümet tarafından kontrol edilen işlevlerden dolayı ortaya yolsuzluk çıkabileceği birçok araştırmacı tarafından ileri sürülmektedir. Ayrıca yolsuzluk geçiş ekonomi süreçlerinde olan ülkelerde daha çok karşımıza çıkmaktadır. Bunun neden ise daha çok para kazanmak için daha illegal yollara başvurulduğunu ileri sürülmektedir. Kamu çalışanlarının maaşlarının yetersizliğinden dolayı görevini kötüye kullanarak yolsuzluk yaptığı yine yolsuzluğun bir diğer türü olarak gösterilmektedir. Kamu çalışanların geniş yetkilere sahip olması sistemin işleyişinde ki yetersizlikler yolsuzluğa zemin hazırladığından bahsedilmektedir. Sorumluluk bilincinin zayıflığı, yönetici ahlakı, kanunların işleyişinin uzun sürmesi ya da sonuç vermemesi gibi durumlarda kamu alanındaki zayıflığı artırmaktadır. Rüşvetin her iki tarafında çıkarına olması ve denetlenmesinin güç olması kamu alanında ki yolsuzluğun artmasına neden olmaktadır (Meriç, 2011: 73-74).

Yolsuzluk nedeniyle bazı çıkar gruplarının gelirinin daha da artması yolsuzluğa bağlı gelir dağılımının da daha çok artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda devletin gelir dağılımında eşitsizliğe uğrayan kesime transfer yapılması önerilmektedir. Faka bu çözümün ise devletin bütçe kaynaklarının durumuna bağlı olduğu ve bütçe açığının daha da artmasına neden olabileceği belirtilmektedir. Yüksek oranlı vergiler ülke

içindeki ve yabancı yatırımcıların ülkeden sermaye kaçırmasına neden olabilmektedir. Bu durumda ülke ekonomisini ve büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Yolsuzluk kamu harcamalarını artırmakta ve kamu yatırımlarının yapım aşamasını uzatarak verimliliğini azalttığı belirtilmektedir. Bu durum da dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyecek ve kamu çalışanların reel ücretlerini azaltacaktır. Böylece verimli tasarruf elde etmesi engellenecek ve vergi yoluyla elde edilen gelirin gecikmesi ekonomiye katılımının süresi uzatılmış olacaktır. Piyasa ekonomisinde ki bu yozlaşma, toplumsal düzeni ve kanunların hakimiyetinin azalması olarak kaçınılmaz bir sonuç olacağı savunulmaktadır (Pustu, 2017: 10-11).

2.6.4.Sosyo-Kültürel Faktörler

Yolsuzluğa neden olan sosyal nedenlerden en önemlisi eğitim yetersizliği olarak gösterilmektedir. Okuma-yazma oranlarının en düşük olduğu yerlerde yolsuzluk oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bunun anlamı eğitimin yüksek olduğu yerlerde yolsuzluk olmadığı anlamına gelmiyor. Örneğin yüksek eğitim almış üniversitelerde de ahlak ve yasa kurallarına uymayan yolsuzluklar da ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda yolsuzluğa karşı eğitim oranlarını artırırken sistem kalitesini de artırmak gerekmektedir (Aydın ve Yılmaz, 2007: 82). Aynı zamanda, sivil toplum örgütlerinin yetersizliği de yolsuzluğa neden olan bir faktördür. Toplumsal yapının sağlanmasında sivil toplum örgütlerinin önemli bir yeri vardır. Demokrasinin en üst düzeylerde olduğu ülkelerde yolsuzluk oranları en alt düzeydedir. Toplumsal yapıda çok eskiden oluşan aile, akraba ya da hemşehrilerine yönelik oluşan tutum, kamu görevlerinde alınmada yakınlık, devlet kurumuna bağlılıktan daha önce gelmektedir. Bu toplumsal algılama ahlaki ve yasadışı olarak görülmeyip tam aksine kayırma yapılmadığı durumda toplumsal dışlamayla bile karşı karşıya gelinebilmektedir. Bürokraside bu denli bir kayırmacılık erdemli bir davranış olarak görülmektedir. Ayrıca, toplumsal yapıda oluşan olumsuz diğer bir davranış ise “rüşvet“, “bahşiş“ ve “hediye etme“ her iki tarafın şahsi çıkarları doğrultusunda da gerçekleşmektedir. Bazı toplumlarda rüşvet alan kötü bir durumu ifade ederken rüşvet veren olumlu bir durumu ifade etmektedir. Rüşvet veren önemli bir işini yaptırması gereği rüşvet veriyse toplumda kötü bir davranış olarak görülmez iken rüşvet alan toplumda kınanmaktadır. Toplumda rüşvet alan ve veren arasındaki bu farklılaştırma toplumsal bozulmalara yol açmaktadır. Diğer bir toplumsal etmen ise hızla büyüyen toplumlarda kamunun eğitim,

sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamasından doğmaktadır. Bu durumunda özel sektör devreye girerek toplumun ihtiyaçlarını olması gereken durumundan kat ve kat fazlaya mal etmesi, yolsuzluğa neden olan durumları yaratmaktadır. Örneğin bir devlet hastanesinde hastaya yeterli özeni göstermeyen doktor, özeldede daha fazla ilgi gösterebilmektedir. Aynı durum eğitim sektöründe de karşımıza çıkmaktadır. Daha iyi bir okula gitmek için bireyin bağış yapması gerekmektedir. Toplumun büyük bir kesimini ilgilendiren bu durum, yozlaşmaya ve yolsuzluğa neden olabilecek faktörleri beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede doğrultusunda halk kamu hizmetlerini bir lütuf olarak değil bir yurttaşlık hakkı olarak gözetmeli ve aynı şekilde kamu görevlileri de görevlerini yerine getirmelidir. Aksi takdirde kamu görevlileri görevlerini bir yardım ya da tepeden bakma olarak görüp yolsuzluk ve rüşvet olasılığını artırabilecektir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2007: 27-28).

2.7.YOLSUZLUĞUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yolsuzluk ile ilgili yapılan araştırmalar, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin varlığından ve girişimcilik önünde birçok engel barındırdığından bahsetmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ihtiyaç duyulan girişimcilik, inovasyon sağlayan yenilikçi fonksiyonların önünde ki bürokrasi, rüşvet, aşırı düzenlemeler gibi olumsuzluklar sebebiyle ülkeyi bir ileri düzeye taşınmada engel oluşturulduğu belirtilmektedir. Girişimciliğin ülkeye olan getirisinden çok rüşvet oranına bakıldığı bu şekilde birçok girişimciliğin önüne set kurulduğu ya da bu işleyiş ile rant sağlama peşinde bulunduğu savunulmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerden çok gelişmekte olan ülkelerin yolsuzluğa daha meyilli olduğu belirtilmektedir. Böylece, gelişimi engelleyen ve süreci uzatan bir olumsuzluk olarak gösterilmektedir. Kamu kaynaklarının yolsuzluk ile ele geçirilmesi sürekli hale gelen bir toplumda kısır döngü içinde olunması kaçınılmazdır. Yani kaynakların asıl harcanması gerekli olan verimli kaynaklar yerine faydasız, verimsiz çıkar menfaatleri uğruna aktarılabilen ve böylece toplumda yozlaşmaya neden olabilmektedir. Kaynak kullanımının verimli-verimsiz ayrımı yapmak yerine çıkar ilişkisine göre aktarılması birçok alanda geriplanda kalınmasına neden olacağı ileri sürülmektedir. Bu işleyişin hakim olduğu ülkelerde eğitim ve sağlık harcamalarının kaynak dağılımından en az payı aldığı savunulmaktadır. Gelir eşitsizliğini artırarak zengin olanı daha zengin yaparken, toplumun sosyal problemlerini de artırması kaçınılmaz olacağı belirtilmektedir. Ayrıca

bazı araştırmacılara göre yabancı lkelerde ki yatırımcılar yolsuzluğun yoğun olduğu lkelerde yatırım yapmaktan kaçındığını söylemektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz etki yaratan yolsuzluk ülkeye gelen yenilik, teknolojik, istihdam ve para akışı gibi ekonomik büyüme üzerinde olumlu akışı olan faktörleri olumsuz yönde etkilemektedir (Gülkaynak ve Kama, 2015: 2-3). Diğer yandan işlem maliyetini artıran ve karar alma sürecini uzatan ya da bir belirsizliğe sürükleyen işlemler yenilikleri ve kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumun sosyal yapısını bozan yolsuzluk, girişimcileri lobicilik ya da rüşvet gibi işlevlere yönlendirebilmektedir. Kamu harcamalarının iktisadi büyüme açısından önemli yeri olan beşeri sermaye yatırımları (eğitim, sağlık vb.) desteklemek yerine rant sağlayabileceği rüşvet elde edebileceği sektörlere (karayolları, silah alımı vb.) teşvik edilmesi yine yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinden biri olarak gösterilmektedir (Erkal ve diğerleri, 2014: 147).

Yolsuzluk demokrasiye büyük bir engel teşkil etmektedir. Hukukun stnlğ, hesap verebilir bir siyasi liderlik yozlaşmanın giderildiği bir ülkede görülür. Yolsuzluk ulusal zenginliği eriten ve tükenmesini sağlayan adil piyasadan uzak, rekabetin bozulduğu, yatırımlardan caydırılan bir yapının gelişmesine olanak sağlar. Yatırımcılar genellikle gelişmekte olan bir yatırıma yönelirken, hükümetlerin yolsuzluk seviyesine bakmaktadır. Algılanan yüksek yolsuzluk seviyesi yabancı yatırımcılar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu yüzden yolsuzluk iki uçlu bir kılıca benzetilmektedir; hem yatırım seviyesini hem de ekonomik büyümeyi azalttığı ileri sürülmektedir (Bryant ve Javalgi, 2016: 3).

Yolsuzluk ile ekonomiye bir darbeyi de “vergi kaçırma” konusunda olduğu ileri sürülmektedir. Vergi kaçırarak zengin olma, yasadışı kullanma, kazancını az göstererek daha az vergi verme gibi hem ekonomik hem de sosyal yaşamın düzenini bozmaktadır. Aslında böylece yeni bir yaşam tarzının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle vergi kaıranlarda yakalanma korkusunun olmaması ve bunu bir suç olarak görmemesi toplumda ahlaki değerlerinin değiştiğinin bir göstergesi olarak gösterilmektedir. Yolsuzluğun ekonomik boyutu dışında ayrıca sosyal-kültürel etkilerinin ortaya çıkmasının temelinde norm ve ahlaki değerlerin çökmesinin ve sorumluluk bilincinin zayıflaması olarak ileri sürülmektedir (Falay, 2008: 207).

Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin olabileceğini savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlere göre bürokraside ki pasif kalan alanları rüşvet ile aktif hale getirilmenin mümkün olduğu söylenmektedir. Bu görüşü savunanlar “Etkin Yağ Hipotezi” ni ileri sürmektedir. Etkin yağ hipotezine göre paslı kalan çarkların yağlanarak pasının giderilmesi ve tekrar çalışır hale getirilmesi olarak belirtilmektedir. Yönetmeliğin, hükümetin kötü politikalarının işlediği ülkelerde bu hipotezin geçerli olduğu ve iktisadi büyümeye faydalı olabileceği belirtilmektedir. Projelerin işlem sürecinin yavaşlatıldığı, ekonomik etkinliğin azaltıldığı kurum ve kuruluşlarda yolsuzluğun etkinliği sağladığı savunulmaktadır (Başar, 2004: 2).

2.8.KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YOLSUZLUK

1970 yıllarında küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte neo-liberal düşünceler de hızla yayılmaya başlamıştır. Bu düşünce akımıyla devlet elinde ne kadar az mal olursa o kadar yolsuzluk az olur düşüncesi yayılmaktaydı. Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve iletişim gibi birçok alanda özelleştirme hız kazanmıştır. Devlet içerisinde yaşanan yolsuzluklara karşı alınan bir önlem olarak gösterilmekteydi. Fakat küreselleşme sürecinin hız kazandığı günümüzde yolsuzluk oranlarında azalma yerine artma eğilimi görülmektedir. Özelleştirmenin yolsuzluk oranını azaltmadığı daha da arttığı gözlenmiştir. Bu durum özelleştirme yapılırken kurumların el değiştirmesinde rüşvet olanaklarının artması ile açılanmaktadır. Bu yüzden birçok ülkede yolsuzluğun en belirgin örneği özelleştirme olmuştur. 1980 yıllarında küreselleşmenin etkileri daha da hissedilirken yolsuzluk girişimlerinin yayıldığı ve değişik türlerde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Bu dönemde kamu harcamalarının kontrolü hedeflenirken tersine harcama kalemlerinden sağlık ve eğitim gibi önemli harcamalarda azalma görülürken faiz ve borçlarda daha da artış olduğu gözlenmiştir (Gedikli, 2011: 172).Küreselleşmenin yaygınlaşması ile özel kesimde yolsuzluğun arttığı belirtilmektedir. Kapitalist sistemin getirisi olan haksız rekabet ile haksız kazancın fonksiyonunun daha da arttığı savunulmaktadır. Küreselleşmenin en temel getirilerinde biri olan ticaret, beraberinde yolsuzluğun da artmasına neden olduğu belirtilmektedir (Şahin, 2005: 131).

Özellikle bazı bölgelerdeküreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte güvenlik, uluslararası terörizmle mücadele, silahların kontrolü, organize suçlar,yasadışı göçler,

uyuşturucu ticareti, insan ticareti, yolsuzluk ve karaparayla mücadele gibi küresel boyutta yaşanan konularla çok daha kapsamlı ve derin bir şekilde ilgilenmesi gerektiği birçok ülke tarafından kabul edilmektedir. Bu konuda bölgesel ve uluslararası işbirliklerine önemli görevler düşmektedir (Bayar, 2008: 33).

Küresel piyasalarda meydana gelen ekonomik ve sosyal bozulmalar gelişmekte olan ülkelerin ekonomi ve demokratik yapılarını zorlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu bu bozulmalarının sorunlarıyla karşı karşıya olduğu ve bazılarının da mücadele içinde olduğu belirtilmektedir. Kurumsal güvenin olmaması ve kanunların yetersizliği bu durumu daha da körüklemektedir (Baldemir ve diğerleri, 2009: 52).

2.9.YOLSUZLUĞA KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Yolsuzluk ile mücadelede hem dünya çapında hem de birçok ülke içinde örgütlenmeler ortaya çıkmaktadır. Bu konuda bazıları başarılı olurken bazıları istenilen sonucu elde edememektedir. Yolsuzlukla mücadelede hem devlete hem de örgütlenmelere önemli görevler düşmektedir.

Yolsuzluk ve kayıtdışılığın ortadan kaldırılması için alınacak önlemleri şu şekilde sıralanabilir (Baş, 2008: 81-82; Erol, 2008: 58-59; Karaal, 2008: 123-131; Karakaş ve Çak, 2008: 144-145; Kurtuluş, 2008: 63).

Kamu yönetiminde saydamlığın sağlanması: Kamu çalışanların görev ve sorumlulukları bilincinde olması, bütçe hazırlamada ve uygulamada saydamlığın sağlanması, bilgi ve işlemlere vatandaşların kolayca erişebilmesi sağlanmalıdır.

Hesap verme sorumluluğunun yerleştirilmesi: Kamu çalışanların, siyasi parti ve liderlerinin finansmanı konusunda hesap verebilirlik konusunda saydamlık sağlanmalıdır. Ayrıca hesap verebilirlik bilinci yargı, emniyet, vergi daireleri, gümrükler ve birçok kamu alanında hakim olmalıdır.

Kamu görevlilerin mali durumun iyileştirilmesi: Yaşam standartlarını yükseltmek isteyen kamu görevlileri çözüm olarak yolsuzluğa başvurabilmektedir. Özel sektöre oranla maaşları düşük olan kamu çalışanların standartlarında iyileştirme yapılmalıdır.

Yolsuzlukla mücadele için kurumsal alt yapı oluşturulmalı: Yolsuzluğu denetleyen ve tedbirler alan gerekli durumlarda hukuki danışmanlık yapabilecek,

herhangi bir kuruma bağılı olmadan ve siyasi yapılanmalardan uzak tarafsız bir kurum ya da bir örgütlenme kurulmalıdır.

Denetimin etkinliğinin artırılması: Yasama, yürütme ve yargının denetime etkinlik ve hız kazandırmalıdır. Denetimlerin bağımsızlık ilkesine uyması gerekmektedir. Yolsuzluğun çok olduğu kurumlarda denetime öncelik verilmelidir.

Kamu görevlilerin mesleki görev bilinci ve etik kuralların belirlenmesi: Kamu çalışanlarına etik standartlar net ve açık bir şekilde belirtilmelidir. Kaliteli ve verimli çalışma elde etmek için yasal çerçevelerde hazırlanan kurallara uyulması gerektiği konusunda bilgilendirilmeli ve gerekli caydırıcılıklar yapılmalıdır.

Adalet ve yargı hizmetlerinde etkinlik: Adaletin hızlı işlemesi ve sonuç vermesi devlete olan güveni artıracaktır. Böylece yolsuzluğa karşı caydırıcı bir tedbir alınmış olacaktır. Ayrıca yolsuzluk yapanlara ağır yaptırımlar uygulanarak olma olasılığı da azaltılmalıdır.

Toplumun bilgilendirilmesi ve eğitim: Eğitim, etik bir toplumun yetiştirilmesinde ki en önemli faktörlerden biridir. Eğitim ilk adımlarından itibaren bireylerin etik ve ahlaklı bir şekilde yetiştirilmesi yolsuzluk oranlarını azaltmaktadır.

Hukukun üstünlüğü ve vatandaşların devlete olan güvenin artması: İnsan haklarını koruyan ve bu haklara saygılı bir hukukun varlığı, bireyin adalete güvenmesi ile devlete bağlılığını artıracaktır. Böylece hukuka ve devlete güvenen birey yolsuzluk yapma ve yolsuzluğa göz yumma olasılığı düşecektir. Yargının siyasi güçten bağımsız olması gerekmektedir.

Siyasetin finansmanın denetimi: Siyasal partilerin gelirlerinin ve harcamalarının Sayıştay tarafından denetimi sağlanmalıdır. Ayrıca mal varlığının hesap verebilirlik ve saydamlığı sağlanmalı, kamuoyuna açık bir hale getirilmelidir.

Siyasal ahlak yasası: Siyasal ahlak yasasının çıkarılması ile siyasi alanda yapılan birçok yolsuzlukların önüne geçilmesi.

Kamu görevlilerin yargı süreci: Kamu görevlilerinin yargılanmasında ki ayrıcalıkların kaldırılması ve milletvekili dokunulmazlığı sınırlandırılmalı.

Medya ve sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin artırılması: Günümüzde etkisi ve genişliği ile büyük bir kitleye sahip olan medya ve iletişime yolsuzluk konusunda toplumu bilgilendirmek düşmektedir. Ayrıca, medyanın bağımsız bir

şekilde doğru haber yapması da toplumu doğru bir şekilde bilgilendirecektir. Sivil toplum kuruluşların da yolsuzlukla mücadelede kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapması ve destekleyici tedbirler alması gerekmektedir.

2.10.YOLSUZLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yolsuzluğun tam anlamıyla ölçülmesi mümkün değildir. Ahlaki değerleri bozması ve yasadışı olması nedeniyle ölçüm sonucunun net bir veri olduğu söylenemez. Fakat yolsuzluğun ölçülmesi ile ülkelerin ve kurumların içerisinde yolsuzluğun varlığı hakkında bilgi elde edilebilecektir. Aynı zamanda ülkeler arasında karşılaştırma yapma, yolsuzluğun neden ve sonuçlarını ölçmede kullanılabilir. Bu konuda yolsuzluğun ölçülmesinde Dünya Bankası dört ölçüt kullanmaktadır. Bunlar, net varlık değerlemesi, tutuklama ve suçlamalar, anketler ve ampirik çalışmalardır (Karagöz ve Karagöz, 2010: 9-10). Buna ek olarak medya ve iletişimi de ekleyebiliriz. Bu sonuçlara ve endekslere bakarak ülkelerin ya da kurumların yolsuzluk girişimlerinde bulunup bulunmadığına bakabiliriz.

Dünyada yolsuzluk endeksi üzerine yapılan çalışmalardan en çok tercih edilen Uluslararası Saydamlık Örgütü tarafında hazırlanan Yolsuzluk Algılama Endeksi (Corruption Perception Index, CPI)'dir. Yıllık olarak hazırlanan bu endeks, yolsuzluk endeksleri içinde en güvenlisi olarak görülmektedir. Bu kuruluş her yıl birçok ülkeyi kapsayan anket yayınlamaktadır ve her ülke için ayrı ayrı en az dört anket uygulamaktadır. Anket sonuçlarından elde edilen endekslerin ortalamasına göre bir endeks olarak oluşturmaktadır. Bu endeks sonuçları 0 ile 10 arasında değerler almaktadır. 0 değeri alan ülke veya kuruluştaki en çok yolsuzluğun yapıldığı, 10 değerini alan ülke veya kuruluştaki ise yolsuzluğun hiç yapılmadığını göstermektedir (Başar, 2004: 5-6).

Yolsuzluk ile mücadele eden ve yolsuzluk endeksi ölçen diğer kurumlar ve araştırmalar ise şunlardır (Kayrak, 2006: 91-99):

Çok taraflı uluslararası organizasyonlar; Birleşmiş Milletler- U.T. (United Nations) ve Dünya Bankası (World Bank).

İki yapıllı uluslararası yardım girişimleri; ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı- USAID (United States Agency for International Development) ve Birleşik

Krallık Uluslararası Kalkınma Birimi-DFID (United Kingdom Department for International Development).

Bağımsız uluslararası kuruluşlar; Uluslararası Saydamlık Örgütü-TI (Transparency International) ve Yolsuzluğa Karşı Parlamenterler Küresel Örgütü-GOPAC (Global Organisation of Parliamentarians Against Corruption).

Bölgesel örgütler; Avrupa Birliği- EU (European Union)'nin yolsuzlukla mücadele için kurduğu kurumlar; Avrupa Sahtecilikle Mücadele Ofisi - OLAF (European Anti- Fraud Office), Avrupa Birliği Sayıştayı - ECA (European Court of Auditors), Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yönetişimin ve İdarenin Desteklenmesi Programı – SIGMA Programı (Support for Improvement in Governance and Management in Central and Eastern European Countries) ve Avrupa Saydamlık Girişimi – (European Transparency Initiative)'dir. Avrupa Konseyi (Council of Europe)'nin yolsuzlukla mücadele için kurduğu bazı kuruluşlar da vardır.

Uluslararası bazı örgütler, özel sektör kuruluşlar; Uluslararası Ticaret Odası – ICC (International Chamber of Commerce).

3. BÖLÜM: KÜRESEL EKONOMİK ENTEGRASYONUN BEŞERİ SERMAYE YATIRIMI VE YOLSUZLUKLA İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde küresel ekonomik entegrasyonun, beşeri sermaye yatırımları ve yolsuzluk ile olan ilişkisi panel veri analizi ile incelenecektir. Panel veri analiz tekniğinin kullanılmasının amacı, yapılan benzer araştırmalara göre panel veri analizinin yatay kesit ve zaman serisi analizlerine göre daha avantajlı olduğu belirtilmektedir. 1995-2017 yılları arası seçilmiş 5 Türk Devletin, ekonomik büyümesini etkilediği düşünülen beşeri sermaye yatırımı, küreselleşmenin getirisi olan doğrudan yabancı yatırım ve yolsuzluk oranlarının ilişkisi araştırılmaktadır. Analizin kapsadığı dönem ve değişkenlere ait verilerin bulunabilirliği dikkate alınarak ele alınmıştır. Bu nedenle, analiz döneminin belirlenmesinde sağlıklı ve sürekli verilerin varlığı etkili olmuştur.

Bu bölümde, ilk olarak çalışmada ele alınan değişkenlere ait ampirik çalışmaların yer aldığı literatür incelenecektir. Ekonometrik yöntem olarak kullanılan panel veri analizi teorik olarak açıklanacaktır. Daha sonra ekonometrik model oluşturulup analizde elde edilen test sonuçlarına ve bulgulara yer verilecektir.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür genel olarak incelendiği zaman yapılan çalışmalarda kullanılan göstergelerin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Küreselleşmenin ve ekonomik entegrasyonun etki alanlarının genişliği literatüre de yansımaktadır. Literatürde küresel ekonomik entegrasyon sürecinin ekonomik büyüme, yolsuzluk, ekonomik özgürlükler ve birçok konuda etkilerine değinilmektedir. Analiz sonuçlarına yer verilen literatürde, çoğunlukla panel veri tekniği kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, literatür kronolojik olarak aşağıda özetlenmektedir.

Canpolat (2000) tarafından yapılan çalışmada, 2000 yılında Türkiye’de beşeri sermaye birikiminin ekonomik büyümeye etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Yaptığı analiz sonucuna göre, beşeri sermaye birikiminin ekonomik büyümeyi %40 oranında pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Canpolat, 2000: 265).

Tosun (2003) çalışmasında, 1982-1995 yılları arasında 44 ülkede yolsuzluk düzeyini belirleyen faktörleri ortaya koymak için ekonometrik analiz uygulamıştır. Yolsuzluğa neden olan faktörler olarak, bürokratik kalite, genel devlet harcamaları, kanun hakimiyeti, nüfus artış hızı, ücret ve maaşlar, enflasyon, kamu harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı ve ekonomik büyüme oranı olarak ele alınmıştır. Yolsuzluğu belirleyen faktörleri analiz etmek için Rassal Etkiler Sıralı Probit Modeli kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre, bürokratik kalite, genel devlet harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı, kanun hakimiyetinin nüfus artış hızının yolsuzluk düzeyini belirlemede istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bürokratik kalite, kamu harcamaları ve kanun hakimiyetinin yolsuzluk düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca nüfus artış hızının yolsuzluğu artırdığı bulgusuna varılmıştır (Tosun, 2003: 125).

Egeli ve Egeli (2007) çalışmalarında, küresel boyuta taşınan ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapılan çalışmada 1995-2005 dönemi 23 Asya ülkesi için ele alınmıştır. Milli gelir ve ihracat arasındaki ilişkinin nedensellik boyutunu belirlemek için panel eş bütünleme analiz yöntemi kullanılmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, ele alınan ülkeler arasında bir yakınsama olduğu ve ülkelerin ortak bir ticaret alanı oluşturmasının ülkelerin refahlarını pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ticari merkez olarak Çin gösterilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, dış ticaretin ele alınan ülkeleri pozitif yönde etkilediği ve her ülkeyi farklı sektörlerde yoğunluğuna göre farklı etkilediği sonucuna varılmıştır (Egeli ve Egeli, 2007: 101).

Pazarlıoğlu ve Altay (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 2000-2004 yıllarında küresel anlamda büyük rekabet gücü olan ülkelerin beşeri sermaye yatırımları ile küresel rekabet gücünün ilişkisi ekonometrik modellerle test edilmiştir. Analiz sonucunda, beşeri sermayenin ekonomik göstergeler üzerinden rekabet gücü üzerinde etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle eğitim değişkeninin küresel rekabet gücünü belirlemede etkisi olduğu tespit edilmiştir (Pazarlıoğlu ve Altay, 2007: 96).

Çelik (2009) çalışmasında, seçilmiş 88 gelişmiş, gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için küreselleşme sürecinin etkisini, insani kalkınma endeksi ve çok boyutlu küreselleşme endeksini ele alarak araştırmıştır. 1990-2005 yılları panel veri analizi

yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, seçilen tüm ülkelerde küreselleşme endeksleri ve insani kalkınma endeksi arasındaiktisadi açıdan anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Küreselleşme endeksi ve insani kalkınma endeksi arasındaki zayıf bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Sosyo-kültürel,ekonomik, politik ve teknolojik küreselleşme endeksi ile insani kalkınma endeksi arasındaki ilişkinin ise daha güçlü olduğu bulgusuna varılmıştır (Çelik, 2009: 164).

Nart (2010) tarafından yapılan çalışmada, küresel ekonomik entegrasyon sürecinde aktif rolü olan Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri incelenmiştir. Gümrük Birliği'nin Türkiye ile yaptığı anlaşma öncesi ve sonrası için dış ticaretin getirilerini panel veri analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anlaşma sonrası dönem incelendiğinde dış ticaret hacminde genişleme olduğu belirtilmiş ve yapısal değişler olduğu gözlenmiştir. Değişimler ile ticaret hacmi artarken özellikle ilk yıllardan sonra ithalattaki artışın ihracattan fazla olduğu net ihracatta azalma olduğu sonucuna varılmıştır. Gümrük Birliği'nin AB ülkeleri için olumlu sonuçlar getirirken, AB dışı ülkelerini AB ülkelerine çekmeye çalıştığı bulgusuna ulaşılmıştır(Nart, 2010: 2882).

Bayar (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de yolsuzluğun küreselleşme ile ilgili sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada küreselleşmenin artması yani Türkiye'nin dışa açılımın artması ile yolsuzluk olaylarının arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca devletin ekonomideki gücü ve devletin personel giderlerinin yolsuzluk ile anlamlı bir ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır (Bayar, 2010: 135).

İncekara ve Savrul (2011) çalışmalarında, küreselleşmenin ekonomik entegrasyon sürecine ve ülke ekonomilerine etkilerini incelemek için ekonomik büyüme verilerini ele almıştır. Türkiye ekonomisi üzerine yapılan bu çalışmasında ekonomik entegrasyonların ticari, doğrudan yabancı sermaye ve inovasyon eğilimlerini ele alınmıştır. Çalışma sonucuna göre, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye içsel ekonomi açısından faydalı olabileceğini ve Karadeniz İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye'ye dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar ile katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır (İncekara ve Savrul, 2011: 3).

Erdem ve Tuğcu (2012) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan ülkelerinde ekonomik özgürlükler ile istihdam arasında doğrudan bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. 1998-2010 dönemi için yapılan bu çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır. Yapılan panel veri analiz sonuçlarına göre, ülkelerde toplam ekonomik özgürlük artışının, istihdamı toplam düzeyde işgücüne katılma oranı bağlamında pozitif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Garrett ve Rhine (2011), Nyström (2008), Bjørnskov ve Foss (2008) ve Feldman (2007) çalışmalarında ulaşılan bulgular ile yapılan analizin tutarlı olduğu belirtilmiştir. Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan ülkelerinde ekonomik özgürlükler ile istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (Erdem ve Tuğcu, 2012: 210).

Kayalidere ve Özcan (2014) çalışmalarında, 2006-2012 dönemi için bütçe saydamlığı ve ekonomik özgürlüklerin yolsuzlukla ilişkisini incelemiştir. İlk olarak değişkenlere ait korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Çalışmada yolsuzluk ile bütçe saydamlığı ve ekonomik özgürlükler arasında negatif ve güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlerin ilişkisi yatay kesit regresyon analizi ile incelenmiş, ekonomik özgürlük ve saydamlık düzeyi artıktıçayolsuzluk oranında azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kayalidere ve Özcan, 2014: 219).

Akıncı vd. (2014) tarafından ele alınan çalışmada, küreselleşmenin yaygınlaşması ile önem kazanan iktisadi özgürlük ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. 1995-2012 dönemi gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için yapılan bu çalışmada panel veri analizi tekniği kullanılmıştır. Eşbütünleşme analiz bulgularına göre, iktisadi özgürlük ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Granger nedensellik analiz sonuçlarına göre ise, iktisadi özgürlüklerin ekonomik büyümenin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak iktisadi özgürlüklerin ekonomik büyüme sürecinde etkili olduğu ve bu süreci hızlandırdığı kanısına varılmıştır (Akıncı ve diğerleri, 2014: 81).

Mercan ve Göçer (2014) çalışmalarında, küreselleşmenin artmasıyla yaygınlaşan ticari açıklık, ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki ilişki incelemiştir. 1990-2010 dönemi için yapılan çalışmada Orta Asya ülkeleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) ele alınmıştır. Panel veri analizi yardımıyla

yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Ticari dışa açıklığın enflasyon üzerinde pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Mercan ve Göçer, 2014: 27).

Beşel ve Savaşan (2014) çalışmalarında, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerden biri olan yolsuzluk üzerindeki etkileri incelenmiştir. 1985-2012 dönemi aylık verileri kullanılmıştır. Türkiye için yapılan bu çalışmada yapısal kırılmaları da dikkate alan Zivot-Andrews birim kök, Gregory-Hansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuca göre, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığı ve ekonomik büyümeden yolsuzluklara doğru ve tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Beşel ve Savaşan, 2014: 27).

Arslan (2014) tarafından yapılan çalışmada, Asya ülkelerinde kültürel benzerlik ve uluslararası ticaret arasındaki ilişki araştırılmıştır. Pedroni ve Johansen ve Fisher panel veri eş bütünleşme analizi kullanılan bu çalışmada 1970-2009 yılları arası ele alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Asya ülkelerinde, kültürel benzerlik ve uluslararası ticaret arasında, uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca uzun dönemde kültürel yakınlığın uluslararası ticareti etkilediği sonucuna varılmıştır (Arslan, 2014: 89).

Erkal vd. (2014) çalışmalarında, OECD ve AB ülkelerinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için Panel Sınır Testi Analizi uygulamışlardır. 1995-2012 dönemi için yapılan bu analizde uzun dönemde yolsuzluk endeksi değişkenine ait katsayının pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Erkal ve diğerleri, 2014: 143).

Doğan ve Can (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, küreselleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Küreselleşmenin faydalarından yararlanıp yararlanmadığını test etmek amacıyla, 1970-2012 dönemi Güney Kore için analiz yapılmıştır. Engle ve Granger eşbütünleşme analizi yapılan çalışmada, ekonomik, sosyal ve bütün küreselleşme endeksinin büyüme ile eşbütünleşik olduğu sonucuna varılmıştır. Dinamik En Küçük Kareler yöntemi sonucuna göre ise ekonomik,

sosyal ve bütün küreselleşme değişkenlerinin uzun dönemde büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Araştırma neticesinde Güney Kore'nin ekonomik büyümesinde küresel entegrasyonun ekonomik, sosyal ve bir bütün olarak pozitif etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır (Doğan ve Can, 2016: 197).

Çiçek ve Basmihov (2016) tarafından yapılan çalışmada, küresel ekonomiyle bütünleşen rekabet etme gücünün dış ticarete karşılaştırmalı üstünlükle olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada Orta Asya ülkelerinde pamuk ve pamuk ürünleri ticareti ele alınmıştır. 2001-2012 dönemine ait dış ticaret verileri kullanılmıştır. Dünya ticaretinde %6'sı ve pamuk ihracatının %11'i Orta Asya ülkeleri tarafından gerçekleştirildiği ve mukayeseli bir üstünlüğe sahip olduğu belirtilmiştir. Net ticaret indeks analiz sonuçlarına göre, Orta Asya ülkelerinde pamuk endüstrisinde karşılaştırmalı üstünlüğün giderek zayıfladığı ve küresel rekabet gücüne karşı zorlandığı tespit edilmiştir. Bu anlamda Orta Asya ülkelerin küresel rekabetle yarışabilmeleri için ve yüksek kaliteli ürünler elde edebilmek için gerek alt yapı gerekse teknoloji bakımından geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Çiçek ve Basmihov, 2016: 12).

Kelleci vd. (2016) tarafından ele alınan çalışmada, 6 Avrasya ülkesinde (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan) ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için panel veri analizi tekniği kullanılmıştır. 1995-2012 dönemi için yapılan bu analizde Lin – Chu, Im – Peseran – Shin, Fisher ADF Chi2 ve Fisher PP Chi2 panel birim kök testleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, 6 Avrasya ülkesinde ekonomik büyümeden doğrudan yabancı sermaye değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir (Kelleci ve diğerleri, 2016: 23).

Kamacı (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, dış borçların ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada Türkiye ile 6 Orta Asya Cumhuriyeti'nin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) 1995-2014 dönemleri ele alınmıştır. Pedroni eşbütünleşme analiz sonuçlarına göre uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Dış borçlarla ekonomik büyüme ve enflasyon arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Granger nedensellik test sonucuna göre ise, dış borçlardan ekonomik

büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Fakat dış borçlarla enflasyon arasında nedensel bir ilişki bulunamamıştır. Son olarak dış borçlarla ekonomik büyüme ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, çalışmaya konu olan ülkelerde dış borçlardaki artışın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Kamacı, 2016: 174).

Şahin (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme ve yolsuzluk ile ilişkisini incelenmiştir. Türkiye için yapılan bu çalışmada 1995-2016 dönemi verileri yıllık olarak alınmıştır. Çalışmada Granger-Nedensellik analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; ekonomik büyümeye ile ekonomik özgürlükler arasında bir nedenselliğin olduğu kanısına varılmıştır. Fakat ekonomik büyümeden yolsuzluk ve ekonomik özgürlüklere doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamadığı sonucuna ulaşılmıştır (Şahin, 2016: 317).

Topal ve Ünver (2016) tarafından yapılan çalışmada, Kırılgan Sekizli ülkeler için 2002-2014 dönemi yıllık verilerini kullanarak panel eş-bütünleşme analizi yapılmıştır. Çalışmadavergi yükü, enflasyon oranlarının yolsuzluk üzerindeki etkilerine ve ekonomik büyüme oranın, insani gelişmişlik düzeyi ve ekonomik özgürlüklerin yolsuzluk üzerindeki etkileri incelenmiştir. Panel eş-bütünleşme analizi sonuçlarına göre vergi yükü ve enflasyon oranlarının yolsuzluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılrken, insani gelişmişlik düzeyi ve ekonomik özgürlüklerin yolsuzluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisi olduğusonucuna varılmıştır (Topal ve Ünver, 2016: 58).

Eren ve Çütücü (2018) tarafından yapılan çalışmada, ekonomik büyüme ile küreselleşme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada Türkiye için 1970-2016 dönemi ele alınmıştır ve zaman serisi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyümeden politik küreselleşmeye ve sosyal küreselleşmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir (Eren ve Çütücü, 2018: 47).

Altınır vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada, küreselleşme ile etkili olan 10 büyük piyasa ekonomisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Panel veri tekniği kullanılan çalışmada 1990-2015 dönemi ele alınmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, küreselleşme endeksi ve alt bileşenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği ve etkisinin düşük olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ekonomik büyümeden sosyal küreselleşmeye doğru ve politik küreselleşmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ekonomik büyüme ile genel ve ekonomik küreselleşme endeksi arasında nedensellik ilişkisine rastlanılmadığı sonucu elde edilmiştir (Altınır ve diğerleri, 2018: 117).

3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Ekonomik büyümeyi analiz etmek amacıyla panel veri analiz ve panel FMOLS yöntemi kullanılmaktadır. Panel veri modelinin kullanılması ile birbirini takip eden önceki değerleri arasındaki korelasyon da dikkate alınmaktadır. Ülke etkilerinin hesaplamaları ayrı ayrı sağlanmaktadır. Ayrıca bireysel ülke etkilerinin yok sayılması durumunda yanlış sonuçlar ortaya çıkabildiği gözlenmiştir. Bu çalışmaların yapılabilmesi için bütün ülkelerin her yönünden benzer olan üretim fonksiyonlarının olduğu varsayımı yapılmıştır (Daşdemir, 2008:101).

3.2.1. Panel Veri Analizi

Panel veri analizi zamanlar arası etkileri ve kişiler arası etkileri ya da her ikisini birden incelemede kullanmayı sağlayan modeldir. Doğrusal basit bir model aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

$$Y_{it} = a_{it} + \beta_{it} X_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

$i = 1, 2, \dots, N$ adet yatay kesit birimi,

$t = 1, 2, \dots, T$ zaman dönemini,

y_{it} = t zamanında bağımlı değişkenin i'nci biriminin değeri, X_{it}

= t zamanında bağımsız değişkenin i'nci biriminin değeri,

μ_{it} = sıfır ortalama ($E(\mu) = 0$) ve sabit varyanslı ($E(\mu_{it}^2) = \delta$) hata terimi, a_{it} ve β_{it} bilinmeyen katsayıları göstermektedir.

Yukarıdaki denklemde, farklı birimler için birçok zaman diliminde bağımsız değişkenlere ait katsayılar (β_{it}) farklı değerler alabilirler. Verilerde birimlerde ve

zamanda oluşabilecek farklılıklar modelin katsayılarını etkilemeyecek kadar önemsiz ya da katsayıları değiştirecek kadar önemli olabilmektedir (Güzeldere, 2014: 111).

Panel veri analizinde birçok ülkeyi ve birçok değişkeni bir arada inceleme avantajı vardır. Yanı sıra çapraz-kesit yöntemiyle ülkeler arasında yapı farklılıkları kontrol edilebilmekte ve bu analiz ile modeller çok yönlü davranışsal işlemlerini doğru analiz edebilmektedir. Panel veri analizi yatay ve zaman kesitlerini içermektedir ve bu analizlerin olumsuz yönlerini ortadan kaldırabilmektedir. Ayrıca panel veri analizi zengin kaynak çeşitliliği sunarak zaman ve kesit boyutunun içeriğini artırarak parametrelerin etkinliğini artırmaktadır (Gülmez ve Yardımcıoğlu, 2012: 341).

Panel veri analizinin faydaları özetle şu şekilde sıralanabilir (Baltagi ve diğerleri, 2005: 4-5):

Bireysel heterojenliğinin olup olmadığını denetlemek

Panel verinin, çok fazla bilgi, veriler arasında değişkenlik, serbestlik seviyesi ve etkinlik sağlamaktadır. Ayrıca göstergeler arasında daha az eş doğrusallık elde etmeyi sağlamaktadır.

Panel veri analiz yöntemi zaman serisi veya yatay kesit verilerine kıyasla etkilerin ölçülmesi ve tanımlanması açısından daha faydalıdır. Ve dinamik ayarlama yapma olanağı bulunmaktadır.

Ayrıca davranışsal modellerde diğer verilerden daha uygun bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Panel veri analizinde ilk olarak değişkenlerin durağan olup olmadığı test edilmektedir. Durağan olma durumu birim kök testleri ile belirlenmektedir. Birim kökün varlığını test etmek için yatay kesit bağımlılığının sınanması da gerekli bir unsur olarak görülmektedir. Yatay kesit bağımlılığı reddedilirse birinci nesil kök testlerinin kullanılması uygun olmaktadır. Eğer yatay kesit bağımlılığının geçerli olduğu saptanırsa ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması uygun görülmektedir (Akıncı ve Yılmaz, 2015: 60).

3.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını analizden önce test edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle serilerde ve eş-bütünleşme denklemlerinde yatay

kesit bağımlılığının varlığının test edilmesi gerekmektedir. Bu testin göz ardı edilmesi yapılan analizin sonuçlarının tutarsız ve sapmalı hale gelebilmektedir. Berusch-Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier) testiyle ya da Pesaran (2004) CD (Cross-sectional Dependency) testiyle seriler arasında yatay kesit bağımlılığın varlığı incelenebilmektedir. Pesaran (2004) CD testi hem zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük hem de yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük durumda ($T > N$, $N > T$) kullanılırken Berusch-Pagan (1980) LM testi zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ($T > N$) kullanılabilir. Grup ortalaması sıfır olurken bireysel ortalamaların sıfırdan farklı olması durumunda sapmalı sonuç elde edilmektedir. Bu yüzden Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008), bu sapmayı, test istatistiğine varyansı ve ortalamayı da ekleyerek düzelttiğinden ismi sapması düzeltilmiş LM testi olarak ifade edilmektedir. LM test istatistiğinin değiştirilmeden ki hali aşağıdaki gibidir (Altıntaş ve Mercan, 2015: 359):

$$CDLM1 = T \sum_{i=1}^N \sum_{j=i+1}^N p_{ij}^2 \sim \chi_{N(N-1)}^2 \quad (2)$$

Daha sonra değiştirilmiş hali LM_{adj} (Adjusted Crosssectionally Dependence Lagrange Multiplier) ise aşağıdaki gibidir:

$$LM_{adj} = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^N \sum_{j=i+1}^N p_{ij}^2 \sim N(0,1) \quad (3)$$

U_{Tij}

U_{Tij} : varyansı göstermektedir.

Buradan elde edilecek olan test istatistiği ise asimtotik olarak standart normal dağılım göstermektedir. Teste ait hipotezler:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Test sonucunda elde edilecek olasılık değeri 0.05'ten küçük olması durumunda ve %5 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezi reddedilmektedir. Paneli oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmaktadır (Pesaran vd., 2008).

3.2.3. Panel Birim Kök Testi

Bu çalışmada yatay kesit bağımlılığına izin veren CADF (Cross-sectionally Augmented Dickey Fuller) panel birim kök testi kullanılmaktadır. Bu test Pesaran (2006) tarafından geliştirilmiştir. CADF testi, her ülkenin zaman etkilerinden ayrı etkilendiğini varsayıp otokorelasyonu dikkate almaktadır. Zaman kesitinin ülke sayısından büyük olması durumunda ($T > N$) kullanılmaktadır. Bu teste göre paneli oluşturan zaman serilerinin ortak bir bileşen sahip oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca her ülkenin kişi başına gayri safi yurt içi hasıla verileri kullanılarak CADF test istatistiği değerleri elde edilmektedir (Çınar, 2010: 597). Elde edilen değerleri Pesaran (2006)'ın CADF kritik tablo değerleriyle karşılaştırılıp durağanlık test edilmektedir. Tablo değerleri test istatistiğinden büyük ise boş hipotez reddedilmektedir. Böylece o ülkeye ait verilerin durağan olduğu sonucuna varılabilmektedir. CADF istatistiği aşağıdaki şekilde(4) gibi hesaplanmaktadır (Doğru, 2014: 81):

$$Y_{it} = (1-Q) \mu_i + Q Y_{i,t-1} + \mu_{it} \quad (4)$$

$$i = 1, \dots, N;$$

$$t = 1, \dots, T,$$

Hata terimi μ_{it} 'dir.

$$\mu = +, \quad (5)$$

: her ülkenin gözlenemeyen ortak etkileri,

: bireysel spesifik hatayı göstermektedir.

İki eşitlik şu şekilde gösterilmektedir:

$$\Delta y_{it} = a_i + \beta_i y_{i,t-1} + \gamma_i + \varepsilon_{it}, \quad (6)$$

$\varepsilon_{it} = 0$ Tüm i 'ler için,

$\beta_i < 0$,

$i = 1, 2, \dots, N$.

Bu hesaplamalar ile CADF test istatistiği uygulanması sonucunda elde edilen değerler kritik tabloya göre değerlendirilmektedir.

3.2.4. Panel Eşbütünleşme Testi

Basher ve Westerlund (2009) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testi yatay kesit bağımlılığı ve birden fazla yapısal kırılmanın olması durumunda, durağan olmayan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisini test etmektedir (Göçer ve diğerleri, 2013: 69).

Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri panel veri analizinde değişkenler arasında eşbütünleşik ve uzun dönemli ilişkiyi test edebilmektedir. Pedroni (1999) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Akıncı ve Yılmaz, 2015: 58):

$$y_{it} = \alpha + \delta t + X_{it} \beta + e_{it} \quad (7)$$

y_{it} ve X_{it} gözlenebilen değişkenleri göstermektedir. Eşitlikte, “i” paneldeki bireysel ünitelerin toplam sayısını, “t” zaman boyunca yapılan gözlemlerin toplam sayısını ve “ δt ” belirleyici zaman trendini göstermektedir.

Pedroni (1999) eşbütünleşme tespitinde panel testleri ve grup testleri önermektedir. Test istatistiklerine ilişkin formüller Tablo 3.1.’de sunulmaktadır. İlk dört panel testi, panel eşbütünleşme istatistiklerini, diğer üç grup istatistikleri ise grup ortalaması panel eşbütünleşme istatistiklerini göstermektedir (Göral, 2015: 112-114).

Tablo 3.1: Panel Eşbütünleşme İstatistikleri

İstatistik	Formüller
1. Panel v-istatistiği	$\frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \epsilon_{it}^2}{N T} - \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \epsilon_{it}^2}{N T}^{-1}$
2. Panel p-istatistiği	$\frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \epsilon_{it}^2}{N T} - \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \epsilon_{it}^2}{N T}^{-1}$
3. Panel t-istatistiği (Parametrik olmayan)	$\frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \epsilon_{it}^2}{N T}^{-1/2}$
4. Panel t-istatistiği (parametrik)	$\frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \epsilon_{it}^2}{N T}^{-1/2}$

5. Grup p-istatistiği	$TN \sum_{i=1}^N z_{i,t}^2 = TN^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T z_{i,t}^2$
6. Grup t-istatistiği (parametrik olmayan)	$N \sum_{i=1}^N z_{i,t} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T z_{i,t}$
7. Grup t-istatistiği (parametrik)	$N^{-1/2} \sum_{i=1}^N z_{i,t} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T z_{i,t}$

Formüllerde yer bazı tanımlamalar şu şekilde gösterilmektedir:

$$\lambda_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \sum_{s=1}^k z_{i,t} z_{i,t+s} \quad (8)$$

$$S_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T z_{i,t}^2 \quad (9)$$

$$\sum_{i=1}^N \lambda_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \sum_{s=1}^k \sum_{i=1}^N z_{i,t} z_{i,t+s} \quad (10)$$

$$\sum_{i=1}^N S_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^N z_{i,t}^2 \quad (11)$$

$$S_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T z_{i,t}^2 \quad (12)$$

$$S_{N,T} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N S_i \quad (13)$$

$$L_{11} = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^N z_{i,t}^2 + \frac{2}{T} \sum_{s=1}^k \sum_{i=1}^N z_{i,t} z_{i,t+s} \quad (14)$$

Tablo 3.1'deki panel eşbütünleşme test istatistiğindeki formüller takip edilerek tablodaki istatistikler tahmin edilebilmektedir.

Boyut içi istatistikler için $\hat{\epsilon}_{i,t} = y_{i,t} - \hat{y}_{i,t}$, $0 < y_i < 1$, $H_1: y_i = y < 1$ hipotezlerine dayalı olarak uygulanmaktadır. Kesitler arası istatistikler ise alternatif hipotezi $H_1: y_i < 1$ olarak ele alınmaktadır. İlk grup panel testler, boyutlar-içi yaklaşım panel v-istatistiği, panel ρ -istatistiği, panel pp-istatistiği ve panel ADF-istatistiği olmak üzere dört testten oluşmaktadır. Bu istatistikler, tahmin edilen kalıntı serileri üzerindeki birim kök testleri için farklı yatay kesit birimleri arasında katsayıları birleştirmektedir. İkinci grubu oluşturan panel testleri ise boyutlar-arası yaklaşım, üç testten oluşmaktadır. Bunlar ise; grup p-istatistiği, grup pp-istatistiği ve grup ADF-istatistiğidir. Bu istatistikler de her bir yatay kesit birimi için bireysel olarak tahmin edilen ortalama katsayı tahmincilerinden oluşmaktadır.

Tablo 1’de yer verilen istatistikler için kritik değerlerin hesaplanmasında, her biri ve grup ortalama istatistiği için asimptotik dağılımlar aşağıdaki eşitlikte (15) gösterilmektedir.

$$\frac{\bar{y}_i - \mu}{\frac{\sigma}{\sqrt{n}}} \sim (0,1) \quad (15)$$

, formu istatistiklerin N ve T boyutlarında standartlaşmış halini, μ ve σ değerleri ise momentlerin fonksiyonlarını göstermektedir. Bu momentler regresyonlarda kullanılan sabit terim, trend değişken ve açıklayıcı değişken sayısına bağlı olarak farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Elde edilen istatistikler “eşbütünleşme yok” sıfır hipotezi altında asimptotik olarak standart dağılıma sahiptir. Böylece “eşbütünleşme yok” sıfır hipotezi, μ ve σ değerleri temel alınarak yukarıdaki (15) eşitlikte hesap edilmesiyle test edilebilmektedir.

Pedroni (1999) istatistiklerden hangisinin esas alınacağına dair yaptığı varsayımına göre, $N > 100$ olduğu durumlarda tüm test istatistikleri kullanılmaktadır. Fakat N ve T değerlerinin küçük olduğu durumda ise parametrik olmayan test istatistiklerinin daha doğru sonuç verdiği ileri sürülmektedir. Eşbütünleşme testi sonucunda “eşbütünleşme yok” sıfır hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğu varsayılmaktadır. Diğer bir ifadeyle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Egeli ve Egeli, 2007: 114).

3.2.5. Varyans Artış (Enflasyon-Geliştirme) Faktörleri Testi

Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal ilişkinin saptanması için Varyans Artış Faktörü (Variance Inflation Factors) hesaplaması yapılmaktadır. İki bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi belirleyebilmektedir. Varyans Artış Faktörü (VIF) aşağıdaki (16) gibi hesaplanmaktadır:

$$VIF_t = \frac{1}{1 - R_k^2} \quad (16)$$

²buradaki k bağımsız değişkenler arasındaki çoklu korelasyon katsayısını temsil etmektedir. Bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayısı 0 ise VIF değerinin 1 değerine yaklaşması beklenir. Bağımsız değişkenler arasında önemli bir çoklu doğrusal bağlantı sorunu var ise VIF değerinin arttığını göstermektedir. Eğer uygulamada VIF

değerinin 10 ve üzerinde çıkması ciddi bir çoklu doğrusal bağlantı olduğunu göstermektedir (Sevinç, 2013: 2).

3.2.6. Panel FMOLS (Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler) Yöntemi

Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı bağımsız değişkenlere ait uzun dönem katsayıların nasıl tahmin edileceğini ve tahmin edicilerinin tutarlılığını test etme sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sonucu test etmek için DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) ve FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemler Pedroni (2000) ve Kau ve Chiang (2000) tarafından geliştirilmiştir ve ekonometrik analizlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. DOLS yöntemi modele dinamik unsurları da dahil ederek statik regresyondaki sapmaları giderecek bir uygulamadır. FMOLS (Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler) yöntemi ise standart sabit etkili tahminlerdeki sapmaları yani değişen varyans, otokorelasyon gibi sapmaları düzeltme özelliğine sahiptir. Panel EKK (En Küçük Kareler) tahmincisine kıyasla bağımsız değişkenler ve hata terimi arasında içsellik problemleri ortadan kaldırdığı için panel DOLS ve FMOLS tahmincileri tercih edilmektedir. Pedroni tarafından grup ortalamapanel DOLS ve panel FMOLS, kesit-içi veriye dayalı panel DOLS ve FMOLS tahmincilerine kıyasla avantajlı yönleri bulunmaktadır. İlk olarak, grup ortalama tahmincileri heterojen eşbütünleşme vektörlerinin dikkate alarak daha esnek bir yapıya sahiptir. Uzun dönem eşbütünleşme vektörünü kesit-içi veriye dayalı tahminciler ile bütün panel için tahmin etmektedir. Kesitler-arası veriye dayalı grup ortalama tahmincileri ise eşbütünleşme katsayılarının yatay kesitler arasında heterojen olmasına ve eşbütünleşme vektörünü her bir yatay kesit için tahmin etmektedir. Diğer bir avantajı ise, eşbütünleşme katsayılarını hipotezleri sınavabilmektedir. Ayrıca panel katsayıları uzun dönem eşbütünleşme vektörünün ortalaması olarak yorumlamak mümkündür. FMOLS yöntemi, büyük örneklere kıyasla küçük örneklerde de gücü araştırılmış ve t istatistiğinin küçük örneklerdeki işlevi Monte Carlo simülasyonları ile iyi sonuçlar verdiği ortaya konulmuştur (Gülmez ve Yardımcıoğlu, 2012: 347; Özcan, 2016: 130-131).

Grup ortalama panel FMOLS yöntemi aşağıda yer alan (17) denklemde panel regresyon modeli gösterilmektedir (Pedroni, 2001: 102-104):

$$Y_{it} = a_{it} + \beta x_{it} + \mu_{it} \quad (17)$$

$$x_{it} = x_{it-1} + e_{it} \quad (18)$$

Y_{it} : bağımlı değişkeni

x_{it} : bağımsız değişkenleri

a_{it} : sabit etkileri göstermektedir.

Yatay kesitler arasında bağımlılık olmadığı varsayılmaktadır. Eşitlik (17)'de hata terimleri durağan bir süreçte olup birinci dereceden bütünleşik olup olmadığı belirlenmektedir. Bütünleşikse ve arasında uzun dönem eşbütünleşme vardır diyebiliriz. tahmin edilmesi gereken uzun dönem eşbütünleşme vektörünü olduğunu göstermektedir. Panel FMOLS tahmincisinde panel için eşbütünleşme vektörü elde edilirken ilk olarak eşitlik (17)'deki model her bir yatay kesit için (her bir yatay kesit için uzun dönem varyans-kovaryans matrisi elde edilirken değişen varyans problemi altında tutarlı olan Newey-West tahmincisinin kullanılması önerilmektedir) FMOLS tahmincisi kullanılarak tahmin edilmektedir. İkinci olarak her bir yatay kesite ait FMOLS tahmininden elde edilen eşbütünleşme katsayılarının ortalaması alınmaktadır. Panel eşbütünleşme vektörü hesaplanış şekli aşağıdaki gibidir:

$$\beta_{GFM} = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{FM,i}^* \quad (19)$$

Bu eşitlikte $\beta_{FM,i}^*$, FMOLS tahmini her bir yatay kesit için eşbütünleşme katsayısını göstermektedir. Panel FMOLS t-istatistikleri, her bir yatay kesit için FMOLS tahmininden elde edilen eşbütünleşme katsayısına ait t-istatistiklerinden elde edilmektedir. Panel eşbütünleşme katsayısına ilişkin t-istatistiği hesaplanış şekli aşağıdaki gibidir ve t_{GFM}^* t-istatistiğini göstermektedir:

$$t_{GFM}^* = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N t_{FM,i}^* \quad (20)$$

Grup ortalama panel DOLS tahmincisi için regresyon modelinin tahminini gerektirmektedir ve aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$y_{it} = a_i + \beta x_{it} + \sum_{k=-K_i}^{K_i} \Delta x_{ik} + \mu_{it} \quad (21)$$

Yukarıda paneli oluşturan yatay kesitler arasında bağımlılık olmadığı varsayılmakla birlikte-Kıve Kıöncül ve gecikme sayılarını belirtmektedir. Panel eşbütünleşme vektörü elde edilirken ilk olarak bu eşitlik tahmin edilmektedir. İkinci olarak ise her bir yatay kesite ait elde edilen eşbütünleşme katsayılarının aritmetik ortalaması alınması gerekmektedir.

$$\beta_{GD} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \beta_{D,i} \quad (22)$$

Panel eşbütünleşme katsayısı yukarıdaki gibi hesaplanmaktadır: DOLS tahmininden elde edilene verilere göre, burada $\beta_{D,i}^*$ her bir yatay kesit için eşbütünleşme katsayısını göstermektedir. Grup ortalama panel DOLS tahmincilerine ait t-istatistikleri ise, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır ve eşitlikteki $\beta_{D,i}$ her bir yatay kesit için eşbütünleşme katsayısına ilişkin t-istatistiğini göstermektedir

$$t_{\beta_{D,i}}^* = \frac{\beta_{D,i}^*}{\sigma_{\beta_{D,i}}} \quad (23)$$

Panel FMOLS yöntemi ile değişkenler arasında nedenselliğin yönünü ve şiddetinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Tamamen değiştirilmiş OLS tahmincileri sayesinde panelin barındırmış olduğu heterojenlik durumu hakkında bilgi edinilebilmektedir. Panel FMOLS sonucunda elde edilen veriler değişkenlerde ortaya çıkan değişimleri panel verisinde ki değişkenlere olan etkisini saptayabilmektedir. Panel eşbütünleşme testlerinin uzun vadeli ilişkilerinin tahminini sağlamada etkili olmadığı ileri sürülmektedir. Çok az eşbütünleşme vektörü temel ekonomik ilkeler dahil panel verileri için ortak olması gerektiği söylenmektedir ve hipotez testleri son derece kritik bir durumdur. OLS tahmincisinin asimptotik dağılımının nedeni parametrelere bağlıdır ve enine kesit boyutuyla birikebileceğinden ciddi bir sorun göstermektedir. Bu gibi açıkların üstesinden gelebilmek için panel FMOLS ve DOLS yöntemleri etkili olabilecektir. Bu teknikler regresörlerin potansiyel içselliğini ve seri korelasyonunu kontrol ettiğinden uzun vade de asimptotik olarak tarafsız varsayımlar elde edilebilir. Ve yöntemler asimptotik olarak eş değer olduğu belirtilmektedir. Eşbütünleşme regresyonundan dönüştürmek ve sorunlu parametrelerden kurtulmak için FMOLS, parametrik olmayan yöntemler kullanılmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisi panel ortamında homojendir. Heterojenlik sabit etkiler zaman eğilimleri ve kısa zaman dinamikleri ile

sınırlıdır. Panel FMOLS tahmincisi bireysel parametrelerin ortalamasıdır (Dreger ve Reimers, 2005: 8).

3.3.VERİ SETİ VE EKONOMETRİK MODEL

Çalışmada, seçilmiş Türk devletlerinin(Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkiye) küresel ekonomik entegrasyon sürecinde beşeri sermaye yatırımı ve yolsuzluğun etkileri incelemek için panel veri analizi yöntemi ve panel FMOLS yöntemi kullanılmıştır. Regresyon modelinin bağımlı değişkeni küresel ekonomik entegrasyon kullanılırken bağımsız değişken olarak beşeri sermaye yatırımı ve yolsuzluk algılama indeksi kullanılmıştır. Modele dahiledilen kontrol değişkenler işsizlik, işgücü büyüme oranı, nüfusun logaritması, Kişi başı Gayrisafi yurtiçi hasıla ve Ekonomik Özgürlük olarak şeklinde sıralanmaktadır. 1995-2017 yıllarını kapsamakta ve yıllık veriler olarak analizde kullanılmaktadır. Veri sınırlamasında, söz konusu tarihlerin öncesi ve sonrası yıllarda bazı Türkdevletlerinin verilerinin olmaması özellikle 1995 yılı öncesinde yolsuzluk algılama indeksinin olmaması etkili olmuştur. Bryant ve Javalgi (2016) çalışmasında temel olarak alınan ekonometrik model aşağıda yer almaktadır;

$$\begin{aligned}
 KEE_{it} = & \alpha_i + \delta_{it} + \beta_{1i} BSY_{it} + \beta_{2i} YAI_{it} + [\beta_{3i} I_{it} + \beta_{4i} E_{it} + \beta_{5i} N_{it} + \beta_{6i} GSYH_{it} \\
 & + \beta_{7i} EO_{it}] + \varepsilon_{it}
 \end{aligned}
 \tag{24}$$

KEE: Küresel Ekonomik Entegrasyon (doğrudan yabancı yatırımlar + ihracat)

BSY: Beşeri Sermaye Yatırımı (Eğitim İndeksi + Eğitime Yönelik Hükümet Harcamaları)

YAI: Yolsuzluk Algılama İndeksi

I: İşsizlik

E: İşgücü büyüme oranı

N: Nüfusun logaritması

GSYH: Kişi başı Gayrisafi yurtiçi hasıla

EO: Ekonomik Özgürlük

$i=1, \dots, N$ panel veri analizindeki her bir ülkeyi; $t=1, \dots, T$ ise zaman periyodunu temsil etmektedir. α ve parametreleri sırasıyla ülkelere ait sabit etkilerin olasılığını ve

deterministik eğilimleri göstermektedir. parametresi de uzun dönem ilişkiden sapmaları temsil eden tahmini kalıntıları ifade etmektedir.

Analizde bağımlı değişken olarak Küresel Ekonomik Entegrasyon (KEE) kullanırken bağımsız değişken olarak Beşeri Sermaye Yatırımı (Eğitim İndeksi + Eğitime Yönelik Hükümet Harcamaları) (BSY) ve Yolsuzluk Algılama İndeksi (YAI) kullanılmıştır. Modele dahil edilen kontrol değişkenlerimizde eşitlikte köşegen içerisinde yer alan İşsizlik (I), İşgücü büyüme oranı (E), Nüfusun logaritması (N), Kişi başı Gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) ve Ekonomik Özgürlük (EO) olarak incelenmektedir.

Veri analizinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkiye ülkelerini ele alınmıştır. Analizde 1995-2017 dönemi ile 23 yıllık bir zaman dilimi ele alınmıştır. Verilere ulaşımın önemli olmasından dolayı 1995 yılından itibaren veri toplanmıştır. Bunun en önemli sebebi Yolsuzluk Algılama Endeksi'nin 1995 tarihten itibaren yayınlanmaya başlamasıdır. Son yıl verilerinin ise henüz ulaşımın kısıtlı olmasından dolayı 2017 yılı son veri yılı olarak ele alınmaktadır. Veriler, her ülke ve her değişken için yıllık olarak analizde kullanılmıştır.

Bu çalışmada, bağımlı değişken olan Küresel Ekonomik Entegrasyon oranının hesaplanması için doğrudan yabancı yatırım ve ihracat oranları Dünya Bankası Ekonomik Göstergeler veri tabanından elde edilmiştir. Beşeri sermaye yatırımı belirlemek için UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)'nin yayımladığı eğitim endeksi kullanmıştır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün düzenli olarak yayımladığı Yolsuzluk Algılama Endeksi'nden YAI verileri toplanmıştır. Hükümetin eğitime harcadığı düzeyi yansıtmak için, eğitim harcamasını toplam hükümet harcamasının yüzdesi olarak kullanmıştır. The Heritage Foundation tarafından yayınlanan ekonomik özgürlük endeksinin verileri analizde kullanılmıştır. İşsizlik oranı, işgücü büyüme oranı, nüfus ve kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla oranları OECD Data ve World Bank Data veri tabanından elde edilmiştir.

3.4.BULGULAR

Analiz sonuçlarında, yatay kesit bağımlılığı testi, yardımcı olan birim kök testleri, panel eşbütünleşme testi ve panel FMOLS test sonuçlarına yer verilmektedir.

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunması durumunda analizde çıkacak sonuçlardaciddi derecede sapmalar ortaya çıkmaktadır (Breusch and Pagan, 1980; Pesaran, 2004).Dolayısıyla analiz yaparken serilerde yatay kesit bağımlılığının varlığının test edilmesi gerekmektedir. Aşağıda yer alan Tablo 3.2 analize dahil edilen ülkelerin yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişken	CD-test	p-değeri	Ortalama eklem T	Ortalama p	Ortalama abs(p)
KEE	4.715	0.000	23.00	0.25	0.35
YAI	18.397	0.000	23.00	0.99	0.99
I	5.147	0.000	23.00	0.28	0.58
E	3.228	0.000	23.00	0.17	0.34
N	17.678	0.000	23.00	0.95	0.95
EO	13.46	0.000	23.00	0.72	0.72
GSYH	4.917	0.000	23.00	0.26	0.28

Notlar: Kesit bağımsızlığının boş hipotezi altında, sıfıra yakın CD $\sim N(0,1)$ P- değerleri verilerin panel grupları arasında korele olduğunu gösterir.

Stata programında yer alan `xtcdf` komutu, herhangi bir uzunluktaki değişken listesi için Pesaran (2004) ve Pesaran (2015)'de açıklanan yatay kesit bağımlılığı için kullanılan CD testini hesaplar. Test, panel birimleri arasındaki ortalama korelasyonun araştırılmasına olanak verir. Pesaran'ın (2004) CD testin ana görüşü, panel birimleri arasındaki çift yönlü korelasyonların toplamının standart bir şekilde dağıtılması gerektiğidir. Analizde ilk aşamada yatay kesit bağımlılığını test etmek için kullanılan bu testte sıfır hipotez “birimler arasında yatay kesit bağımsızlığı ya da zayıf yatay kesit bağımlılığının olduğu” şeklindedir. p değerleri sıfıra yaklaştıkça panel grupları arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu anlaşılmalıdır. Tablo 1’de çıkan p değerleri 0,05’den küçük olduğu için sıfır hipotezi reddedilir. Başka bir ifadeyle panel birimleri arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılır. Bu durumda birinci nesil birim kök testleri yerine ikinci nesil birim kök testlerine başvurulmalıdır. Aşağıda yer alan Tablo

3.3 Pesaran yatay kesit bağımlılığını dikkate alan genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.3: Pesaran CADF Birim Kök Testi Sonuçları

		<i>Değişkenler</i>	CADF		<i>Değişkenler</i>	CADF
		<i>Sabit</i>	<i>Düzey</i>		KEE	-1.490 (0.753)
BSY	-0.855 (0.989)			BSY	-3.978*** (0.000)	
YAI	-1.139 (0.942)			YAI	-3.114*** (0.001)	
I	-2.034 (0.244)			I	-3.093 *** (0.001)	
E	-1.167 (0.933)			E	-3.497 *** (0.000)	
N	-1.842 (0.418)			N	-3.751 *** (0.000)	
EO	-1.808 (0.452)			EO	-3.275*** (0.001)	
GSYH	-1.734 (0.526)			GSYH	-2.499** (0.031)	
<i>Sabit + Trend</i>	KEE		-2.888 (0.064)	KEE	-3.041 *** (0.001)	
	BSY		-1.682 (0.951)	BSY	-4.073*** (0.000)	
	YAI		-1.498 (0.984)	YAI	-3.767 *** (0.000)	
	I		-2.324 (0.485)	I	-3.485 *** (0.001)	
	E		-1.782 (0.918)	E	-3.784 *** (0.000)	
	N		-1.667 (0.955)	N	-3.125 *** (0.001)	

***, **, * simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam düzeyini ifade etmektedir.

Pesaran birim kök testi sonuçlarına göre analize dahil edilen değişkenler düzey seviyede durağan değil iken birinci derece farkları alındığında gerek sabitli de gerekse de sabitli ve trendli de durağanlaşmaktadırlar.

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla eşbütünleşme analizi yapılmaktadır. Küresel ekonomik entegrasyon, beşeri sermaye yatırımları ve yolsuzluk algılama endeksi arasında uzun dönemli karşılıklı bir ilişkinin araştırılması amacıyla Pedroni eşbütünleşme analiz yöntemi kullanılmıştır.

Pedroni (2000) eşbütünleşme analizlerinde heterojenliği sağlayan bazı test önerilerini savunmaktadır. Eşbütünleşme vektöründe heterojenliğe izin veren bu test sadece dinamik ve sabit etkili panelin kesitleri arasında farklı olmasına izin vermektedir. Ayrıca alternatif altında farklı olmasına da izin vermektedir. Pedroni testleri birden fazla açıklayıcı değişkenlere izin vermektedir. Kesit birimleri boyunca hataların heterojenliğe izin vermesi olumlu bir yapı oluştururken ayrıca eşbütünleşme vektörünün panelin farklı kısımları boyunca çeşitlendirmektedir. Pedroni testi iki farklı kategori şeklindedir. Bunlar kesit-içi ve kesitler arası olup panelin etkilerini kapsamaktadır. Yedi farklı eşbütünleşme testi sunulmaktadır. Kesit-içi havuzlanmış dört testi incelerken kesitler arası kategorisinde diğer üç test sonuçlarına yer verilmektedir (Gülmez ve Yardımcıoğlu, 2012: 345). Pedroni panel eşbütünleşme test sonuçları aşağıdaki Tablo 3.4'teyir almaktadır.

Tablo 3.4: Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi

Seri: KEE BSY YAI I E N EO

Boş Hipotezi: Eşbütünleşme yok

Alternatif hipotez: ortak AR coefs. (kesit-içi)

			Ağırlıklan-	P Değeri.
	İstatistik	P Değeri	dırılmış	
Panel v-İstatistiği	-1.133172	0.8714	-2.361671	0.9909
Panel rho-İstatistiği	1.539828	0.9382	1.020304	0.8462
Panel PP- İstatistiği	0.203125	0.5805	-3.494166	0.0002
Panel ADF-İstatistiği	2.009451	0.0222	-4.001275	0.0000

Alternatif hipotez: bireysel AR coefs. (kesitler-arası)

	İstatistik	P Değeri.
Grup rho- İstatistiği	2.173774	0.9851
Grup PP- İstatistiği	2.639722	0.0041

Grup ADF- İstatistiği -3.197387 0.0007

Tablo3.4'te değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. Pedroni eşbütünleşme testine göre sıfır hipotezi (seriler arasında eşbütünleşme yoktur) reddedilmektedir.⁷ Pedroni tarafından geliştirilen 7 tane istatistik değeri var. Test sonuçlarına göre panel istatistiklerinin dikkat edileceği üzere bu 7 test değerinden 4 tanesi 0.05'ten küçüktür. Yani “eşbütünleşme yoktur” sıfır hipotezi çoğunluğu oluşturan bu 4 istatistik değeri tarafından red edildiği için analize dahil edilen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde Pedroni eşbütünleşme testindeki hem panel hem de grup istatistiklerini oluşturan yedi testin dört tanesi seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Küresel ekonomik entegrasyon sürecinde beşeri sermaye yatırımı ve yolsuzluk kavramının panel veri analiz ile test edildiği Bryant ve Javalgi (2016) çalışmalarındaki hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H1: Gelişmekte olan bir ekonomide algılanan yolsuzluk seviyesi arttıkça, bu ekonomideki Küresel Ekonomik Entegrasyon (GEI) seviyesi düşer.

H2: Gelişmekte olan bir ekonomideki beşeri sermaye yatırım düzeyi ne kadar yüksek olursa, o ekonomideki küresel ekonomik entegrasyon seviyesi de o kadar yüksek olur.

H3: Gelişmekte olan bir ekonomide algılanan yolsuzluk seviyesinin, beşeri sermaye yatırımı ve bu ekonomideki küresel ekonomik entegrasyon seviyesi arasındaki ilişki üzerinde ılımlı bir etkisi olacaktır.

Bağımsız ve kontrol değişkenleri arasında yapılan Varyans Geliştirme Faktörüne göre çok kutuplulukta herhangi bir belirti bulunmamıştır. Hipotezleri test etmek için OLS regresyon testleri sadece kontrol değişkenleri ve tüm tahmin değişkenleri arasında kullanılmıştır. Yolsuzluğun gelişmekte olan ülkelerde GEI ile negatif ilişkili olduğu belirtilmiştir. H2'de gelişmekte olan ekonomiler için, beşeri sermaye yatırımının seviyesi arttıkça, GEI'nin derecesinin arttığını sonucuna varılmıştır ve H1 desteklenmiştir. Beşeri sermaye yatırımı için standardize edilmiş H2 desteklenmiştir. Bu sonuçlara dayanarak,

ülke düzeyinde yolsuzluğun (TÜFE endeksi ile ölçüldüğü gibi) ve insan sermayesi yatırımının GEI'nin önemli öngörücüleri olduğunu gösteren bulgular bulunmuştur. Böylece hem H₁ hem de H₂ için güçlü destek bulunmuştur. H₃'te, gelişmekte olan ülkeler için yolsuzluk seviyesinin, insan sermayesi yatırımı ve GEI arasındaki ilişki üzerinde ılımlı bir etkisinin olacağı ileri sürülmüştür. Oluşturulan modelde, insan sermayesi yatırımı ile GEI arasındaki ilişki üzerine önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Böylece H₃ için de güçlü bir destek bulunmuştur (Bryant ve Javalgi, 2016: 6).

Çalışmada oluşturulan hipotezler ise aşağıda yer almaktadır:

H₁: Algılanan yolsuzluk düzeyi (YAI) ne kadar yüksek olursa yolsuzluk azalır ve Küresel Ekonomik Entegrasyon (KEE) düzeyi bundan olumlu etkilenir.

H₂: Beşeri sermaye düzeyi ne kadar yüksek olursa Küresel Ekonomik Entegrasyon (KEE) düzeyi bundan olumlu etkilenir.

Öncelikle analize dahiledilen değişkenler arasında çoklu doğrusallık probleminin olup olmadığını test etmek amacıyla Voyer ve Beamish (2004) çalışmasını takiben Varyans Enflasyon Faktörleri yöntemine başvurulmuştur. Literatürde genellikle 10'dan büyük VIF katsayılarının olması ciddi çoklu doğrusallık göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte daha katı standartlar 5'in üzerinde bir VIF seviyesinin ciddi çoklu doğrusallığı gösterdiğini ortaya koymaktadır (Hair 2010; Kennedy 2008; Kutner 2004).

Tablo 3.5: Varyans Enflasyon Faktörleri

Dönem: 1995-2017

Gözlem Sayısı: 132

Değişkenler	Katsayı Varyansı	VIF Katsayıları
BSY	0.275472	1.180057
YAI	0.037749	2.278416
EO	0.176411	3.348670
E	6.637444	1.123658
N	5.501304	3.677318
I	1.110619	2.277419

Tablo 3.5'te yer alan analiz sonuçları incelendiğinde değişkenlere ait VIF katsayılarının hepsinin 5'ten küçük olduğu görülmektedir. Bunun yanında bağımsız değişkenlere ait korelasyon matrisi incelendiğinde de değişkenler arasında 0.70'in üzerinde herhangi bir korelasyon yoktur. Tabachnick ve Fidell (2007) çalışmalarında korelasyon matrisinde değişkenler arasındaki korelasyonun 0.70'den büyük olması durumunda çoklu doğrusal bağlantı olabileceği düşüncesine değinmişlerdir. Sonuç olarak böyle bir bulguya rastlanılmadığı için ciddi çoklu doğrusal bağlantı olduğuna dair herhangi bir gösterge yapılan testler sonucunda bulunamamıştır.

Ekonometrik analizde ele alınan değişkenlerin Küresel Ekonomik Entegrasyon (KEE) üzerindeki etkisini görebilmek için Panel FMOLS (Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler) yöntemine başvurulmuştur. Tablo 3.6 FMOLS sonucu otokorelasyon, değişen varyans gibi sorunlardan kaynaklanan (standart sabit etkili tahmincilerdeki) sapmaları göstermektedir.

Tablo3.6: Panel FMOLS Sonuçları

Bağımlı Değişken:
KEE

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistik	P olasılık Değeri
D(BSY)	0.413822	0.220556	1.876265	0.0612*
D(YAI)	0.099553	0.020991	4.742459	0.0000***
D(I)	-1.165792	0.748206	-1.558117	0.1218
D(E)	-2.286951	1.189781	-1.922160	0.0549*
D(N)	-3.311216	1.474267	-2.246008	0.0265**
D(EO)	0.000504	0.000251	2.001430	0.0309**
C	4.153450	2.208910	1.880317	0.0625
R-kare	0.618975		Düzenlenmiş Ramsey R-Kare	0.584047
			Reset	1.84 [0.46]
LM	0.74 [0.61]		White Test	1.32 [0.39]

Panel FMOLS test sonuçları değerlendirildiğinde, YAI (Yolsuzluk Algılama Endeksi) 0 ile 10 arasında yer aldığı görülmektedir. YAI oranının, 10 değerine doğru gittikçe yaklaşması ülkede yolsuzluk oranlarının azaldığını ve şeffaflık düzeyinin arttığını göstermektedir. Dolayısıyla analiz sonucunda YAI'daki bir birimlik artış yani

yolsuzluktaki azalma KEE bağımlı değişkenini 0.099 birim artırdığı görülmektedir. YAI değişkeni bağımlı değişken ile pozitif ve %1 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Kayrak (2006) çalışmasında, yolsuzluk olaylarındaki artışın entegrasyonu olumsuz yönde etkilediğini savunmaktadır. Bu bağlamda yolsuzluk olaylarındaki azalışın küresel entegrasyon üzerinde olumlu etkiler bırakacağı söylenebilir. Lalountas, Manolas ve Vavouras, (2011) çalışmalarında yolsuzluk ile küreselleşme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucu saptanmıştır. Yapılan bu çalışma ile analiz sonucu benzerlik göstermektedir. Koyuncu ve Ünver (2017) ve Ewoh vd. (2013)'nin çalışmalarına göre, yolsuzluk oranlarında artış küreselleşmeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmaktadırlar.

BSY değişkeni bağımlı değişken ile pozitif ve %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Yani beşeri sermaye yatırımlarındaki bir birimlik artışın bağımlı değişken KEE'yi 0.41 birim artırdığı gözlenmektedir. Başka bir ifadeyle beşeri sermaye yatırımlarının küresel ekonomik entegrasyonu pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılabilir. Beşeri sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme ve küreselleşme üzerinde ki etkisini incelemek için yapılan çalışmalarda beşeri sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi pozitif yönde etkilediği savunulmaktadır. Çalışmanın bu sonuçları, Sağırılı(2011), Madhavan ve Iriyama (2009), Hickman ve Olney (2011) ve Aleandri ve Refrigeri (2013)'nin çalışmalarıyla önemli benzerlik göstermektedir. Özellikle Kurtz ve Brooks (2011) çalışmalarında, beşeri sermaye yatırımlarının küresel ekonomik entegrasyon sürecinde olumlu etkilerinin varlığından bahsetmektedir.

İşgücündeki bir birimlik artışın KEE'yi -2.28 birim azalttığı bulgusu elde edilmiştir. E değişkeni bağımlı değişken ile negatif ve %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Yani işgücündeki artışın küresel ekonomik entegrasyon süreci üzerinde negatif yönlü etkiye sahip olduğu söylenebilir. I değişkeni ise analiz sonucunda istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Yani küresel ekonomik entegrasyon ile işsizlik oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Elde edilen bu bulgular, Potrafke (2010) tarafından yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Nüfusta yaşanan bir birimlik artışın KEE'yi -3.311 birim azalttığı elde edilmiştir. N değişkeni bağımlı değişken ile negatif ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel

olarak anlamlı çıkmıştır. Yani nüfus oranının artması durumunda küresel ekonomik entegrasyonun negatif yönde etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Schneider vd. (2011) çalışmalarıyla önemli ölçüde benzerlik göstermektedir.

Ekonomik özgürlükte yaşanan bir birimlik artışın KEE'yi 0.0005 birim artırdığı analiz sonucunda tespit edilmiştir. EO değişkeni bağımlı değişken ile pozitif ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Yani ekonomik özgürlüğün küresel ekonomik entegrasyon süreci üzerinde pozitif yönlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik özgürlük üzerinde olumlu gelişmeler küresel ekonomik entegrasyon sürecinde pozitif yönde etki edeceği sonucuna varılmaktadır. Akhter (2004) ve Gheorghe ve Gheorghe (2008) çalışmalarıyla önemli benzerlik göstermektedir.

R-kare ve düzeltilmiş R-kare değerleri de panel veri analizi için yeterli düzeyde çıkmıştır. Modelde yapısal sorun olup olmadığını test etmek amacıyla LM, Ramsey Reset ve White Testlerine başvurulmuştur. Otokorelasyon sorununun varlığını test etmek amacıyla LM Testi yapılmıştır. LM Testi sonucuna göre, modelde otokorelasyon (seri korelasyon) sorunu bulunmamıştır. Modelde yanlış tanımlama sorununu ve uyumunu ölçmek için Ramsey Reset Testi yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre, modelde yanlış tanımlama olmadığını yani modelin uyumunun iyi olduğu saptanmıştır. Modelde değişen varyans (heteroskedastisite) sorununun varlığını test etmek için White Testi yapılmıştır. White Testi sonucuna göre, modelde değişen varyans sorunu olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda LM, Reset ve White testleri sonucunda modelde herhangi bir yapısal sorun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 5 Türk devletini kapsayan ve 1995-2017 dönemi için yapılan bu çalışmada sonuç olarak tezdeki hipotezler analiz sonucunda elde edilen bulgularla desteklenmektedir.

SONUÇ

Küreselleşme, sosyal yaşam alanlarından piyasa ekonomisine, siyasetten kültürel etkinliklere kadar yayılan ve yaşam standartlarını belirlemede etkili olan yenedünya sistemi olarak görülmektedir. Ticaret, teknoloji, bilgi alış verişi vb. gibi birçok alanda etkisini göstermektedir. Dünyayı küçük bir pazar haline getirmesi ve ülkeleri birbirine

yakınlaştırması ile son dönemde önemli bir yer tutmaktadır. Hızla yayılan küreselleşme olgusu özellikle ekonomik entegrasyon süreci ile gündeme gelmektedir. Küreselleşme ve bölgeselleşme sürecinde derneklerin, toplulukların ve örgütlerin arttığı görülmektedir. Bu toplulukların ekonomik entegrasyon sürecinde ticaret, mal alış-verişi ve doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik faaliyetlerde etkili olma ve karını artırma piyasada yer edinme peşinde olduğu görülmektedir. Bu anlamda yapılan anlaşmalar, zirveler ve toplantılar küresel ekonomik entegrasyonun etkisini ve önemi vurgulamaktadır.

Küreselleşme, bilgi toplumunun önemini daha da artırırken bir yandan bilginin yenedünya sisteminde piyasaya egemen olduğunu göstermektedir. Yenedünya sisteminde eğitim, beceri düzeyinin yükselmesi, bireyin kendini geliştirmesi ve yeteneklerin kullanılması anlamında ön plana çıkmaktadır. Analitik düşünme, sorunları çözme, sentez yapabilme ve kuvvetli iletişim ile bilginin etkinliğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda yapılan politikalar, bilginin üretilmesi için kurulan eğitim kurumları ve yapılan yatırımlar son derece etkili olabilmektedir. Eğitimin sürekliliğinin kazanılmasında teknolojik gelişmeleri takip etme, ekonomik ve sağlık olanaklarının sağlanması gerekmektedir. Küreselleşme ile bilginin hızla yayılmasında önemli olan nokta, bilgi toplumu için yapılan eğitimin sosyal bir amacının olması gerektiği savunulmaktadır (Numanoğlu, 1999: 343). Bu gelişmeler beşeri sermaye yatırımlarının önemi ve etkinliğinin bir kez daha vurgulanmaktadır.

Yolsuzluk, ekonomik büyüme, devlete olan güven, demokrasi, küresel rekabet ve sosyal statü üzerinde etkili olabilmektedir. Yolsuzluğun yaşandığı ülkelerde devlete ve hukuka olan güvenin yitirilmesi, küresel rekabette olumsuz etkilenerek verimsiz yatırımlarının yapılması, doğrudan yabancı yatırımların ülkeye gelmemesi ve kalkınmanın geciktirilmesi ile toplumsal eşitsizliğin yaşandığı görülmektedir. Bu anlamda yolsuzlukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadelede ulusal, özellikle uluslararası kurum ve kuruluşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Gerekli şartların ve fonların sağlanması ile bu kuruluşların etkinliği artırılabilir. Uluslararası kuruluşların dünya çapında etkili olması, yolsuzluk ile mücadele stratejilerinde baskın bir rol üstlenebilir. Bu nedenle yolsuzluk ile mücadelede uluslararası işbirliğinin sağlanması faydalı olabilmektedir. Ayrıca yolsuzluk ile

mücadelede eğitim ve eğitimin kalitesinin önemli işlevinin olduğu ileri sürülmektedir. Okuma-yazma oranlarının düşük olduğu ülkelerde yolsuzluk olaylarının yüksek seviyede olması eğitimin önemini göstermektedir. Fakat eğitim seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda da yolsuzluk olayları söz konusu olabilmektedir. Eğitim ile insan kalitesi artırılırken, kötü ve olumsuz davranışların sınırlandırılması için de sistem kalitesinin artırılması gerektiği ileri sürülmektedir (Aktan, 2002: 218).

Bu çalışmada, seçilmiş 5 Türk devleti Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkiye için 1995-2017 dönemi dikkate alınarak küreselleşmenin beşeri sermaye ve yolsuzluk üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada panel veri analizi tekniği kullanılmıştır. Panel veri analizleri kapsamında hangi birim kök testlerinin kullanılacağını belirleyebilmek için ilk olarak yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarında, panel birimleri arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılmıştır ve bu doğrultuda birim kökün varlığını tespit etmek için birinci nesil birim kök testi yerine ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılmasının daha uygun olacağı tespit edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Pesaran yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi uygulanmıştır. Pesaran birim kök testi sonuçlarına göre, düzey seviyede durağan değil iken birinci derece farkları alındığında gerek sabitli de gerekse de sabitli ve trendli de durağan olduğu görülmüştür. Değişkenlere ait durağanlık bilgilerinin elde edilmesini takiben ilgili değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin geçerli olup olmadığını araştırabilmek amacıyla çoklu ilişkileri dikkate alan Pedroni eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Analize dahil edilen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra analize dahiledilen değişkenler arasında çoklu doğrusallık probleminin olup olmadığını test etmek amacıyla Varyans Enflasyon Faktörleri yöntemine başvurulmuştur. Sonuç olarak böyle bir bulguya rastlanılmadığı için ciddi çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunamamıştır. Ayrıca LM, Reset ve White testleri sonucunda modelde herhangi bir yapısal sorun olmadığı sonucu elde edilmiştir. Değişkenler arasında nedenselliğin yönünü ve şiddetinin belirlenmek için Panel FMOLS yöntemi kullanılmıştır.

Panel FMOLS test sonuçları değerlendirildiğinde, YAI (Yolsuzluk Algılama Endeksi)'deki bir birimlik artışın yani yolsuzluktaki azalmanın KEE (küresel ekonomik

entegrasyon) bağımlı değişkenini 0.099 birim artırdığı görülmektedir. Yolsuzluk ile ekonomik entegrasyonun ilişkisinin pozitif yönlü olduğu ve istatistiksel olarak %1 anlamlı çıkmıştır. Beşeri sermaye yatırımlarındaki bir birimlik artışın bağımlı değişken küresel ekonomik entegrasyonu pozitif yönde etkilediği ve istatistiksel olarak %10 anlam düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, işgücü ve nüfusta yaşanan bir birimlik artışın küresel ekonomik entegrasyonu negatif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Nüfus değişkeni bağımlı değişken ile %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve işgücü değişkeni bağımlı değişken ile %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Ekonomik özgürlük değişkeni, bağımlı değişken ile pozitif ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. İşsizlik değişkeni analiz sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. 5 Türk devletini kapsayan ve 1995-2017 dönemi için yapılan bu çalışmada sonuç olarak tezdeki hipotezler analiz sonucunda elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Analiz sonuçlarını izleyen politikalar Türk devletlerinin ekonomik performansını artırmada yardımcı olabilecektir.

Analize dahil edilen Türkiye devletlerinde küresel ekonomik entegrasyon sürecinde yolsuzluğun ve beşeri sermaye yatırımlarının etkili olduğu saptanmıştır. Bu bakımdan topluma, toplumsal kuruluşlara ve politika yapıcılara yolsuzluğu önlemek adına ve beşeri sermaye yatırımlarını artırmak için önemli görevler düşmektedir. Yolsuzluğun azaltılmasında eğitim faktörünün önemi karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda eğitime yapılan yatırımların artırılması ve uygun politikaların izlenmesi gerekli görülmektedir. Yolsuzluk olaylarının azaltılması devlete olan güveni artırırken aynı zamanda küresel konumda devletlerin itibarını da artıracaktır. Beşeri sermaye yatırımlarının etkili bir şekilde kullanılması hem ekonomik büyümeyi hem de kalkınmayı, ülke refahını artırmada olumlu sonuçlar verebilmektedir. Nitelikli işgücünün artırılması, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve eğitim olanaklarının geliştirilmesi, küreselleşme ve ekonomik entegrasyon sürecinde bu seçilmiş 5 Türk devletinin daha etkili olabileceğini göstermektedir. Ulusların karşılaştırılmasında küresel bir değer olan ekonomik özgürlük küreselleşme sürecinde etkili olabilmektedir. Bu anlamda seçilmiş 5 Türk devletinde iktisadi gelişmişlik düzeyinin sağlanması ile ekonomik özgürlük artırılabilir. Böylece daha verimli ve üretken bir toplum ile ekonomik büyüme sağlanabilir. Küresel ekonomik entegrasyon sürecine etkisi olan

farklı makroekonomik ya da sosyo-kültürel değişkenler başka ülke grupları için de incelenebilir.

KAYNAKLAR

- ACAR, M. (2016). Doğrudan Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 92-105.
- AFŞAR, M. (2009). Türkiye'de Eğitim Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 9(1).
- AĞAYEV, S. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 159-184.
- AKÇAY, S. (2011). Yolsuzluk, Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- AKHTER, S. H. (2004). Is globalization what it's cracked up to be? Economic freedom, corruption, and human development. *Journal of World Business*, 39(3), 283-295.
- AKINCI, M. ve YILMAZ, Ö. (2015). Bir turizm krizi olarak uluslararası terörizm: Ülke grupları itibariyle panel veri analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 51-76.
- , YÜCE, G. Ve YILMAZ, Ö. (2014). Ekonomik Özgürlüklerin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 81-96.
- AKSU, L. (2013). *Türkiye'de iktisadi büyümenin kaynakları*.(Doktora Tezi). Balıkesir:Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKTAN, C. (2002). *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Yayınları.
- AKTEL, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2).

- ALEANDRİ, G. ve REFRİGERİ, L. (2013). Lifelong learning, training and education in globalized economic systems: Analysis and Perspectives. *Procedia-social and behavioral sciences*, 93, 1242-1248.
- ALTINER, A., BOZKURT, E. ve TOKTAŞ, Y. (2018). Küreselleşme ve ekonomik büyüme: Yükselen piyasa ekonomileri için bir uygulama. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 639, 117-162.
- ALTINTAŞ, H. ve MERCAN, M. (2015). Ar-Ge Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eşbütünleşme Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(2), 345-376.
- ARAÇ, A. ve CEYLAN, R. (2016). Beşeri Sermayenin Büyüme Sürecindeki Rolü: Türkiye Örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 9-33.
- ARSLAN, N. T. (2010). Klasik-neo klasik dönüşüm süreci: yeni kamu yönetimi. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(2), 21-38.
- ARSLAN, Ü. (2014). Uluslararası Ticaret Ve Kültürel Yakınlık: Asya Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(1), 89-101.
- ASLAN, N. (2007). Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme. O. Küçükahmetoğlu, S. Tüylüoğlu ve H. Çestepe (eds.), *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- ATA, H. A. ve AĞ, Y. (2010). Firma Karakteristiğinin Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-dergisi*, (11), 45-60.
- ATAMTÜRK, B. (2007). Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 89-103.
- ATAY, G. (2016). *G-7 ve G-20 ülkelerinde rüzgar enerjisi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin panel eşbütünleşme yaklaşımı ile analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir:Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ATEŞ, D. (2007). Ulus Devletin Siyasal Meşruiyeti: Küreselleşmenin Yansımaları. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 3:32-55
- (2008). Terör ve Yapısal Gerçekçilik: Küresel Anarşide Aktörlük İddiasının Kuramsal Açıklaması. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-23.
- ATİK, H. (2006). *Beşeri sermaye, dış ticaret ve ekonomik büyüme*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- ATİK, S. (2007). *Küreselleşme ve Küresel İşletmeler*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDEMİR, C., KAYA, D. M., ve KAYA, M. (2007). Küreselleşme Kavramı Ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282.
- AYDIN, S. ve YILMAZER, Y. (2007). *Yolsuzluk ve Mali Suç*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- BAGDİGEN, M. ve TUNCER, M. (2004). Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi: Belediye Gelirleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Vergi Dünyası*, 272, 168-174.
- BALASSA, B. A. (1962). *The Theory of Economic Integration: By Bela Balassa*. Allen & Unwin.
- BALAY, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- BALDEMİR, E., ÖZKOÇ, H. ve İŞÇİ, Ö. (2009). MIMIC Model Ve Yolsuzluk Üzerine Türkiye Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2).
- BALTAGİ, B. H., BRATBERG, E. ve HOLMAS, T. H. (2005). A Panel Data Study Of Physicians' Labor Supply: The Case Of Norway. *Health Economics*, 14(10), 1035-1045.
- BALTAŞ, N. (2004). *The Economy of the European Union. European Union Enlargement* (pp.146-157). New York: Palgrave Macmillan.

- BAOUA, M. M. (2016). Afrika Ülkelerinde Ekonomi ve Kalkınma: İyileşme, Sanayileşme ve Dünya Ekonomisine Entegrasyonu. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II*, 153-168.
- BAŞ, H. (2008). Yolsuzluk, Yolsuzlukla Mücadele ve Sayıştay. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.75-98), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- BAŞAR, S. (2004). Yolsuzlukların Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) Üzerindeki Etkileri. *İktisat, İşletme ve Finans*, 19(222), 66-76.
- BAYAR, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32, 25-34.
- BAYAR, G. (2006). Türkiye'de Yolsuzluk-Ekonometrik Bir İnceleme. *Economic Journal*, 20(4), 523-540.
- (2007). Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri-Ekonometrik Bir İnceleme (No. 2007/3). Discussion Paper.
- (2010). Türkiye'de Yolsuzluk-Ekonometrik Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 105-131.
- BECK, R., KRAHN, H. P., AHRENS, J., ANNAND, J. R. M., ARENDS, H. J., AUDİT, G., ... ve MCGEORGE, J. C. (2000). Determination of the E 2/M 1 ratio in the $\gamma N \rightarrow (1232)$ transition from a simultaneous measurement of $p(\gamma \rightarrow, p) \pi^0$ and $p(\gamma \rightarrow, \pi^+) n$. *Physical Review C*, 61(3), 035204.
- BECKER, G. S.(1964). S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago: University of Chicago press.
- BEDİRHANOĞLU, P. (2002). Rusya'da Kapitalist Dönüşüm Süreci Yolsuzluk ve Neoliberalizm. *Toplum ve Bilim*, 92, 217-233.
- BERTOLA, G. (2016). Finance, Labour, Capital, and International Integration. *The Manchester School*, 84(S1),1-14

- BEŞEL, F. ve SAVAŞAN, F. (2014). Türkiye'de Yapısal Kırımlar Altında Yolsuzluk- Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 73-86.
- BJØRNSKOV, C. Ve FOSS, N. J. (2008). Economic freedom and entrepreneurial activity: Some cross-country evidence. *Public Choice*, 134(3-4), 307-328.
- BOCUTOĞLU, E. (2011). *Makro iktisat: teoriler ve politikalar*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- BOZKURT, V. (2000). Küreselleşmenin İnsani Yüzü, İstanbul: *Alfa Yayınları*.
- BREUSCH, T. S. ve PAGAN, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The review of economic studies*, 47(1), 239-253.
- BRYANT, C. E. ve JAVALĞI, R. G. (2016). Global economic integration in developing countries: The role of corruption and human capital investment. *Journal of Business Ethics*, 136(3), 437-450.
- BUDAK, T. (2013). Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 5(9), 125-142.
- CANPOLAT, N. (2000). Türkiye'de Beşeri Sermaye Birikimi ve Ekonomik Büyüme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 265-281.
- CEBECİ, E. E. (2005). Türkiye'de sermaye piyasasının dışa açılmasının ekonomik kalkınmaya etkileri.
- CEBECİ, K. (2008). Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. *3 Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri*, 23.
- CERAN, Y., KARGI, V., ÇİÇEK, R. ve ÖZUĞURLU, H. Y. (2007). Türkiye'de küreselleşmenin vergi politikaları üzerine etkileri: 1980-2005 dönemi. *Yönetim*

ve Ekonomi: *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 275-289.

COOPER, C. A. ve MASSELL, B. F. (1965). Toward a general theory of customs unions for developing countries. *Journal of Political Economy*, 73(5), 461-476.

ÇAKMAK, Ö. A. (2017). Orta Asya: Bölgesel Entegrasyon Girişimleri ve Öneriler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 116-134.

ÇEKEN, H., ÖKTEN, Ş. VE ATEŞOĞLU, L. (2008). Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 79-95.

ÇELİK, M. Y. (2009). *Küreselleşme sürecinde seçilmiş ülkelerin kalkınma kriterlerindeki değişimin analizi*: (Doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

ÇETİN, M. (2012). Sabit sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme: Ampirik bir analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1).

ÇINAR, S. (2010). OECD Ülkelerinde Kişi Başı GSYH Durağan Mı? Panel Veri Analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 591-601.

ÇİÇEK, R. ve BASHİMOV, G. (2016). Orta Asya'nın Pamuk Ticaretindeki Karşılaştırmalı Üstünlüğünün Belirlenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(28), 1-14.

ÇİNKO, L. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 117-131.

ÇONDUR, F. ve BÖLÜKBAŞ, M. (2014). Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2).

DAM, M. M. (2014). *Sera gazı emisyonlarının makroekonomik değişkenlerle ilişkisi: OECD ülkeleri için panel veri analizi*. (Doktora tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

- DAŞDEMİR, A. M. (2008). *AB Üyesi ülkelerde beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel Veri Analizi.*(Doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- DEMİRTAŞ, G. ve YAYLA, N. (2017). Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. *Journal of Yaşar University*, 12(48), 339-349.
- DESTEBAŞI, E. (2017). Savunma, Eğitim Ve Sağlık Harcamaları Arasındaki Nedensellik Analizi: D-8 Ülkeleri Örneği. *Enderun*, 1(1), 28-43.
- DİRİM, Ö. T. (2011). *Küreselleşme sürecinde uluslararası göç hareketlerinin işgücü piyasalarına etkisi.* (Doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- DOĞAN, B. (2017). Ekonomik küreselleşme ve büyüme ilişkisi: Türkiye örneği Toda-Yamamoto nedensellik analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(628), 19-27.
- DOĞAN, B. ve CAN, M. (2016). Küreselleşmenin büyümeye etkisi: Güney Kore örneğinde eşbütünleşme analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 197-220.
- DOĞAN, H. (2011). Küreselleşme Koşullarında Kentsel Dinamiklerin Gelişimi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 15-42.
- DOĞAN, Z. (2014). Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar Ve Büyümenin Yersel Dinamikleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 365-380.
- DOĞRU, B. (2014). Euro bölgesinde işsizlik histerezisinin ikinci nesil panel birim kök testleri ile analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-86.
- DOMAR, E. D. (1946). Capital expansion, rate of growth, and employment. *Econometrica, Journal of the Econometric Society*, 137-147.

- DÖKMEN, G. (2012). Yolsuzlukların vergi gelirleri üzerindeki etkisi: Dinamik panel veri analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 41-5.
- DREGER, C. ve REİMERS, H. E. (2005). Health care expenditures in OECD countries: a panel unit root and cointegration analysis. *IZA Discussion Paper*, 1469
- DURKAYA, M. ve CEYLAN, S. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- DÜBÜŞ, U. (2017). *Wagner ve Keynes hipotezlerinin test edilmesi: Türkiye Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi.
- Dünya Bankası (World Bank), Dünya Bankası Ekonomik Göstergeler Veri Tabanı, 2018, <https://www.worldbank.org/>, (Erişim Tarihi: 27.05.19).
- EGELİ, H. A. ve EGELİ, P. (2007). İhracat-millî gelir ilişkisi: Asya ülkeleri üzerine panel veri analizi. *Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*,(ss.101-118), Düzenleyen Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara.2007.
- EKEN, H. (2009). Küreselleşme ve ulus devlet. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- EKEN, İ. (2016). Küreselleşme Bağlamında Kobani Olaylarının Cnn International Ve CnnTürk’de İncelenmesi. *Intermedia International e-Journal*, 2149-3669, 3(4), 196-212.
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü Veri Tabanı, 2018, <https://data.oecd.org/>,(Erişim Tarihi: 27.05.19)
- EMİR, M. ve KURTARAN, A. (2005). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarında Politik Risk Unsuru. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (28).
- EMSEN, Ö. S. ve KARAKÖY, D. Ç. (2009). Merkezi Asya Ve Kafkas Ekonomilerinde Entegrasyonun Olabilirliği: AB’deki Kömür çelik Topluluğu Benzeri Su Ve Enerjide işbirliği Arayışı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1).

- ERDEM, E. ve TUĞCU, C. T. (2012). Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye’de İktisadi Özgürlük ve İstihdam İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*, 11-13.
- EREN, M. V. ve ÇÜTCÜ, İ. (2018). Küreselleşmenin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye üzerine ekonometrik bir analiz. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 47-61.
- ERKAL, G., AKINCI, M. ve YILMAZ, Ö. (2014). Yolsuzluk Ve İktisadi Büyüme İlişkisi: OECD ve AB Ülkeleri Üzerine Panel Sınır Testi Analizi. *Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıstay Dergisi*, (92).
- EROL, A. (2008). Mali Ve Ekonomik Kayıtdışılık: Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.35-60), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- ESER, K. ve GÖKMEN, Ç. E. (2009). Beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri: Dünya deneyimi ve Türkiye üzerine gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 41-56.
- EWOH, A. I., MATEİ, A. ve MATEİ, L. (2013). Corruption, public integrity, and globalization in South-Eastern European states: *A comparative analysis. Theoretical and Applied Economics Volume XX*, 1(578), 7-34
- FALAY, N. (2008). Organize Ekonomik Suçun Niteliği ve Rengi: Kayıtdışı Ekonomi ve Kara Para. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.203-210), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- (2008). Yönetişim ve Bölgeselleşme Kısacasında Yerel Yönetimler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 500, 3-6.
- FİKİR, H. (2010). *Türkiye’de kamu harcamaları ve iktisadi büyüme üzerine etkisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- GARRETT, T. A., RHINE, R. M., AUBUCHON, C. P., CONESA, J. C., GARRIGA, C., BASU, P., ... ve WEN, Y. (2011). Economic Freedom and Employment Growth in U.S. States. *Federal Reserve Bank Of St. Louis Review*, 463.
- GEDİKLİ, A. (2011). Kamu Hizmetlerinin Yönetimi Sürecinde Yolsuzluğun Derinleştirdiği Ekonomik Büyüme Ve Yoksulluk Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme. *Öneri Dergisi*, 9(36),169-188.
- GHEORGHE, S. ve GHEORGHE, C. (2008). Economic Freedom, Globalization, Corruption And Macroeconomic Results. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 17(2).
- GİRAY, F. (2010). Yolsuzlukla Mücadelede e-devlet ve Türkiye'deki Durum. *Sosyoekonomi*, 153.
- GÖÇER, İ. (2013). Ar-Ge harcamalarının yüksek teknoloji ürün ihracatı, dış ticaret dengesi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri. *Maliye Dergisi*, 165(2), 215-240.
- GÖRAL, F. (2015). *Doğal gaz fiyatlarını etkileyen faktörler: panel veri analizi: (Doktora tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GROSSMAN, M. (1999). The human capital model of the demand for health. *National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA. doi, 10, w7078*.
- GUJARATI, D. N., PORTER, D. C., ŞENESEN, Ü. ve GÜNLÜK, G. Ş. (2012). Temel ekonometri. *Literatür Yayıncılık*.
- GÜLMEZ, A. VE YARDIMCIOĞLU, F. (2012). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi (1990-2010). *Maliye Dergisi*, 163(1), 335-353.
- GÜNDOĞAN, N. (2002). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve İstihdam Üzerine Etkileri. *Siyasal/Journal of Political Sciences*, (26).

- GÜRBÜZ, S. ve DİKMENLİ, O. (2009). Örgütsel Açıdan Yolsuzluk: Kavramsal Yönü, Özelliği, İşletme Çevresi, Örgütsel Davranışve Örgüt Mimarisi Bağlamında Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 219-237.
- GÜRKAYNAK, G. ve KAMA, O. (2015). Yolsuzluk, Ekonomik Aktörler ve Büyüme (Corruption, Economic Actors and Growth). *İktisat ve Ekonomi Dergisi*, (51).
- GÜZELDERE, H. (2014). *Kurumsal şeffaflık, firma değeri ve firma performansları ilişkisi: BİST incelemesi*. (Doktora tezi). İstanbul:İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- HAİR, J. F. (2010). Black, Wc, Babin, Bj, & Anderson, Re (2010). *Multivariate data analysis*, 7.
- HANSEN, H., RAND, J., ve TARP, F. (2004). On the Causal Links between FDI and Growth in Developing Countries. *Discussion Papers Institute of Economics University of Copenhagen*, 04-30.
- HARROD, R. F. (1939). An essay in dynamic theory. *The economic journal*, 49(193), 14-33.
- HASANOĞLU, M. ve ALİYEV, Z. (2007). *Yönetimde yolsuzluk ve mücadele stratejileri*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- HEPAKTAN, C. E. ve ÇINAR, S. (2011). Küreselleşmenin Ekonomik Entegrasyon Üzerine Etkileri. *In International Conference on Eurasian Economies*, 68-77.
- HİCKMAN, D. C. ve OLNEY, W. W. (2011). Globalization and investment in human capital. *ILR Review*, 64(4), 654-672.
- HOLBROW, H. J. ve NAGAYOSHİ, K. (2016). Economic Integration of Skilled Migrants in Japan: The Role of Employment Practices. *International Migration Review*.
- İLİMAN, T. ve TEKELİ, R. (2016). Dünya’da ve Türkiye’de Yolsuzluk Algısı. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 62-84.
- İÇLİ, G. (2001). Küreselleşme ve kültür. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 163-172.

- İNCEKARA, A. ve SAVRUL, M. (2011). Küreselleşme, Büyüme Ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(2), 3-22.
- İnsani Gelişme (UNDP), İnsani Gelişme Raporu, 2018, <http://hdr.undp.org/en/data>(Erişim Tarihi: 28.05.19).
- KAMACI, A. (2016). Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2(Özel Sayı 1), 165-175.
- KAO, C. ve CHİANG, M. (2000). On the inference of a cointegrating regression in panel data. *Advances in econometrics*, 15(1), 179-222.
- KAR, M. ve TATLISÖZ, F. (2008). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2008(1), 436-458.
- KARAAL, H. (2008). Suç Ekonomisi ve Karapara Aklama. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.99-134), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- KARABIÇAK, M. (2002). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1).
- KARAGÖZ, K. ve KARAGÖZ, M. (2010). Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme Ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Sayıştay Dergisi*, 76(1-3), 5-22.
- KARAGÜL, M. ve DÜNDAR, S. (2006). Sosyal Sermaye Ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 61-78.
- KARAKAŞ, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 12(2).

- ve ÇAK, M. (2007). Yolsuzlukla mücadelede uluslararası kuruluşların rolü. *Maliye Dergisi*, 153, 74-101.
- (2008).Avrupa Birliğin Sürecinde Yolsuzluğun Önlenmesi Alanında Türkiye’de Yapılanlar: Bir Durum Tespiti. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.135-156), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- KARAMAN, K. (2010). Küreselleşme ve eğitim. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(3), 131-144.
- KAYALIDERE, G. (2014). Bütçe saydamlığı ve ekonomik özgürlüğün yolsuzluk üzerindeki etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 219-234.
- ve ÖZCAN, P. M. (2014). Bütçe Saydamlığı Ve Ekonomik Özgürlüğün Yolsuzluk Üzerindeki Etkisi. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 28(2).
- KAYRAK,M. (2006). Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Örgütler. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 2, 85-107.
- KELLEÇİ, S. U.,BOSTAN, A. ve YILMAZ, A. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrasya Ekonomileri Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 23-36.
- KENNEDY, M. T. (2008). Getting counted: Markets, media, and reality. *American sociological review*, 73(2), 270-295.
- KENNEDY, P. (2006). *Ekonometri kılavuzu*. Çev. M. Sarımeşeli ve Ş. Açıkgöz. Ankara: Gazi Kitabevi.
- KESKİN, A. (2011). Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü Ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 125-153.

- KIVILCIM, F. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1).
- KİRBİTÇİOĞLU, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53(01).
- KOCACIK, F. (2001). Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 193-199.
- KOÇ, A. (2013). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi: Yatay kesit analizi ile AB ülkeleri üzerine bir değerlendirme. *Maliye Dergisi*, 165, 241-285.
- KORKMAZ, T., YILDIZ, B. ve GÖKBULUT, R. (2010). Testing the validity of CAPM in ISE national 100 index with panel data analysis. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), 95-105.
- KOYUNCU, J. Y. ve ÜNVER, M. (2017). The association between corruption and globalization in African countries. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 20-28.
- KÖKALAN, F. Ç. (2013). Küreselleşme, Neo-liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (23),195-204.
- KÖKSAL, M. (2016). *Dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği*. (Doktora tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- KUNDURACI, N. F. ve COŞKUN, S. (2009). *Yoksullukla mücadele-beşeri sermaye ilişkisi*. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- KURTULUŞ, E. (2008). Türkiye’de Yolsuzlukla Mücadele İçin İstek Var mı? *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.61-74), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- KURTULUŞ, S. D. (2008). Ülkelerin Marka Kişiliği Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (2), 285-300.

- KURTZ, M. J. ve BROOKS, S. M. (2011). Conditioning the “resource curse”: globalization, human capital, and growth in oil-rich nations. *Comparative Political Studies*, 44(6), 747-770.
- KUTNER, M. H. (2004). Nachtsheim, and J. Neter. *Applied linear regression models*, 1-1415.
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, O. (2000). Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri. *İktisat Dergisi*, 408, 34-47.
- KÜRKCÜ, D. D. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 3(2).
- LALOUNTAS, D. A., MANOLAS, G. A. ve VAVOURAS, I. S. (2011). Corruption, globalization and development: How are these three phenomena related?. *Journal of Policy Modeling*, 33(4), 636-648.
- MADHAVAN, R. ve IRİYAMA, A. (2009). Understanding global flows of venture capital: Human networks as the “carrier wave” of globalization. *Journal of International Business Studies*, 40(8), 1241-1259.
- MASSEL, C. C. B. (1965). A New Look at Customs Unions Theory. *Rand Corporation, Santa Monica (Calif.)*.
- MERCAN, M. ve GÖÇER, İ. (2014). Ticari dışa açıklığın ekonomik etkileri: Orta Asya ülkeleri için ampirik bir analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 27-44.
- MERİÇ, M. (2011). Yolsuzluk nedenleri ve önlemeye yönelik çalışmalar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(12).
- Miras Vakfı (The Heritage Foundation), Ekonomik Özgürlük Endeksi, 2018, <https://www.heritage.org/index/explore>, (Erişim Tarihi: 28.05.19).

- MURATOĞLU, Y. (2011). Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. In *International Conference on Eurasian Economies, Bishkek-Kyrgyzstan* (pp. 12-14).
- MUSHKİN, S. J. (1962). Health as an Investment. *Journal of political economy*, 70(5, Part 2), 129-157.
- NACHTSHEİM, C. J., NETER, J., Lİ, W. ve KUTNER, M. H. (2004). Applied linear statistical models. *Journal Of The Royal Statistical Society Series A General, Fifth*, 1396.
- NART, E. Ç. (2010). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi. *Journal Of Yaşar University*, 5(17), 2874-2885.
- NUMANOĞLU, G. (1999). Bilgi Toplumu-Eğitim-Yeni Kimlikler-II Bilgi Toplumu ve Eğitimde Yeni Kimlikler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(1).
- NYSTRÖM, K. (2008). The institutions of economic freedom and entrepreneurship: evidence from panel data. *Public Choice*, 136(3-4), 269-282.
- ONUR, S. (2012). Finansal liberalizasyon ve GSMH büyümesi arasındaki ilişki. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(1), 127-152.
- ORAL, B. G. (2011). Mali yolsuzlukla mücadele stratejileri: Türk vergi sistemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 403-431.
- ORAN, B. (2000). *Küreselleşme ve azınlıklar*. Ankara: İmaj yayınevi.
- ÖZ, Y. ve GÜNGÖR, B. (2007). Çalışma Sermayesi Yönetiminin Firma Kârlılığı Üzerine Etkisi: İmalat Sektörüne Yönelik Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 319-332.
- ÖZCAN, B. (2012). OECD Ülkelerinde Yolsuzluğun Ekonomik Belirleyenleri: Panel Veri Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 253-282.

- ÖZCAN, C. C. (2015). Türkiye’de Turizm Gelirinin Makroekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 203-220.
- ÖZDAŞLI, E. (2012). Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 108-122.
- ÖZEL, H. A. (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı Ve Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 91-98.
- ÖZEL, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 63-72.
- ÖZER, M. ve BİÇERLİ, K. (2003). Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi.
- ve ÇİFTÇİ, N. (2009). Ar-Ge Tabanlı İçsel Büyüme Modelleri Ve Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 219-240.
- ÖZSAĞIR, A. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2008(1), 332-347.
- ÖZSEMERÇİ, K. (2003). Türk kamu yönetiminde yolsuzluklar, nedenleri, zararları ve çözüm önerileri. *Sayıştay Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi*, 27.
- ÖZSOY, C. (2009). Türkiye’de eğitim ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin VAR modeli ile analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 71-83.
- ÖZŞAHİN, Ş. ve KARAÇOR, Z. (2013). Ekonomik büyümenin belirleyicilerinden biri olarak beşeri sermaye: Yükseköğrenimin Türkiye ekonomisi için önemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 148.
- PAKSOY, S., PAKSOY, H. M. ve ALANCIOĞLU, E. (2013). Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 2-15.

- PAZARLIOĞLU, M. V. ve ALTAY, A. (2007). Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(1), 96-108.
- PEDRONİ, P. (1996). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels and the case of purchasing power parity. *Manuscript, Department of Economics, Indiana University*, 1-45.
- (1999). Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(S1), 653-670.
- (2000). Critical values for cointegration tests in heterogeneous cointegrated panels. *Advances in econometrics*, 61(4), 653-670.
- (2001). Heterojen eşbütünleşik paneller için tamamen değiştirilmiş OLS. Gelen Durağan olmayan panelleri, panel ko-entegrasyon, ve dinamik paneller. *Zümrüt Grup Yayıncılık Limited*.93-130.
- PESARAN, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *CESifo Working Paper Series No. 1229; IZA Discussion Paper No. 1240*.
- (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor error structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.
- , ULLAH, A. ve YAMAGATA, T. (2008). A bias- adjusted LM test of error cross- section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- , M. H. (2015). Testing weak cross-sectional dependence in large panels. *Econometric Reviews*, 34(6-10), 1089-1117.
- PINAR, A. ve ÇUBUKÇU, D. Ö. (2008). Yolsuzluk, Kamu Hizmetleri ve Vergi Gelirleri. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.13-34), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- POTRAFKE, N. (2010). Labor market deregulation and globalization: empirical evidence from OECD countries. *Review of World Economics*, 146(3), 545-571.

- PUSTU, Y. (2017). Yolsuzlukla Mücadele ve Medya. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(9), 3-23.
- SAĞIRLI, M. (2011). Eğitimin küreselleşmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 423-475.
- SCHNEIDER, U. A., HAVLÍK, P., SCHMID, E., VALIN, H., MOSNIER, A., OBERSTEINER, M., ... ve FRITZ, S. (2011). Impacts of population growth, economic development, and technical change on global food production and consumption. *Agricultural Systems*, 104(2), 204-215.
- SEREL, H. ve MASATÇI, K. (2005). Türkiye'de beşeri sermaye ve iktisadi büyüme ilişkisi: Ko-entegrasyon analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 49-58.
- SEVİNÇ, E. (2013). Çoklu Regresyon Korelasyon Analizinde Varsayımdan Sapmalar ve Çimento Sektörü Üzerine Uygulama. *İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Finans Anabilim Dalı*.
- SEYİDOĞLU, H. (2015). *Uluslararası İktisat*, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- SORENSEN, T. W., , K. L., EBY, L. T. ve FELDMAN, D. C. (2007). Determinants of job mobility: A theoretical integration and extension. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 80(3), 363-386.
- ŞAHİN, D. (2013). Geçiş Ekonomilerinde Demokrasi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 45-57.
- ŞAHİN, İ. (2016). Türkiye'de 1980-2015 Yılları Arası Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Yolsuzlukların Ekonomik Büyümeye Etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 317-334.
- ŞAHİN, M. (2005). Küreselleşme Kaynaklı Yoksulluk ve Yolsuzluk. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (25), 124-134.

- ŞANLI, B. (2008). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1).
- ŞEKER, M. (2008). Kamu Ekonomisi ve Yolsuzluklar. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.157-174), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- ŞEN, A. ve SARAY, M. O. (2010). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, Özel sayı, 22-30.
- ŞENER, A. (2008). Siyasal Etik ve Yolsuzluklar. *Yolsuzluk Ekonomisi ve Yolsuzlukla Mücadele Sempozyumu Kitabı* (ss.9-13), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2008.
- ŞENSES, F. (2004). Neo Liberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mi, Engel mi? (No. 0409). *ERC-Economic Research Center, Middle East Technical University*.
- ŞİRİNER, İ. ve DOĞRU, Y. (2005). Türkiye ekonomisinin büyüme dinamikleri üzerine bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 163-184.
- TABACHNICK, B. G. ve FIDELL, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* Boston. MA: Allyn and Bacon, 5.
- TABAN, S. ve KAR, M. (2006). Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Analizi, 1969-2001. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1,159-182.
- TANDIRCIOĞLU, H. ve ÖZEN, A. (2003). Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(4), 105-129.
- TARİ, R. (2010). *Ekonometri*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- TEKGÜL, Y. B. ve CİN, M. F. (2013). Post-Keynesyen Talep Yönelimli Büyüme Modelleri. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 317-338.

- TOPAL, M. H. ve ÜNVER, M. (2016). Yolsuzluğun Belirleyicileri: Kırılgan Ekonomiler İçin Panel Eş-bütünleşme Analizi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-68.
- TOPKAYA, A. (2014). *Yolsuzluk ve Ekonomik Etkileri*.(Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOSUN, M. U. (2003). Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5).
- TUNÇSİPER, B. ve YAKUT, Ş. (1998). Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi ve Türkiye'nin Uyumu. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 100-119.
- Uluslararası Şeffaflık Derneği (TI), TI Raporları, 2016, <https://www.seffaflik.org/>,(Erişim Tarihi: 28.05.19).
- UYANIK, Y. (2008). Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 209-224.
- VİNER, J. (1950). Full employment at whatever cost. *The Quarterly Journal of Economics*, 64(3), 385-407.
- VOYER, P. A. ve BEAMISH, P. W. (2004). The effect of corruption on Japanese foreign direct investment. *Journal of Business Ethics*, 50(3), 211-224.
- WEINHOLD, D. ve NAİR-REICHERT, U. (2009). Innovation, inequality and intellectual property rights. *World Development*, 37(5), 889-901.
- WOOLDRIDGE, J. M. (2013). *Ekonometriye giriş modern yaklaşım*. Çev. E. Çağlayan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- YARDIMCI, P. (2006). *İçsel büyüme ve Türkiye'de içsel büyümeyi etkileyen faktörlerin ampirik analizi*.(Doktora tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- YENİPAZARLI, A. (2010). *Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine bir zaman serisi analizi*. (Doktora tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, M. (2004). Küreselleşme Sürecinde Egemenlik. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1).
- YILMAZ, K. (2007). Türkiye için Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi'ne Doğru [Towards a Foreign Direct Investment Strategy for Turkey]. *Istanbul: International Investors Association of Turkey (YASED)*.
- YILMAZ, M. (2008). *Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar-ekonomik büyüme ilişkisi: Panel veri analizi*:(Doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- YURDABAKAN, İ. (2002). Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımlar ve Eğitim.*Eurasian Journal of Educational Research*, Issue 6, 61-66.
- YÜKSEL, H. (2009). Yolsuzluk Ve Ekonomik Büyüme. *Journal of Academic Studies*, 11(43).
- YÜLEK, M. A. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi*, (6).
- ZEREN, F. ve ERGÜN, S. (2010). AB'ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 1(4), 67.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Emine Destebaşı

Doğum Yılı ve Yeri : 03.01.1992/ Tokat

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi/ İktisat

Yüksek Lisans Öğrenimi : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/ İktisat

Yabancı Dili : İngilizce/ Yökdil/ 81.25

: Almanca (Orta Seviye)

Bilimsel Faaliyetleri :

DESTEBAŞI, E. (2017). Savunma, Eğitim ve Sağlık Harcamaları Arasındaki
Nedensellik Analizi: D:8 Ülkeleri Örneği. *Enderun*, 1(1), 28-43.

İletişim

E-postaAdresi:eminedeste1992@gmail.com